145 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 145

ДЕМОСТЕНОВЕ БЕСЕДЕ

ПРЕВЕО

Др. Јован Туроман

PA
3951
S53
1912

[Redovna izdanja]

145 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА. 145

ДЕМОСТЕНОВЕ БЕСЕДЕ.

ПРЕВЕО, ОБЈАСНИО И ПРЕДГОВОР НАПИСАО

Др. ЈОВАН ТУРОМАН.

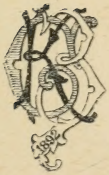

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

БЕОГРАД.

ШТАМПАРИЈА „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“

ДИМИТРИЈА ГАВРИЛОВИЋА (ПРЕЋЕ АЦЕ М. СТАНОЈЕВИЋА)

Кнегиње Љубице улица број 6

1912.

PA
3951
S53
1912

584890
2. 7. 54

ДЕМОСТЕНОВЕ БЕСЕДЕ.

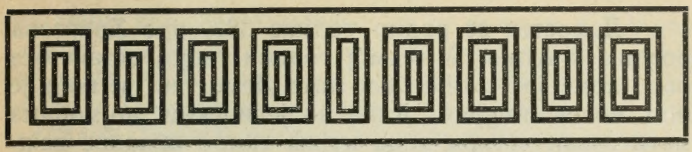

ДЕМОСТЕНОВ ЖИВОТ.

На крају најзнатнијега века пре Христова рођења, века петог, у коме је Милтијад за слободу побеђивао, а Перикле живео, био је онај несрећни тридесетогодишњи рат између Атине и Спарте, који зада тежак удар Атини, уништив јој старешинство у Јелади. Силу пак и моћ Спарте скрха наскоро Епаминонда, најславнији војвода и грађанин тивски. А кад Епаминонду снађе смрт, паде с њиме у гроб и величина Тиве. Тако клонуше и ослабише све три главне државе јелинске. Па и оних старих врлина јелинских, што једном учинише Јеладу великом и славном, неста из друштва јелинског; неста правичности, умерености, озбиљности, неподмитљивости. Место тих врлина одомаћише се у друштву јелинском они пороци, што после главе дођоше Јелинству: саможивост, завист, лакомисленост, поткупљивост.

Усред оваке опште покварености народа једног шта може срцу и души већма годити него посматрање човека једног, који стоји као стена, о коју се одбијају таласи друштвених порока и непријатељске силе; шта може срцу и души већма годити, него посматрање човека, који се једино у тој мисли изгубио, како ће у народу свом успоставити врлине предака, како ли му повратити стару славу и величину.

Тај је човек чувени говорник старог света, Демостен.

Демостен се родио године 383. пре Христова рођења у Атини. У седмој години својој остане без оца, коме је такође било име Демостен, и који је био човек имућан. Како по јелинским појмовима мати изван четири зида кућна скоро никакве важности не имађаше, то дође Демостен заједно са својом очевином под управу тројици старатеља, које је отац у тестаменту био одредио, чим се разболео. Но тешко да је икад несавесније поступано према последњој вољи добра и брижљива оца, него овога пута. Који имадоше да буду место оца младоме Демостену, ти му се показаше као највећи непријатељи; бише тако себични и несавесни, да су му упропастили готово сву очевину. Па како се год бринуше за његово имање, исто се тако бринуше и за његово васпитање и образовање. Имајући пред очима, да ће доћи једном време, кад ће имати рачун да даду о руковању његовим имањем, мало у чему га дадоше настављати, а још најмање у науци, која је тада била најглавнија, у науци о речитости. Но при свем том не оста он без обичне граматичке и реторичке наставе, и већ у младости својој заволи беседништво, за чије је силно дејство сасвим случајно сазнао. Опази једном, где силан свет врви на тржиште, па се и он придружи светини, и дође у судницу, где баш Калистрат, најзнатнији беседник онога времена, имађаше против некакве тужбе да се брани. Том приликом виде, у каквом се мучном положају налажаше туженик, но како ипак бујном снагом говора свог све противнике преокрену, како га затим слушаоци бурним усклицима поздрављају, како га у среду узимају, па као у триумфу чак и до куће његове прате. Допадне се то младом Демостену. Од овога часа остави он све остале науке и занимања, и само му се беседништво врзло по глави. Он узме сада за учитеља Исеја, који је тада сматран за најбољег говорника и адвоката, и који му је много помагао и при састављању беседа противу несавесних старатеља његових. У то исто време био је веома на гласу и философ Платон, који је имао ученика

из свију крајева јелинских, па је ишао и у његову школу. Уз то са највећом љубављу изучаваше дела најпризнатијих писаца народа свога. Нарочито се задуби у Тукидидову историју рата пелопонеског. Тукидидов Перикле постане наскоро његовим идеалом. Но ма да се он на тај начин наоружа лепим знањем, ипак још много што шта не достајаше, па да може бити добар говорник; он имађаше да савлада још веће тегобе с погледом на спољне захтеве, што се стављаху ономе, који хоће са успехом да беседи пред народом. Глас беше му слаб, језик сплетен, дисање слабо, кретање неспретно, а уз то још беше плашљив и лако се даваше довести у забуну. Поред оваких недостатака искуси он једно понижење за другим, час по у скупштини га исмеју. Хтеде већ сасвим да се прође бесећења. Но срећом нађе се пријатеља, који га храбрише, кад год би очајавао. Тако Еуном и још неки други стари грађани атински казивали би му, како су му беседе сличне беседама Перикловим, а Демостену је требало споменути само Перикла, његов идеал, па да се одважи на што год хоћеш. Други опет, као нпр. глумац Сатир, чинили би га пажљивим на недостатке у декламацији и у гестикулацији. Тако би он уз пркос свима понижењима и неуспесима враћао се своме задатку, па даље радио на исправљању својих недостатака. Нечувена она вежбања његова у говору и у гестикулацији довољно су позната. Најпосле савлада он беспримерним трудом природне своје недостатке тако, да је наскоро потпуно задовољио критичку скупштину, као што беше скупштина атинска, те постигне оно, за чим је ишао. Једно само није могао себи да прибави, са шта међутим никако није постидан, већ му само на част служи. Није могао себи да прибави оне говорљивости, што у свако доба тера на говор и не марећи, да ли је оно добро што се говори, или није добро. Он сам радо признаје, да беседе своје није никада, штоно реч, истресао из рукава, већ да је свагда приправљен ступао на говорницу. Досетљивац неки у Атини по

имену Питеа, да би му пребацио то, што пред публику само са оним излази, што најпре зрело расуди и дубоко промисли, рекне једном за беседе његове „да ударају на уље од лампе“. На то ће му одговорити Демостен: „Код тебе је наравно лампа сведок сасвим другим стварима него код мене.“

Што је Демостен био научио идући у школу код најзнатнијих ондашњих људи и учећи дању ноћу код своје куће, то употреби у јавном животу најпре и најпре као адвокат. Адвокацији се он ода које с тога, да колико толико накнади упропашћену очевину и да обезбеди живљење својој матери и сестри, које стога опет, да уђе у све односе живота, те да се тако приправи за политичку позорницу. Овом приликом да напоменемо, да се положај атинског адвоката у једној тачци сасвим разликовао од положаја данашњег адвоката. Атински адвокат обично не заступаше своје клијенте лично пред судом. Ови морадоше то сами чинити по праву атичкоме, а адвокат писаше за њих тужбе и одбране, те се с тога и зваше логограф (λογογράφος) или писац беседа (судских). Но како то занимање лотографско или адвокатско није баш у најбољем гласу било у Атини, а то стога, што се код тог посла догађало највише прљавштине, то Демостен не могне за дуго задовољити се тим занимањем. Одлучи млади адвокат, да остави адвокатску канцеларију, па да ступи на политичку позорницу. Пут на политичку позорницу беше у старо доба много краћи него што је данас. Није се морао најпре претурити преко главе избор, па тек онда да се дође до говорнице. У Атини могаше сваки грађанин ступити на говорницу па говорити, пошто би викач при отварању јавне какве скупштине запитао: „Који од грађана жели да говори?“

Па каква беше слика онога времена, када ће Демостен да започне своју политичку каријеру? Напред већ у неколико напоменусмо, да та слика не беше никако ружичаста. Атињани не беху више они Атињани из времена Темистоклова, Кимонова и Периклова, који су с радошћу били свагда готови на

личне жртве. Сада гледаше сваки само своју личну корист и своју личну безбедност. „Атина“ — да се послужим речима даровитог једног говорника онога времена — „не беше више делија девојка маратонска, већ стара баба што по мало пијуцка и у папучама се вуче.“ Па ни колевка термопилских јунака, Спарта, не поношаше се својом старом снагом и старим врлинама својим; некадање чистоте нарави беше и из ње нестало. Трећа опет главна држава јелинска, Тива, беше својим ситничарским интересима тако заслепљена, да је у свако доба била готова отворити врата душманину јелинском, само ако јој овај припомогне, да се може осветити своме суседу Атини.

Јелада стајаше дакле поцепана и растројена, и само што не викаше: Треба ми господар!

И овај није имао дуго ни изостати. Јер већ на северу указује се страховити македонски краљ Филип. То је онај лукави краљ, што само оног није преварио, с киме није посла имао; то је онај краљ, коме никад није требало веровати, који се са заклетвама играо као са коцкама. Најнижа средства употребио би, да оне задобије, који му ма у чему сметаху. Свуда би куповао издајице, па се ни најмање не би стидео то и признати. Врло радо би се хвалио, да је више градова сребром и златом него гвожђем освојио. А пошто би тако издајством проданих душа задобио овај или онај град, први би му посао био, да погуби оне несрећнике, који су могли отаџбину своју издати. Његове су речи: „Који ће тек да учине издајство, оне највећма волим; а који су га већ учинили, оне највећма мрзим.“ Нарочито је опет био искусан у тој вештини, да непријатеље своје поцепа, да савез међу њима склопљен поквари, па пошто би то учинио, преговарао би затим са јачим о миру, а са слабијим би водио рат, и напослетку, пошто би му се војска тако и сувише охрабрила и на тегобе ратне навикла, он би затим једне и друге свладао. Пре две хиљаде и толико година беше дакле потпуно схватио истину оне изреке: „divide et impera“ (раздвој па владај). Уз то био је усталац у нај-

већој мери; ни духу ни телу своме није никада одмора давао.

Чим је дакле дошао био на престо, одмах је за тим ишао, да према југу и истоку рашири границе држави македонској, те стане бацати очи на полуострво Халкидику и на трачки Херсонез. Халкидика са лепим пристаништем и дугачка обала Херсонеза чињаху му се особито згодне за унапређење трговине у земљи његовој. Стога, које преваром, које оружаном силом, заузме пре свега атинске насеобине Амфипољ, Пидну, Потидеју и Метону. Наскоро затим нападне сасвим изненада на полуострво Халкидику, не би ли се како докопао богатог и знаменитог града Олинта. Кад стигне глас о томе у Атину, сазове се народна скупштина и дође на дневни ред македонско питање. Питање је то истина и пре више пута претресано од оног доба, како је Филип освојио Амфипољ, али државници, што бише на влади, без престанка забашуриваху и претрпаваху опасност, која од Македонаца прећаше, не би ли само себе на влади одржали и свој сјајан положај сачували. Уз то им ићаху на руку у томе сви лакомислени и кратковиди Атињани, којима је благовање било највећи идеал, а још највише ићаху им на руку они људи у Атини, које Филип беше потплатио, да потхрањују равнодушност и мирољубље својих суграђана, да их, штоно реч, успављују. Када дакле, као што напоменусмо, грађанство атинско почне опет саветовати се о македонском питању на глас о напрасном Филиповом нападу на Халкидику (с пролећа год. 351. пре Хр.), устане млади Демостен сасвим изненада пре свију других говорника, који обично о тој ствари пређе говорише, да би спречио једном за свагда понављање свега оног, што је већ хиљаду пута речено. Устане Демостен, те је сад говорио беседу којом је започео своју светско-историску улогу, говорио прву беседу своју против Филипа — тако звану *прву филипику*. Од тог доба настаје она навек знаменита борба, у коју се Демостен упустио за слободу јелинску против онога чудовишта људскога — краља Филипа, — и којој има

свет да захвали читав низ најдивнијих беседа, што су икада говорене; настаје борба, коју је Демостен водио једним јединим оружјем, слободном речју, но ипак тако силно и снажно, да је сам Филип имао обичај више пута да рече: он води рат само са Демостеном, а не са Атињанима. У првој филипици баца Демостен кривицу због тадањег рђавог положаја не само на пређашње саветнике и војводе народне, већ и на сам народ.

Док је Демостен — човек тек од тридесет година — младић у политичком животу — овако разборито опомињао своје суграђане на енергичан рад за част и достојанство Атине; док је овако одлучно војевао против старијих државника, што бише на влади, против Еубула и другова му, чији политички програм беше, да се по што по то мир одржи — Филип је међутим био у Тракији, онде што је хтео по својој вољи удесио, па после опет се у Халкидику вратио, те стао све већма и већма приближавати се Олинту. У овој големој невољи пошљу Олинћани депутацију у Атину зарад тога, да од ове траже помоћи. У Атини буде сазвана народна скупштина, а у скупштини ко ће са већом озбиљношћу да прихвати ствар олинтску, него честити и неуморни Демостен. Он је говорио сада тако звани *први олинтски говор*, којим је живо и разложно саветовао Атињанима заједницу у рату, који не могу избећи, а да не метну на коцку част и независност своју.

После говора овог закључе Атињани да треба помоћи Олинћанима. Али како је у Атини било и таквих говорника, који су Филипа ковали у звезде, који су говорили, да је сваки покушај против њега узалудан, да је он у свачему срећан, и да је пуста клевета називати га вероломним: Атињани, који су и иначе били малодушни и готово веровали у свемогућност Филипову, клону духом сасвим. Стога је сада говорио Демостен пред народом *други олинтски говор* свој, не би ли Атињанима избио из главе претерани страх од Филипа.

Неко време после овог говора пошљу Атињани у јесен год. 350. пре Хр. Олинћанима помоћ са-

стављену из самих најамника. Војска ова потисне мало натраг Филипа, а у Атини направе од тог малог успеха велику победу. Помисле сад Атињани, да је већ све добивено, да су Олинћани изван сваке опасности, и да сад само треба мислити о начину, на који ће казнити Филипа за зла, која им је до тог времена учинио. У тај занос уљуљкиваху их нарочито неки говорници, који су умели само ласкати својим суграђанима. Но Демостен беше толико увиђаван и одлучан, да изјави, да поменутим успехом није никако рат решен, да ће шта више пресести Атињанима тај успех, ако због њега они себи уобразе да је постигнуто оно, за чим се ишло. Да би дакле исправио ово погрешно мишљење својих суграђана, као да је већ доста учињено; да би их излечио од оне њихове болести, због које они часком нађу изговора за немарност и за нерад; најпосле, да би их наново уверио о томе, да они још нису одужили дуг, што су га преузели према својим олинтским савезницима и према својој безбедности — Демостен је говорио свој *трећи олинтски говор.* Говор је овај један од најдивнијих говора, што су се икада говорили.

Одушевљење говорниково за ствар отаџбине учини, те и опет оде помоћ, но само не приспе у одсудан час. Пре него што ће стићи, паде Олинт издајством и буде сравњен са земљом (год. 348.), а Олинћане — људе, жене, децу — прода Филип као робље. Та иста ужасна судбина задеси још тридесет и два места у Халкидици. Цела се Јелада сада престрави, а особито Атина. Међутим Филип није тада још мислио, да се зарати непосредно са Атином, те пошље стога понуду Атињанима, да је рад с њима мир да уговори. Атињани понуду ову прихвате, па да би се што пре дошло до мира, донесу по предлогу говорника Филократа (стога Филократов мир) одлуку, да се пошље Филипу депутација, која ће с њиме уговорити услове мира. У депутацију бише изабрани Филократ, Есхин, Демостен и још друга седморица. Како ли су Филип и Демостен један другом у очи гледали? Ова депутација би кобна по Атину; из ње никне по државу један куд и камо опаснији

непријатељ, него што до тада беше странка Еубулова и другова му, која се истина морала осуђивати због претеране попустљивости према навикама народним, но којој се никако није могло пребацивати да хотимице ради за Филипа. Кад је била сада та депутација код Филипа, дадну се Филократ и Есхин заслепити сјајем злата македонског, и удесе с њиме издају Атине. Са Есхином и Филократом радише у Атини за Македонце још Демад, Питеа, Кефисофон и други. Против ове македонске странке ухвате се сложно у коло прави искрени пријатељи отаџбине, ухвате се говорници и државници Ликург, Хиперид, Хегесип и многи други, а на челу им Демостен. Докази о издајству Есхиновом и другова његових изиђу брзо на видело. Јер пошто се депутација у Атину врати, и власти атинске положе заклетву на мир, Демостен је заман наваљивао, да се на пут крене друга депутација, која је имала да донесе од Филипове стране заклетву на мир, и којој су били они исти чланови, који и у првој депутацији. Филипови најамници непрестано оклеваху са поласком, никако да се крену, те даду тако Филипу времена, да је могао отети неколико тврђава краљу трачком, а пријатељу атинском. Пошто после тога заузме Филип Термопиле и Фокиду, увиде Атињани превару сасвим. Неописано огорчење буде због тога у Атини, и Атињани би сада прекинули били сваки одношај са Филипом, да се није напред видела безуспешност ратовања. Сам Демостен је тада бирајући од два зла мање световао у беседи својој *о миру*, да треба одржати уговорени мир (346. год.). Не прођу после тога ни две године, а Филип нађе ново једно поље за своје делање. То беше Пелопонез. Како су ту Лакедемонци по што по то гледали, да наново задобију своје некадање старешинство, дођу у сукоб са Месењанима и Аргивљанима. Ови потраже помоћи у Филипа, коју им он и обећа. Атињани, знајући врло добро, да отуда може настати велика опасност по Јеладу, а нарочито по Атину, пошљу депутацију Месењанима и Аргивљанима, да их одврати од сваке свезе са Филипом. Депутацију је предводио Демо-

стен. Кад чује за то Филип, пошље и он од своје стране депутацију, и то у Атину, са налогом да у име његово уложи свечан протест против клевета, што их Атињани бацају на његову политику. У Атини буде сад сазвана народна скупштина, у којој се већало о одговору на тај протест. Том приликом (год. 344.) говорио је Демостен своју тако звану *другу филипику*. У говору овом удара Демостен на Филипа, који моћ своју на све стране шири; а уједно износи Атињанима пред очи, да су подмићени посланици Есхин и Филократ криви, што је Филип заузео Термопиле и Фокиду.

Од сада у Атини све веће би неповерење према Филипу а огорчење на његове присталице. Наскоро би Филократ стављен пред суд због издаје, па и на смрт осуђен, но некако се спасе бегством. Та иста судбина мало није задесила и друга му Есхина после тужбе, што ју је и против њега подигао Демостен у говору свом *о лажном посланству*, али би спасен големим напорима и жртвама странке своје.

Филип међутим своју лукаву радњу настављаше. С једне стране увераваше Атину о свом пријатељству и мирољубивости, а с друге стране јој задаваше удар за ударом. Најпре и најпре растера демократску странку на Еубеји, па понамешта своја оруђа за тиране. Затим упадне у Тракију и трачки Херсонез, па освојене градове које поруши које македонским насеобинама насели. Ови успеси Филипови, којима он спремаше гроб Јелинству, бише повод, те је Демостен ступио на говорницу са говором *о стварима у Херсонезу*, а мало после са *трећом* и уједно најснажнијом својом *филипиком*.

Успех речи Демостенових би овога пута сјајан. Духови бише потресени; блиска опасност подстаче у Атињана старо частољубље; чинише се големе спреме за отпор. Постигоше се наскоро и знатни успеси; у далекој даљини задоби атинском помоћу слободу своју Византија, а у најближој близини задоби Еубеја. Изгледаше, да звезда Филипова почиње тавнети. Сад му могаше помоћи опет само велика каква превара. Дуго не мораше ни чекати на њу.

Агенти његови, што их имађаше у Атини и међу члановима амфиктионског савеза, израде те сасвим изненада заузме он град Елатеју, а то је било место, одакле му у свако доба беше отворен пут у Атику, дакле у срце Јеладе. Глас о томе распростре страх и трепет по свима крајевима јелинским, а особито у Атини. Беше вече, казује Демостен, а ево ти дође неко пританима са гласом, да је заузета Елатеја. Одмах поустају ови усред вечере; једни отерају људе из чатрља на тржишту, и запале дрвенарије; други пошљу по војводе, па дозову и трубача. Град беше у највећој узрујаности. Сутра из јутра сазову притани савет у већницу, грађани поврве у скупштину, и пре него што ће савет ствар да претресе и да изрече претходну одлуку, сећаше горе већ сав народ. А кад се затим искупи савет, те притани обнародују оно, што им беше јављено, и дошлога гласоношу представе, и кад и овај поднесе извештај, питаше викач: „Ко хоће да беседи?“ Нико не устане. Више пута понови викач то питање, но опет нико не устане, ма да све војводе беху присутне, а и сви говорници, и ма да глас целе отаџбине онога позиваше, ко ће за спасење њено да беседи: јер глас, што га викач у име закона подигне, сматра се с пуним правом за глас целе отаџбине.

После дуге и несносне тишине устаје да говори Демостен, па јасно разлаже, шта треба да се чини, и разгони страх, што беше овладао његовим суграђанима, да тобоже сви Тивљани симпатишу са Филипом и да ће заједно с њиме ударити на Атину.

„Ја мислим“ — рече он између осталог — „да они не знају стање ствари, који држе да су Тивљани пристали уз Филипа, и који су се стога одвећ забринули; јер кад би то баш тако било, онда не бисмо ми слушали да је Филип у Елатеји, већ да је на нашој граници. Шта смера дакле Филип, са шта је заузео Елатеју? Да се примакне са својим оружјем и покаже силу своју, те тиме пријатеље своје охрабри а противнике застраши, па да или од страха допусте оно, што сада нису вољни допустити, или да се силом на то приморају. Изберемо ли ми овај

тренутак за то, да се сећамо, ако су нам Тивљани учинили што год неповољно, и да их с неповерењем предусретамо, што су они тобоже на страни наших непријатеља, онда ћемо прво и прво учинити оно, што Филип само пожелети може; а затим се бојим, досадањи ће противници његови пристати уз њега, сви ће једнодушно Филипову ствар пригрлити као своју, па с њиме заједно напасти на Атику. А ако мене послушате, и ако оно, што вам ја саветујем, озбиљно расудите, а не да то са страшћу побијете, онда мислим да ћу вас убедити о томе, да ја саветујем оно, што је потребно, и да ћу отклонити опасност, што прети држави нашој. Шта дакле по моме мишљењу ваља да буде? Пре свега ваља да избијете из главе садањи страх, па другде камо га упутите, и да се сви за Тивљане бојите; јер они су много ближи страхотама него ви, и опасност им пре грози. Затим ваља да изиђу у Елеусину они, који су за оружје, и коњаници, и да свету покажу, да сте ви сами собом под оружјем, па да вашим пријатељима у Тиви буде могућно, да и они од своје стране слободно подигну глас за праведну ствар, јер ће видети, да сте браниоцима слободе, у случају каква напада на њих, готови прискочити у помоћ исто тако, као год што у Елатеји стоји спремна сила, која ће помоћи онима, што продају Филипу своју отаџбину. Даље предлажем, да изберете десет посланика и да ове заједно са војводама овластите, да одреде, кад да се пође тамо и како. А кад дођу у Тиву, како ће по моме мишљењу ваљати ствар да удесе? То ме нарочито саслушајте. Ни по што не захтевајте што од Тивљана (за то је сасвим незгодан тренутак), већ изјавите, да ће им се на позив прискочити у помоћ, јер они су у крајњој опасности, а ми боље од њих видимо, шта ће бити. Приме ли они те наше понуде, и послушају ли нас, ми ћемо тада извршити оно што хоћемо, и то извршићемо на начин, који држави нашој доликује. Не постигнемо ли пак оно, што смерамо, онда нека се они сами на себе туже због какве кривице своје у овај мах; а ми нисмо ништа учинили, што је срамно, што је ниско.“

Овај предлог Демостенов би једногласно усвојен, а извршење његово повери се депутацији од десет чланова, којој на челу би предлагач. Демостен хита што брже може у Тиву, пружа јој руку помирења и пријатељства, распаљује у грађана јој пламен јелинскога патриотизма, и задобива је за савезника против Филипа. У две битке побеђују савезници; Атина, пуна славља и весеља, награђује златним венцем свога избавитеља.

Но још један пут прикупља Македонац сву своју силу. У одсудној битци код Херонеје (4. авг.[1] 338. год. пре Хр.) надмећу се отац и син. Пред младим Александром пада „света чета“ тивска, а отац му обара редове атинских бораца. Нестаје слободе и независности јелинске, а у прославу тога догађаја даје Филип част, на којој више пута подвикује: „Демостен, син Демостенов, Пеанац[2] ово прорече!“[3]

Македонска странка гледаше сад, разуме се, да се Демостен направи одговорним за сву несрећу што снађе Јелинство. Сваки дан мораћаше ићи пред суд: оптуживаху га политички противници то због издаје, то због проневерења државног новца, то због повреде закона. Но сваки пут беше ослобођен. Атина не даде се завести; не даде да јој најбољи грађанин пропадне. Шта више Демостен би одликован том чашћу, да говори у зиму године 338./337. посмртну беседу у славу и спомен јунацима, што изгибоше на пољу херонејском. Борба ове странке народне и македонске достигне свој вршак, када године 336. грађанин један атински, по имену Ктесифон, учини предлог: „Нека се Демостену даде златан венац зарад његових заслуга за отаџбину, и у опште зарад његове честитости и ваљаности, и због тога, што без престанка збори и твори оно, што је по народ најбоље, а викачу нека се изда налог, да то обнародује у позоришту на велике Дионисије.“ Про-

[1] По некима 1. септ.

[2] Атински крај, у коме се родио Демостен, звао се Пеанија — отуд Демостен *Пеанац* (*Παιανιεύς*).

[3] *Δημοσθένης Δημοσθένους Παιανιεὺς τάδ' εἶπεν.*

тив Ктесифона поднесе вођ македонске странке Есхин тужбу због противузаконитости предлога његова. Ова парница остане дуго нерешена све до године 330.

Не прођу ни две године од тог доба, како је Есхин парницу ову заподео против Ктесифона, "односно против Демостена, а ево ти се зби догађај један, који политичкој ситуацији сасвим друго лице даде. Убије неко потајно Филипа у месецу августу год. 336. Са смрћу његовом укаже се Јелинима нова звезда наде и уздања. Почну се они на све стране дизати у Пелопонезу, у Тесалији, у Етолији, у Амбракији; Тивљани стану одмах терати македонску посаду из Кадмеје. А разуме се, да ни Атињани нису стајали скрштених руку; у Атини је особито Демостен радио на устанку. Но бура се ова опет одмах стиша, чим се Александар појави са војском у Беотији, те поруши Тиву. Овом приликом грожаше Демостену велика опасност, јер Александар искаше од Атињана главу његову и још деветорице других државника и војвода. Но Атињани то захтевање одбију које с тога, што се са захвалношћу сећаху заслуга Демостенових, које опет, што их он беше уверио, да би сами себе издали, кад би издали њега и политичке другове његове. Демостен рече тада својим суграђанима: „Као год оно што видите, Атињани, где трговци са малим огледом од пшенице, што га носе у каквом саплаку (тасу), и велику множину шенице продаду, исто ћете тако и ви, а нећете ни приметити, у нама себе саме издати Александру." Тако се спасе Демостен од гнева Александрова; а мало затим опрости се и свога највећега противника у Атини, говорника Есхина. Заштитник овога, краљ Александар Велики, беше после покорења Јеладе отишао у Азију, па завојштио на државу персиску, и у тој војни победу за победом добивао. Македонска странка опет оживи, стане опет гордо дизати главу, а вођа њен помисли: Никад згоднијег тренутка за то, да опет јуриш учини на мрског свога непријатеља. Стога понови ону своју тужбу против Ктесифона (год. 330. пре Хр.). Одбрану Ктесифонову, односно своју, предузме Демостен. Сад је беседио

највећу и најлепшу беседу, тако звану *за венац*,[1] која је круна осталим беседама његовим.[2] После ове беседе, којом је Демостен обранио своје политичко делање пред својим савременицима и пред свима потоњим вековима, изгуби Есхин право, да може икога више оптуживати, те стога остави Атину за свагда. Но пријатељима Есхиновим испадне на брзо после тога за руком, да се Демостену за то освете. Оптуже га, да га је подмитио пријатељ један Александров, по имену Харпал; па како је грађанство атинско било вечно превртљиво, израде, те буде и осуђен на велику глобу, на неких 50 таланата (око 300.000 динара). Но пошто не могне исплатити толику суму, буде бачен у затвор, којег се наскоро опрости. Да ли има данас још душе, која може помислити, да је могућна така лага на најчистијем карактеру старога света? Понављам овде оне речи, што их је још *Нибур*, онај чувени немачки историчар, рекао: „Време би већ било, да једном умукне она стара песма о томе, како је Харпал подмитио Демостена. Промисао, који је допустио, да је част најплеменитијега државника дуго каљана у очима лаковерника, све је околности расправе судске тако сачувао, да је поганлук очевидан, као да смо му савременици.“

Већ год. 323., кад у Вавилону у гроб леже освајач света Александар, позову Демостена грађани атински натраг у отаџбину. Цела Атина изиђе пред њега, кад се на лађи једној довезао у пирејско пристаниште. За Демостена не би срећнијега часа од овога у његовом бурном животу.

Али наскоро затим замрачи се већма него икада пре. Угушен би и последњи устанак јелински. Македонски силеџија Антипатар бесни у Атини. На смрт осуђују се најврснији чланови народне странке. Неки спасавају живот бегством, а неки нису

[1] *περὶ στεφάνου* значи управо „*о венцу*“; али како је Демостен преузео био обрану Ктесифона, односно своју, то је био принуђен, да говори беседу за своје одликовање, за венац. И чувени немачки писац Friedrich Jacobs превео је: für die Krone.

[2] Има их 60, но за неке се доказује, да нису његове.

те среће, већ испуштају душу на мукама целатским. Хипериду, другу Демостеновом, сече Антипатар језик, јер са системом силеџиске владавине не слаже се слободна реч родољубива грађанина.

Демостен се склања на острво Калаурију, у стари храм бога Посидона. За њим хита потера. Уз обалу калауриску пристају лађице. Из њих излазе неке ужасне слике људске. То су трачки најамници. Предводи их Архија, сада пандур Антипатров, а некада глумац у Италији. Наскоро настаје журба око мирног, усамљеног храма божјег. Са свију страна окружују га Архијини момци. Унутра у храму борави забринути државник, наслонио се на кип богов. А Архија се овамо онамо устумарао, час по стаје пред Демостена, наговара га да напоље изиђе, бити му неће ништа, ни глава га заболети неће. Демостен све мислио, на једно смислио. Кад није могао да ослободи драгу своју отаџбину, а он ослобођава себе сама. Узима отров, замотава затим главу, а натраг баца огртач, па говори: „Намерни су, Посидоне, твој свети храм да обесвете, а ја хоћу ево поштујући тебе још жив да га оставим.“ Но већ код олтара се стропошта, па с душом растави (мес. окт. 322. год. пре Хр.).

Тако ето престаде за свагда куцати срце, што је тако силно куцало за слободу своје отаџбине; тако ето умукуше за навек уста, из којих летеше речи, што као муња палише; тако се за навек смири јунак, који се не побоја већих опасности, него што је смрт на бојноме пољу, који се не побоја мржње, злобе, зависти, клевета и гоњења од својих суграђана, нити смрти у тавници.

Тело његово би сахрањено уза храм на Калаурији, а народ атински подиже му споменик с натписом:

Εἴπερ ἴσην ῥώμην γνώμη, Δημόσπενες, εἶχες,
Οὔποτ' ἂν Ἑλλήνων ἦρξεν Ἄρης Μακεδών.[1]

---

[1] Да беше у тебе, Демостене, снага духу једнака,
Никада не би Јелинима овладао ратоборни Македонац.

ПРВА ФИЛИПИКА.[1]

Атињани! Кад би задатак наш био, да већамо о новом каквом предмету, ја бих причекао, док готово сви обични говорници не би мишљење своје изјавили, па ако би ми се допало штогод од оног, што они рекну, ја бих ћутао; а ако ми се не би допало, ја бих тада и сам покушао рећи шта мислим. А пошто и сад случајно ваља о томе већати, о чему су пређе ови често говорили, то мислим, да ћете ми свакако опростити, ако и први устанем. Јер да су ови људи пређе саветовали оно, што треба, не бисте морали сада саветовати се.

Пре свега дакле, Атињани, не треба духом клонути због садашњих прилика, и ако врло незгодне изгледају; јер што је од њих у прошлости најгоре, то је за будућност најбоље. Шта је дакле то? Ево шта: наше ствари, Атињани, стога рђаво стоје, што ништа од онога, што треба, не чините; јер да сте ви све оно чинили, што је требало, а ствари да су ипак тако остале, то онда не би ни наде било, да се могу поправити. Затим треба да узмете на ум оно, што сте чули од других, а што и сами знате по своме сећању, тј. како велику силу једном Лакедемонци

[1] Којим је поводом Демостен ову беседу говорио, види стр. 6.

имадоше, а то није било одавно, па како ви ипак лепо и красно не учинисте ништа града недостојно, већ за права јелинска рат противу њих заподесте. А сашта ја вама то говорим? Да знате, Атињани, и да увидите, да вам ништа није страшно, кад сте на опрезу; а кад сте немарни, да ништа није онако, како бисте ви хтели. За доказ нека вам служи тадашња моћ лакедемонска, коју савладасте, бринући се озбиљно за ствар, и садашња охолост онога човека, која нас стога узнемирује, што се ништа не бринемо за оно, што би требало. А ако ко од вас, Атињани, мисли, да је с Филипом тешко ратовати, имајући пред очима величину његове садашње моћи и то, да је град наш сва места изгубио, добро истина суди, али нека и то узме на ум, да ми, Атињани, једном имадосмо у нашим рукама Пидну и Потидеју и Метону[1] и сав околни предео, и да многи народи, што су сад под њим, самостални и слободни беху, и да радије хтедоше бити с нама у пријатељству, него с њиме. Да је дакле Филип имао тада то уверење, да је тешко војевати с Атињанима, који толике тврђаве имају према његовој земљи, док је овамо он без савезника, не би ништа извршио од оног, што је до сад учинио, нити би толику моћ стекао. Но он је то добро знао, да сва та места стоје као награда рата, и да од природе оно, што је својина одсутних, припада присутнима, а да оно, што је својина немарних, припада онима, који хоће да раде и да се опасностима излажу. Имајући то уверење, он је, дабогме, и покорио сва она места, и има их у својим рукама, једна као освојења у рату, а друга учинивши их својим савезницима и пријатељима. Та сви се радо онима придружују и уз оне

[1] *Пидну*, град на подножју брега Олокра, недалеко од Термејског залива, заузео је Филип 375. год. пре Хр.; наскоро затим, пошто је с Олинћанима ступио у савез, *Потидеју*, град у Халкидици на источној страни Термејског залива; *Метону*, град на македонској обали, недалеко од Пидне у северном правцу, освојио је 353. год. пре Хр. При опсади овог града изгубио је једно око.

пристају, за које виде, да су спремни и да су вољни вршити дужност своју. Ако дакле и ви, Атињани, хоћете сад тако да мислите и радите, кад нисте пре, и ако сваки, где је потребно и где је кадар отаџбини се корисним показати, сваког изговора се окани, те буде готов за рад: онај, који новаца има, да прилаже, а онај, који је за оружје, да иде на бојиште — једном речи, ако хоћете у себе да се поуздате и ако сваки од вас престане надати се, да ће сусед све за њега учинити, ви ћете, ако је божја воља, и оно што је било ваше повратити, и што је лакоумно изгубљено опет задобити, и ономе се осветити. Јер немојте мислити, да је у онога садашња снага вековечна као у бога, већ и на њега многи мрзи и боји га се, Атињани, и завиди му, и то баш између оних што су сада с њиме тобоже у врло великом пријатељству; уз то треба претпоставити, да свих оних страсти, што их има иначе и у других људи, има такође и у оних, који с њиме држе. Сад је, дабогме, то све оборило главу, пошто нема ослонца због вашег оклевања и ваше немарности, коју већ једанпут, велим, треба да одбаците. Та ви видите, Атињани, ово стање, докле је у безобразлуку дошао тај човек, који вам не да ни да бирате, да ли ћете радити или мировати, већ који прети и, као што кажу, обесне беседе говори, и који није кадар застати код онога, што је освојио, већ који увек по нешто томе додаје и унаоколо са свију страна око нас, који се скањујемо и седимо, мрежу плете. Кад ћете дакле, Атињани, кад ћете чинити оно што треба? Шта још да се збије? „Кад, за бога, буде невоља.“ Но за што треба сматрати то, што се сада догађа (него ли за невољу)? Ја бар мислим, да за слободне људе нема веће невоље, него што је срамота због свог рђавог положаја. Или ви хоћете да тумарате и да један другог запиткујете: „Шта је ново“? Та може ли шта бити новије, него да Македонац један Атињане савлађује и да ствари јелинске расправља? „Је ли умр'о Филип“? „Није, тако ми Зевса, већ је болестан.“ А шта вам то помаже? Та и да се деси

њему што, ви ћете себи створити брзо другога Филипа, ако будете тако марили за своје ствари. Јер ни он није својом снагом толико се осилио, колико нашом немарношћу. Но још и ово. Кад би се њему што догодило и кад би срећа, која се увек више за нас брине, него што се ми сами бринемо, то учинила, знајте, да бисте ви само онда, кад бисте били близу, на општу забуну могли мотрити и по вољи радити; а како сад с вама стоји, не бисте могли Амфиполь[1] узети, све кад би вам га и пружила згодна каква прилика, пошто сте удаљени и с вашом силом и с вашим мислима.

Да дакле сви треба да сте вољни радо чинити своју дужност, о томе нећу више да говорим, пошто сте то увидели и о томе сте уверени; но о начину оружања, који нас по моме мишљењу може избавити из оваквих неприлика, и о величини војске и о новчаним средствима, и о осталом, како би се најбрже и најбоље по моме мишљењу могло набавити, о томе ћу покушати одмах да говорим, молећи вас, Атињани, ово само: пошто све чујете, онда судите, не-

[1] *Амфиполь*, град у источној Македонији, назван је тако због свог положаја између два рукава реке Стримона. Амфиполь беше атинска насеобина, но осме године рата пелопонеског би од Спартанаца под Брасидом освојена, те тиме буду Атињани врло оштећени, јер одатле беху намиривали своје потребе за грађење лађа. У Анталкидином уговору (387. год. пре Хр.), Атини је истина признато право на град, но његови становници не хтедоше да признаду Атињане за своје господаре. Кад доцније Атињани пошљу Ификрата, да град покори, не успе он у томе, као год што после ни Пимотеј није успео; шта више овај град се покори Македонцима, и био је сад кратко време у рукама ових. Јер кад је Филип дошао на престо (359. год.), нападну на њега Пеонјани и Илири, а тако исто и Аргеј, који је такође тежио за македонским престолом, те он повуче своју посаду из града и прогласи га за слободан. Но то проглашење т.га града за слободан не беше он озбиљно учинио; јер одмах идуће године, пошто је још најпре с Атињанима уговор подвезао, у коме му ови Пидну обећаваху, ако им он помогне опет Амфиполь добити, град овај издајнички нападне и освоји, да га тобож преда Атињанима. Али то он никад не учини, већ шта више добро за се осигура то важно место, и учини га тачком, одакле је своје операције чинио против грчких градова на северним обалама Егејског мора.

мојте напред истрчавати; и ако се коме с почетка учини, да ја некакав нов начин оружања предлажем, нека не мисли, да ја ствар одлажем. Јер не говоре највише у вашу корист они, што вичу „брзо“ и „данас још“ — јер оно што се већ догодило, не можемо спречити садашњом нашом помоћу — већ онај, који покаже, каква да буде учињена ратна спрема и колика, и откуд ће се моћи дотле издржавати, док ми или уговором рат не свршимо или док непријатеље не победимо; јер само тако нећемо у будуће претрпети никакве несреће. Па сад, ја мислим, да сам кадар то назначити, не сметајући, ако и други когод што предлаже. Моје је обећање тако велико, али објашњење ће га оправдати, а судије ћете бити ви.

Прво дакле, Атињани, ја велим, да треба наоружати педесет ратних лађа, затим, да се морате одважити да, ако затреба, сами собом у њих уђете и отпловите. Уз то захтевам да се за половину коњаника приправи превозних лађа и довољно лађа теретница. Ове су нам, мислим, потребне против оних изненадних напада, што их он чини из своје земље на Термопиле, на Херсонез и на Олинт, и на коју му је год страну воља. Јер ваља у њему ову мисао побудити, да се ви ваљада можете покренути из ове прекомерне равнодушности исто тако, као год што сте били напали на Еубеју, и пређе једном, као што кажу, на Халиарт и напослетку недавно на Термопиле.[1] Па све да не бисте то онако учинили, као

[1] Филип је хтео да нападне на Фокијане у њиховој земљи 353. године пре Христа, но Атињани му не дадоше, да прође кроз Термопиле.

Еубеја бејаше на две странке подељена. Године 358. пре Хр. зовне једна у помоћ Атињане, а друга Тивљане. После врло малог отпора Атињани победе Тивљане.

Кад је спартански краљ Агесилај у Азији против Персијанаца војевао, заваде се Тивљани и Спартанци. Лисандар, спартански војвода, упадне у Беотију и опколи (год. 393. пре Хр.) град Халиарт, но при тој опсади погине. На Халиарт пође сад спартански краљ Паусанија, но Тивљанима дођу у помоћ Атињани, те Спартанце потуку.

што ја велим да би требало, ни онда није мој предлог никако за презирање, када би он или мировао због страха, знајући да сте наоружани (а знаће врло добро, јер има их, има баш из наше средине више него што треба, који му све јављају), или када би, ако се на то не би осврнао, затечен био неприправан, пошто вам ништа не смета да пловите до његове земље, ако он да прилике за то. То је, што треба, ја велим, једногласно да закључите, и што по моме мишљењу ваља да спремите. А пре тога још, Атињани, треба да имате у приправности силу једну, која ће без престанка ратовати и штету му чинити. Нека ми нико не долази са десет нити са двадесет хиљада најамника, нити с онаком војском, што је само на хартији, већ са војском, која ће граду припадати, и која ће, изабрали ви једног или више, овог или оног за вођу, томе се покоравати и слушати га. И храна нека се за ту војску набави, ја захтевам. А каква ће то војска бити, и колика, и откуда ће храну имати, и како ће хтети то чинити? Ја ћу то казати, објашњавајући свако питање појединце. Најамнике велим — — али да нисте чинили оно, што вам је често нашкодило: мислећи да је свега мање него колико треба да је, па усвајајући у одлукама оно, што је највеће, при извршивању не чините ни оно, што је мало. Чините и спремите ви оно мало, па онда томе додајте, ако вам се одвећ малено учини. Ја кажем, дакле, да буде свега две хиљаде војника, а од тих да мора бити пет стотина Атињана, од колико година мислите да је најбоље; да служе неко одређено време, а ово да не буде одвећ дуго, већ колико ви нађете за добро, и да једни друге одмењују. А остали, захтевам, да буду најамници; и с овима двеста коњаника, а од ових најмање педесет Атињана, који ће на исти начин служити, као и пешаци; и превозних лађа за ове. Добро! Шта још осим тога? Десет брзих ратних лађа; јер пошто онај флоту има, треба и нама брзих лађа ратних, да би наша војска поуздано пловила. А откуда ће ови имати храну? Ја ћу и то рећи и показати, пошто најпре

докажем, сашта мислим, да је толишна војска довољна, и сашта захтевам, да и грађани иду на војску.

Толишну војску, Атињани, стога захтевам, што нама сад није могућно припремити војску, која би се с њиме могла огледати, већ ми треба да четујемо и да се с почетка овим начином војевања послужимо; она не треба дакле да буде одвећ велика — јер нема ни плате ни хране — нити посве мала. Али да у њој буде грађана, и да они с њоме заједно плове, захтевам стога, што чујем, да је и пре једном град наш издржавао војску једну најамничку у Коринту, коју предвођаху Полистрат и Ификрат и Хабрија и други неки, и да и ви сами с њима бејасте у боју; такође знам из чувења да ти најамници с вама и ви с њима Лакедемонце[1] у отвореној битци побеђивасте. А од када најамничке војске саме о својој глави за вас у бој иду, побеђују наше пријатеље и савезнике,[2] а непријатељи су постали силнији него што треба. И тек што су завирили у рат, што га град наш води, они одлазе к Артабазу[3] и свакуда пре, а вођа иде за њима, наравно! јер не

[1] Кад су оно Спартанци (год. 404. пре Хр.) били задобили превласт у целој Грчкој, нису је ни хтели ни умели употребити на опште добро. Спартански намесници чинили су свакојака насиља по грчким градовима, те стога Тивљани, Коринћани, Аргивљани и Атињани скоче (год. 395. пре Хр.) на оружје, да се ослободе од силециске владе спартанске. То је био тако звани коринтски рат, у коме су Атињани издржавали прву знамениту најамничку војску, која се особито одликовала под војводама Ификратом и Хабријом. А Полистрат, што га Демостен спомиње, предводио је пре Ификрата поменуту војску, и заузимањем Ификратовим добио је био од Атињана право грађанства.

[2] Речима *„побеђују наше пријатеље и савезнике“* врло је јасно представљено тадашње стање у Атини. Не иђаху више на војску атински грађани сами собом, већ место себе слаху у рат најамнике и све којекакву фукару, која је по земљи савезника и пријатеља атинских исто тако пљачкала и палила као и највећи какав непријатељ.

[3] Речи *„....они одлазе к Артабазу“* односе се на факт један у рату савезничком. Атински вођ Харес, који је год. 353. пре Хр. имао да води војску своју против непријатеља, против кога је био послан, одведе је к сатрапу Артабазу, који беше отпао од персиског краља Артаксеркса III. Харес је то на сваки начин стога био учинио, да би војницима својим — неплаћеним најамницима — набавио потребна средства за издржање; Атињанима

може заповедати, кад плате не издаје. Шта ја дакле захтевам? Да изговорима и војвода и војника учините крај, добавивши плату и придруживши им домаћих војника ради надзора над оним, што вође раде; јер сада је за подсмех, како радимо. Кад би вас ко питао: Је ли мир, Атињани, код вас? ви бисте одговорили: Боже сачувај! та ми рат водимо са Филипом. Не бирасте ли ви из своје средине десет таксиарха и стратега и филарха и два хипарха? Па шта раде ови? Осим једног јединога, кога посласте у рат, остали иду вам на свечаности скупа са свештеницима. Јер као год лончари земљане лутке, тако ви правите ваше таксиархе[1] и филархе за вашар а не за рат. Зар не би требало, Атињани, да су таксиарси из ваше средине, хипарх да је из ваше средине, вође да су домаћи, те да војска буде доиста државна? Али, наравно, хипарх из ваше средине мора одлазити на Лемнос,[2] а оне, што се боре за

није шта више ни немило било, што им је за часак та брига спала с врата. Но Демостен ту ствар тако представља, као да је сама војска на тај корак Хареса присилила.

[1] *Таксиарх* (*ταξίαρχος*) био је у Атини заповедник једног већег одељења (*τάξη*) пешачке војске. У разним грчким државама беху стратези разне власти. Тако у Атини беху они највиша војничка власт, те су осим врховног заповедништва над пешацима и све оне војничке послове вршили, које у нас од прилике врши врховна команда и министарство војно. Филарх (*φύλαρχος*) био је заповедник једног већег одељења коњаника, које је срез (*φυλή*, tribus) један био дужан стављати. *Хипарх* (*ἵππαρχος*) био је главни заповедник коњице; било их је у Атини два, и под њима су били филарси. — Народ је бирао сваке године десет стратета, десет таксиарха, два хипарха; заповедништво над флотом имађаху такође стратези.

[2] И на острву Лемну била је приређена таква једна свечаност, којом је управљао хипарх један, што је тамо послан био из Атине.

Менелај је био брат Филипа македонског, и то само по оцу. Пошто се Филип бојао, да му брат како не преотме престо, гледао је да га убије. Стога Менелеј побегне к Олинћанима, који га драговољно приме к себи; шта више повере му команду над коњицом, коју им Атина у помоћ против Филипа беше послала.

имаовину нашега града, треба један Менелај као хипарх да предводи. То ја не говорим, да човека тога понижавам, али требало би, да је тај заповедник од вас изабран, па ма ко он био.

Ви признајете може бити, да је тако, као што ја кажем, но што се тиче новаца захтевате нарочито чути, колико и откуда ће их бити. То ћу одмах и да извршим. Новци дакле: трошак на издржавање, и то храна само за ту војску, износи деведесет таланата[1] и нешто мало више; тј. за десет брзих лађа четрдесет таланата, по двадесет мина свакога месеца на лађу; а за две хиљаде војника опет толико, тако да сваки војник добива месечно по десет драхама у име хране; и за двеста коњаника, ако сваки месечно добије по тридесет драхама, дванаест таланата. А ако ко мисли да је то мала потпора храна за војнике, тај се вара; јер ако ма и ње буде, ја знам извесно, да ће остало себи набавити војска сама у рату, а да никоме од Јелина или савезника не учини неправде, те да ће она тако имати потпуну плату. Ја сам готов да као добровољац заједно идем и свашта трпим, ако то није тако. Откуда ће се дакле новац набавити, што га од вас захтевам? То ћу сад рећи.

(*Назначење новчаних средстава.*)[2]

Ето то је, Атињани, што смо ми могли пронаћи. А кад будете давали гласове, ви ћете оно одлучити, што вам се свиђа, те да не ратујете са Филипом само у одлукама и на хартији, већ и делима.

Но мени се чини, да ћете се ви о рату и о целом оружању много боље посаветовати, ако се обазрете, Атињани, на положај земље, против које ратујете, и ако узмете на ум, да Филип помоћу ве-

[1] Атички таланат имао је шесет мина, а једна мина имала је сто драхама (динара).

[2] Овог назначења новчаних средстава *(πόρου ἀπόδειξις)* нема; Демостен га је само у скупштини прочитао, а израдио га је по свој прилици заједно са финансиским чиновницима, пошто каже: „то је, што смо *ми* могли пронаћи“; а о себи кад Демостен говори, никад не употребљава множину *(ми)*.

трова и годишњих времена много предухитрава и извршује, и да дочекавши пасатске ветрове[1] или зиму напад чини, кад ми не можемо онамо доћи. Треба дакле то пред очима имати, те не војевати војском помоћном — јер ћемо се у свачем закаснити — већ сталном спремом и војском. Као зимовиште за ту војску можете употребити Лемнос и Тасос и Скиатос и остала острва у ономе крају, где има и пристаништа и хране и свега, што војсци треба; а у оно доба годишње, кад је лако на сухо изићи и кад нема опасности од ветрова, она ће без по муке бити уза саму земљу непријатељску и на ушћима пристанишних места.

Од вас постављени вођа пресудиће према приликама, на што и кад ће ту ратну снагу употребити; али што од ваше стране треба да буде, то је, што сам ја предложио. Ако пре свега, Атињани, набавите тај новац, што га ја напомињем, затим — пошто и остало спремите: војнике, лађе, коњанике, и то потпуно — ако законом утврдите, да сва војска остане у рату, и ви сами будете руководећи и набављачи новца, иштући од вођа рачун о делима, ви ћете онда престати увек о истим стварима саветовати се и ништа више не радити. Осим тога ћете још најпре, Атињани, одузети ономе најважнији део његових прихода. А какав је то? Средствима ваших савезника ратује он с вама, глобећи и пленећи их, кад морем плове. И шта још друго? Ви сами ћете бити обезбеђени од штете; неће он више као у пређашње време нападати на Лемнос и Имброс, те одводити грађане ваше као робље, код Гереста лађе[2] хватати, те силан новац поотимати, напослетку

[1] Пасатски ветрови бејаху североисточни ветрови, што су у време великих врућина дували на Егејскоме мору и Атињанима пловљење према северу отежавали.

[2] Атина је имала више лађа државних, од којих се често спомињу Каралос и Саламинија и које је она држала за брзо преношење гласова или за подвоз свечаних посланстава. Делско посланство свагда би се код Маратона задржавало, те би га ту посвећивао Аполонов свештеник.

код Маратона на суво излазити и свету лађу из земље са собом одвести; а ви све то нити можете спречавати, нити у оно време, које одредите, у помоћ долазити. Но сашта мислите, Атињани, да светковина Панатинеја[1] и светковина Дионисија свагда у своје време бивају, били искусни или неискусни коцком изабрани, да се о обадвема старају; — светковине на које ви толико новаца трошите, колико ни на једну од експедиција, и толико људство и припрему, колику не знам, да ли ишта друго потребује — напротив да вам све експедиције згодно време промашају, као она у Метону, она у Пагасу, и она у Потидеју? Стога, што је оно све законом утврђено, и што сваки од вас куд и камо унапред зна, ко је хорег[2] или гимнасиарх своје филе,

[12] *Панатинеје* (*τὰ Παναθήναια* sc. *ἱερά*) бејаху највећа народна светковина Атињана, која се светковала у славу богињи Атини. Делиле су се на велике (*Παν. μεγάλα*) и на мале (*μικρά*); велике су светковане сваке четврте године, а мале сваке године. — *Дионисије* бејаху светковина у славу богу Дионису (Баху).

[13] *Хорези* (*χορηγοί*) зваху се код Атињана они, које њихово племе постављаше, да се брину за приређивање хорова (хор обично од 15 лица) и за трошак око тога приређивања. Кад је нпр. који песник хтео какву своју трагедију или комедију да представља, онда је и такав један хор суделовао, чијег је управника (*χοροδιδάσκαλος*) хорег морао плаћати. Осим тога дужан је био хорег целом хору давати храну и пиће, а тако исто бринути се за њихово одело и за златне венце. *Гимнасиарси* (*γυμνασίαρχοι*) беху такође богатији грађани, које њихова племена бираху, да плаћају и хране, а и да нагледају оне, што се вежбају за игре на разним светковинама, као што су нпр. Панатинеје, исто тако се брину за украшавање игралишта.

Триерарси. Солон беше издао закон, по ком је сваке године из народа бирано по триста најбогатијих грађана, који су имали за државу оне дужности примити, с којима су највећи трошкови били скопчани. Ти се грађани зваху триерарси (*τριήραρχος*), пошто беху дужни да кроз читаву годину ратне лађе о свом трошку снабдевају људима и свима потребним средствима. Но пошто се могло догодити, да бирачи овог или оног од својих суграђана, кога су хтели напатити и осиромашити, начине триерархом (тако нпр. изводи Аристофан у једној својој комедији старца једног, који другом једном прети: ја ћу те начинити три-

кад и од кога и шта има примити, шта ли радити, те што ништа у томе није остављено неозначено и неодређено, а у ономе, што се рата тиче и припреме за рат, све је неуређено, неутврђено и неизвесно. Стога чим што чујемо, и триерархе постављамо и овима промену имања допуштамо и о набављању новца се саветујемо и после тога закључујемо, да странци и они, што за себе живе,[1] иду на лађе, затим опет ми сами, затим место нас други, затим док се у томе оклева, оно је већ пропало, због чега хоћемо да отпловимо. Јер време радо трошимо ми на наоружање, а прилике за рад не чекају наше оклевање и наше изговарање. Убојна сила, о којој мислимо, да је међутим имамо, покаже се баш у згодној прилици као таква, која није кадра ништа учинити. А он је до толике обести дошао, да већ оваква писма Еубејцима шаље.

(Читање писма).

Од тога, Атињани, што је прочитано, много је што шта на жалост истинито, међутим може бити неугодно чути. Но ако ће и догађаји прећи преко онога, преко чега овај или онај у говору пређе, да не задаје јада, ипак треба говорити ради допадања; али испадне ли у ствари на зло каква угодна беседа, која није била умесна, то је онда срамно, да сами себе варамо и да одлагањем свега, што је тегобно, у свима се предузећима закашњавамо, и да ни то не можемо да схватимо, да они, који су наумни рат

ерархом!), то је Солон тој евентуалној злоупотреби на овај начин доскочио. Ако је који од поменутих триста грађана, што беху изабрани за триерархе, мислио, да су бирачи при избору обишли друге, који су богатији, он је могао пред суд звати оног од својих суграђана, кога је хтео, и од њега захтевати, да или сам ону дужност прими, или да с њиме на мењање целог имања (ἀντίδοσις) пристане. И ко је тако био позван, морао је једно или друго чинити. Па кад би дошло до промене имања, морали су се наравно правити инвентари и морало се ићи у суд, и то је дабогме онда често сметало брзој спреми флоте.

[1] Овде ваља на сваки начин разумети ослобођенике, који су оставили кућу свога господара, па за се имају своје куће.

добро употребити, не смеју ићи иза догађаја, већ да морају бити испред догађаја; и као год што се захтева, да вођа војском управља, да исто тако морају и државници управљати догађајима, да би им оно испало за руком, што желе, и да не би били принуђавани вијати догађаје. Ви, Атињани, од свију имате највећу убојну силу, имате лађа, оклопника, коњаника, новчаних средстава, али од свега тога до данашњега дана никад ништа нисте употребили у корист какву, и не водите рат са Филипом ни за длаку друкчије, него што се варвари песничају. Јер и од њих онај, који је ударен, маша се свагда за место ударено, и ако га удариш на другу страну, тамо су му руке; али заклонити се и противнику у очи гледати, то нити зна, нити хоће. Па тако и ви: чујете ли, да је Филип у Херсонезу, одлучујете тамо помоћ слати; ако ли у Термопилима, тамо; ако ли другде гдегод, ви трчите за њим горе доле и под његовим сте вођством, а сами ништа корисно о рату нисте закључили нити сте ишта пре догађаја предвидели, док већ не чујете, да се нешто или догодило или да се догађа. То је може бити пре и ишло; али сад је дошло до краја, те даље више не иде. Мени тако долази, Атињани, као да се бог какав место града нашег стиди због онога, што се догађа, те да је ту радљивост Филипу подарио. Јер кад би он, имајући оно што је освојио и напред позаузимао, хтео мировати, и кад ништа више не би радио, задовољни би били, чини ми се, неки од вас, и ако бисмо тиме навукли себи пред светом понижење и љагу кукавичлука и сваку срамоту; а сада, пошто увек нешто ново предузима, и тежи да има још више, ваљада ће вас покренути из мртвила, ако нисте сасвим обамрли. Ја се бар чудим, да ни један од вас, Атињани, на ум не узима и не ускипи, кад види, да је почетак рата био то, да се Филипу осветимо, а свршетак да већ на то излази, да не претрпимо какву недаћу. Али он неће застати, очевидно је, ако му ко не стане насупрот. Хоћемо ли чекати на то? Хоћете ли мислити да је

све учињено, ако пошљете празне лађе[1] и од овог или оног изјављене наде? Зар нећемо ићи у лађе? Зар нећемо сами ићи на бојиште макар с једним одељењем домаће војске сада, кад нисмо и пре? Зар нећемо морем отићи против његове земље? Па где ћемо се извести? запита неко. Наћи ће сам рат, Атињани, слабе стране његовог положаја, ако се посла латимо. Али ако ми будемо седели код куће, па слушали, како се наши говорници међусобно грде и оптужују, никад ништа не би од онога, што треба да буде. Та куда се год, ја мислим, ма један део грађана, и ако не све грађанство, пошље, тамо се уз нас боре и богови и срећа; али куда год пошљете кога вођу с празном одлуком и с надама са говорнице, тамо не бива ништа од онога што треба да буде, већ се непријатељи смеју таквим војним походима, а савезници умиру од страха од њих. Јер немогућно је, велим немогућно, да вам је један човек кадар све оно учинити, што ви желите; но обећавати и трабуњати и на овога или онога кривицу бацати, дабогме да је могућно, али због тога је држава и пропала. Јер кад вођа предводи јадне неплаћене најамнике, а они људи, који вас лажно извештавају о томе шта он чини, без икакве запреке овде свој занат терају, а ви опет према оном, што чујете, закључујете што пре стигнете, шта се онда и може ишчекивати?

Како ће дакле то престати? Ако ви, Атињани, исте људе учините војницима и сведоцима онога, што вође раде, а, кад се кући врате, судијама при полагању рачуна, те да тако о вашим стварима не само слушате, већ да их и својим очима видите. Сад су пак ствари наше дошле до те срамоте, да се сваки вођа код вас двапут и трипут осуђује, да се смрћу казни, а ни један од њих да се једанпут усуди борити се на живот и смрт против непријатеља, већ воли смрт бездушника и крадљиваца, него славну смрт; јер за рђава је човека само, да умре осуђен, а за војводу, да погине у бој против непријатеља. Али једни од нас тумарају, те казују да

[1] Разуме се: без грађанских војника, већ само с најамницима.

Филип с Лакедемонцима ради о пропасти Тивљана и о уништењу слободних устава; други, да је послао персиском краљу посланике; трећи опет, да он утврђује градове у Илирији; а четврти — та тако сваки од нас кује новости и којекуда унаоколо трчкарамо. Ја истина, Атињини, тако ми богова, мислим, да је Филип опијен величином својих успеха, и да о многом чему таквом у глави својој снива, пошто види оскудицу у онима, који би му могли стати на пут, и пошто је охол због дела својих; али, извесно, тако ми Зевса, не намерава он тако радити, да би и најлуђи код нас — јер нема већих луда, него што су они, што измишљају новости — могли знати, шта је накан он чинити. Али ако се ми оканимо тих тричарија, те само то знамо, да је тај човек наш непријатељ, да нам отима, што је наше, и да већ дуго времена бесни, и да је јасно да је он све против нас радио, што смо се надали, да ће ма кад когод за нас урадити, да и све остало до нас самих стоји, и ако нећемо сад тамо с њиме да се боримо, да ћемо може бити принуђени бити то овде чинити — ако то знамо, онда смо увидели оно, што је потребно, и отресли се празних речи. Јер не треба на то се обзирати, шта ће кадгод бити, већ треба добро знати, да ће зло бити, ако не будете опрезни и не хтеднете чинити оно, што треба.

Ја ни иначе никад нисам ради допадања узео да што говорим, о чему нисам уверен био, да ће и корисно бити по вас; па и сад сам све, што мислим, просто, ништа не прећутавши, и слободно изрекао. Али као год што знам, да је по вас корисно чути најбољи савет, желео бих исто тако знати, да ће и по онога бити корисно, који је најбољи савет дао; тада бих много веселији био. Али и сад, ма да је неизвесно, шта ће отуд по мене настати, ипак узимам да говорим, пошто сам уверен, да ће савети моји бити вама корисни, ако их будете извршили. А победило оно, што ће свима нама бити од користи!

ПРВА ОЛИНТСКА БЕСЕДА.[1]

Да је, Атињани, јасно, шта ће корисно по државу нашу бити од тога, о чему се сад саветујете, ја држим, да бисте ви волели више него силан новац. Кад је дакле тако, онда се пристоји, да драговољно саслушате оне, који су вољни, да саветују; јер тако можете не само, ако на среду изиђе когод, ко је нешто корисно смислио, то саслушати и усвојити, већ ја и за вашу срећу држим,[2] ако некима може бити падне на памет, да сместа говоре о многим потребним стварима, те да вам је из свега лако изабрати оно, што је корисно.

Садашњи тренутак, Атињани, вапија готово из свега грла, да ви сами ваља да прихватите ствар оних, ако вам је до њиховог спасења стало; а ми, како се при том владамо, ја не знам. Моје је бар мишљење, да се одмах помоћ закључи, и што се брже може припреме учине, да одавде у помоћ при-

[1] Којим је поводом Демостен ову беседу говорио, види стр. 7.

[2] Демостен је свагда, као што је напред речено (стр. 4.), приправљен ступао на говорницу: бесеђење без претходне спреме сматрао је за непоштовање према народу атинском, па стога исмева оне, који мисле, да се без дуге и озбиљне спреме може народу давати савет онакав, који треба послушати. Реченица „и за вашу срећу сматрам“ садржи дакле иронију, и тиче се особито његовог противника Демада, који је свагда оно говорио, што му падне на памет у онај мах, кад устане да говори.

скочите, те да не претрпите оно исто, што и пре; да се посланици пошљу, који ће ово јавити и догађаје своји очима гледати. Јер највећма се треба тога бојати, да све не преврне и за себе не задобије онај човек, како је препреден и како уме добро употребити прилике, час попуштајући, кад затреба, час претећи,[1] — наравно да би се њему веровало — час оцрњујући нас и наш изостанак. Међутим је по вас опет најкорисније баш оно, што је код Филипа најтеже савладати. Јер то, што је он свему, јавном и тајном, господар, што је уједно и војвода и владалац и благајник, и што је свуда лично код своје војске, то му је од велике користи за брзо и благовремено извршење његових ратних предузећа; а при измирењу, које би он радо учинио с Олинћанима, чини му сметњу. Јер Олинћанима је јасно, да се они не боре сад за славу нити за један део своје области, већ против уништења и освојења отаџбине своје; знаду они још и то, шта је он урадио са Амфипољанима,[2] који су му град свој предали, и с Пидњанима, што су га к себи примили. Уопште ја држим, да је неограничена власт за слободне државе нешто зазорно, особито кад су им области једне до друге. Пошто сте ово увидели, Атињани, и пошто о свему другом промислите, о чему је вредно да се промисли, онда морате, ја тврдим, хтети и одушевљени бити, и ако икад, то сад ратовати, новаца драговољно дати, а и сами на бојиште изићи и ништа не пропустити. Јер не преостаје вам нити узрок нити изговор, не хтети чинити оно, што треба.

Што вам је толико времена било на језику, да треба Олинћане са Филипом заратити, то је сад само од себе дошло, и то тако, како по вас може бити врло корисно. Јер да су они, од вас наговорени, рат заподели, онда би били може бити непоу-

[1] То је доказано судбином других градова, којима је Филип најпре претио, а затим их освојио.

[2] О граду Амфипољу види стр. 20.

здани савезници, и само би неко време тако мислили. Но пошто они на њега стога мрзе, што им је зла чинио, то је онда природно, да ће њихово непријатељство због тога, чега се боје и што су претрпели, дуготрајно бити. Не смемо, дакле, Атињани, тако удесну прилику пропустити, нити оно исто претрпети, што сте већ пре често трпели. Јер да смо онда, кад смо се кући вратили помогавши Еубејцима и кад Амфипољани Хијеракс и Стратокле на говорници беху подстичући нас, да отпловимо и њихов град заузмемо, исто се тако за себе саме бринули као за спасење Еубеје, ви бисте имали тада Амфипољ и били бисте поштеђени од доцнијих искушења. И после, кад је јављено, да је опкољена Пидна,[1] Потидеја, Метона, Пагаса и друга места, — да се не задржавам свако појединце набрајајући, — да смо онда ма коме од ових места вољно и као што се пристојало сами собом помогли, имали бисмо Филипа сад мање страшна и много слабијега. А сад, будући да смо удесно време свагда пропуштали, надајући се да ће будућност сама од себе лепа бити, начинисмо, Атињани, Филипа јака, и до те га висине подигосмо, до које се никад ниједан македонски краљ није попео. Сад је преко Олинћана дошла сама од себе заиста удесна прилика по нашу државу, која ни у чем не заостаје иза оних пређашњих. Такође се мени, Атињани, чини, да би праведан какав оценитељ доброчинстава, што су нам их богови учинили, овима велику захвалност одао поред свег тога, што много што шта није онако, као што би требало — а тако је и право; јер големи губитци у рату могу се с правом приписати нашој немарности; а што их већ одавно не имадосмо, и што нам се појавило једно савезништво, које — ако га хоћемо да употребимо — ове губитке надокнађује, то ја сматрам за доброчинство оних. Но ја држим, да је то налик на оно, што бива при течењу имања.

[1] Пидна, Потидеја, Метона, види стр. 18.; Пагаса, приморски град у тесалској области Магнесији.

Ако тј. когод оно, што је добио, и сачува, онда је срећи врло захвалан; а ако то неприметно потроши, онда изгуби с тиме и сећање на захвалност. Па тако је и у државном животу: они што удесне прилике како ваља не употребе, све ако им и дође од богова какво добро, тога се не сећају; јер по оном, што се напослетку збије, оцењује се све оно, што се пре догодило. Стога треба ми, Атињани, да се својски за оно што још преостаје побринемо, те да то исправивши збришемо љагу с наших пређашњих дела. Изневеримо ли и ове људе, па онај затим Олинт заузме, нека ми каже когод, шта ће га онда још задржати, да не иде куд му је воља. Да ли који од вас, Атињани, узима на ум и разматра начин, на који је силан постао Филип, који је спочетка тако слаб био? Најпре заузме Амфипољ, затим Пидну, после Потидеју, напослетку Метону, па затим удари на Тесалију. Удесивши затим у Фери,[1] Пагаси и Магнесији све по својој вољи, похита у Тракију. Пошто тамо неке од краљева збаци, а друге намести, разболи се; а кад наново оздрави, не преда се беспослици, већ одмах нападне на Олинћане. А војне његове против Илира и Пеонаца и против Арибе, и куда се само помислити може, нећу ни да спомињем.

Сашта ти нама то сад казујеш, може ко рећи? Да ви, Атињани, двоје увидите и сазнате: прво, како је штетно при свачем свагда по нешто жртвовати; друго, да она радљивост, у којој Филип живи, и с којом се он срастао, њему не допушта, задовољити се оним, што је извршио, те мировати. Ако он буде тог уверења, да му непрестано ваља чинити нешто веће, него оно што је што има, а ви, да се ничег озбиљно не треба латити, онда расудите, каквом се свршетку имате надати. За бога, ко је од вас тако краткоуман, те не увиђа, да ће се

[1] *Фера,* град у Тесалији; *Магнесија,* источна област тесалска.

Молоски краљ Ариба (Молоси беху најмоћније племе у Епиру) био је ујак Филиповој жени Олимпији; на њега беше Филип завојштио год. 352.

одонуд рат овамо пренети, ако ми руку скрстимо? А догоди ли се ово, ја се овог, Атињани, бојим: као год што они, који лакоумно новац на велику камату узимају, кратко време у изобиљу живе, а затим и главницу изгубе,[1] исто ћемо тако, бојим се, и ми после доћи у невољу, да чинимо многе немиле послове, које пре не хтедосмо, и морати у самој нашој земљи зепсти за оно, што је наше, ако се таквима покажемо, да смо по скупу цену били лакомислени, и да све зарад уживања тражимо.

Рећи ће може бити когод, укоравати је лако и то може свако; али показати, шта у садашњем положају чинити ваља, то је дужност саветникова. Ја знам то, Атињани, да се ви често срдите не на кривце, већ на оне, који су напослетку о предмету говорили, ако вам што по жељи не испадне; но ипак држим, да не треба да се на своју личну безбедност обзирем, те да прећутим оно, о чему држим да је по вас корисно.

Ја изјављујем, дакле, да двојако треба невољи да доскочите: и тиме, да Олинћанима њихове градове[2] спасете, војску пославши, која ће то извршити; и тиме, да ви на његову земљу ратним лађама и другом једном војском нападнете. А ако једно од овога двога пропустите, бојим се да ваша војна не буде узалудна. Јер ако ви будете само земљу његову пустошили, он ће то мирно гледати, а међутим Олинт освојити, па онда опет лако код своје куће створити се и бранити се; а ако само у Олинт помоћ пошљете, он ће, видећи да код куће нема никакве опасности, живо прионути око опсаде, и с временом

[1] Смисао овог поређења јесте овај: Као год што они људи, који лакоумно узимају у зајам новац с великом каматом, кратко време благују, а касније и своју главницу изгубе, исто тако бисмо и ми прошли; Филипу (као каматнику) жртвованим атинским поседом (великом каматом) ми бисмо постигли, да неко време уживамо мир, али наскоро бисмо изгубили и домовину (главницу).

[2] Овде се разумеју халкидски градови, који су били у савезу с Олинтом.

господар постати над онима, што су опкољени. Треба, дакле, да помоћ буде велика и двострука.

Ето, тако ја мислим о помагању. А што се тиче набављања новаца, ви, Атињани, новаца имате толико, колико нема ни у кога на свету за вођење рата, но само их тако трошите, како вам је воља. Ако ви те новце опет будете давали онима, што у рат иду, нису вам никаква друга средства потребна; а ако не будете давали, онда су вам потребна, онда вам шта више недостаје сваки новчани извор. Шта? рећи ће когод, ти дакле предлажеш, да ови новци буду за рат?[1] Боже сачувај, ја не! Ја само мислим, да треба наоружати војску, и да за рат мора бити новаца, и да онај, ко новаца прима, за то треба и да врши своју дужност; а ви опет мислите, да их тек тако ништа не радећи ваља узимати за свечаности. Остаје, дакле, по моме мишљењу, само то, да сви новаца прилажете: ако је много потребно, много, ако мало, мало. Јер новаца треба, и без њих не може ништа од онога бити, што треба да буде. Неки напомињу и нека друга средства, и од тих изберите оно, које вам се чини да је корисно; само се латите посла, док је још време.

Но вредно је погледати и обазрети се на то, у каквим се приликама сад налази Филип. Јер садашње његово стање није баш тако повољно и особито лепо, као што изгледа, и као што би когод

[1] Демостен мисли овде на тако звани *новац за позориште* (*τὸθεωρικόν*). Од год. 452. пре Хр. остављено је у државну касу сваке године по хиљаду таланата (од прилике шест милиона динара), у које се смело дирати само у крајњој невољи, нарочито у време рата. Но Перикле расположи с овим новцем друкче. Он одреди, да се од овог новца сваком сиромашнијем грађанину даде по два обола (од прилике по 20 пара) за полажење позоришта — али изреком под том погодбом, да се тај новац у време рата има трошити једино на ратне потребе. Тако се народ навикне на уживање тог ничим незаслуженог новца, те пређаше после смртном казном свакоме ономе, ко год би се усудио предложити, да се тај новац опет употреби на ратне потребе. Стога Демостен и говори овако пажљиво о томе предмету.

рекао, ко га не би добро на око узео; нити би он овај рат икад и започео, да је мислио, да ће га морати водити; но он се надао, да ће све сатрти, чим се само покаже, и у томе се преварио. Ово је прво, што је против његовог очекивања испало, те га узнемирује и велику му бригу задаје; затим понашање Тесалаца. Јер ови беху од природе неверни и то у свако доба према свакоме, а нарочито су сад такви према њему. Они су тј. закључили, да Пагасу од њега натраг иште, и нису му дали да Магнесију утврди. Такође сам од неких слушао, да му ни то више неће допустити, да корист вуче од пристаништа и трговачких пијаца; јер отуд треба да се подмирују потребе Тесалаца, а не да то Филип за се узима. А одузму ли му се ови приходи, доћи ће у теснац особито с издржањем својих најамника. Па још и то треби имати на уму, да Пеонац и Илир, једном речи сви ови народи воле бити самостални и слободни, него робови, јер они нису навикли да се икоме покоравају, а он је, као што кажу, човек охол. И, тако ми Зевса, то није ни невероватно. Јер незаслужена срећа бива код неразумних повод рђавом мишљењу; стога се често чини, да је теже добро сачувати, него ли стећи. Због тога, дакле, треба ви, Атињани, да неприлику његову за вашу згодну прилику држите, те да ствари драговољно тиме помогнете: да посланике пошљете, куда је потребно, и да сами на бојиште идете и све остале јуначите, имајући на уму, како би Филип радо и весело напао на вас, кад би имао тако удесну прилику против нас, и кад би рат близу наше земље букнуо. И ви се не стидите што, ако и имате згодну прилику, ипак не смете ни оно чинити, што би онај против вас учинио, кад би могао?

Па ни ово још, Атињани, не смете с ума сметнути, да имате сад да бирате, да ли ћете ви тамо, или он код нас рат водити. Ако се Олинћани одрже, ви ћете рат тамо водити и земљу његову пустошити, а овде од своје земље спокојно корист добивати; а ако Филип Олинт заузме, ко ће му онда још на

пут стати, да овамо не дође? Тивљани?[1] Ови ће — — не буди сувише оштро речено, — радо са њиме заједно упасти у нашу земљу. Или Фокићани? који нису кадри ни своју земљу бранити, ако им ви не помогнете. Или други когод? — „Али, пријатељу, он то неће ни хтети.“ Заиста, било би нешто најлуђе, кад он оно, што сад, ма га и за луда држали, изјављује, не би извршио, чим би могао.

А колика је разлика, да ли се овде или тамо рат води, држим, да није потребно ни спомињати. Јер ако бисте ви сами морали само тридесет дана изван наших граница бити на бојишту, и колико је за војску потребно из своје земље узимати, а у њој претпостављам да нема никаква непријатеља, ја држим да би ваши ратари већу штету имали, него што је трошак, што сте га на цео досадашњи рат учинили. А буде ли рат овде, коликој се штети треба тек онда надати? Уз то ће још доћи обест непријатељева, и осим тога срамота која је за паметне људе тако исто несносна, као ма какав губитак.

Пошто дакле ово све размотрите, треба сви скупа да припомогнете, да одбијете рат тамо: богати, да за велико имање своје, што га имају, мало жртвују, те да остало спокојно уживају; младићи, да у земљи Филиповој прибаве ратну вештину и тако постану страшни бранитељи целокупне отаџбине; а говорници, да им буде лако дати рачун о томе, како су државом управљали, јер, како за вас настане стање, онакви ћете им бити оценитељи дела њихових.

---

[1] *Тивљани?* иронично питање. Тивљани баш у тај мах војеваху уз Филипа у тако званом светом рату (355.—346.) против Фокићана

ДРУГА ОЛИНТСКА БЕСЕДА[1]

Атињани! У више прилика могла се, као што се мени чини, видети очевидна божја милост према граду нашем, а нарочито у садашњим приликама. Јер то, што су се на ратовање с Филипом одлучили људи, којима се земља са његовом сучељава, и који имају знатну моћ, и што је најглавније, који тако уверење о рату имају, да измирење с њиме прво и прво држе за непоуздано, а затим за пропаст своје отаџбине, сасвим је налик на неко више и божанствено доброчинство. Треба дакле, Атињани, да се већ једном сами потрудимо, да не изгледа, да се ми сами мање за се бринемо него садашње згодне прилике, јер је срамно, шта више најсрамније, очевидно остављати не само градове и области, од којих једном господари бесмо, већ и савезнике и удесне прилике, које нам срећа даде.

Описивати вам сад, Атињани, Филипову силу, те тим речима подстицати вас, да чините оно што треба, мислим, да није умесно. Па саштa? Стога, што по моме мишљењу све, што би ко о том могао навести, по њега славу садржи, а по нас то, да нисмо добро радили. Јер што је он више израдио

[1] Којим је поводом Демостен ову беседу говорио, види страну 7.

него што приличи, то му се свако већма диви; а у колико сте ви горе, него што је требало, употребили прилике, у толико сте већу срамоту на се навукли. То ћу дакле прећи. Јер кад би ко, Атињани, беспристрасно гледао, видео би, да је он одавде силан постао, а не сам собом. Зашто он, дакле, дугује захвалност онима, што су за њега радили, а зашто би их ви ваљало да казните, о томе да говорим, не видим да је време. Али што осим тога још има, и што је још боље сви ви да чујете, и што, Атињани, као велика срамота по њега може изгледати код оних, који су вољни разумно судити, о томе ћу покушати да говорим.

Називати га сад вероломним и неверним, а не наводити дела, може се с правом рећи, да је празно опадање; али, ако све оно, што је он ма кад учинио, успрелазим, да свим тиме то докажем, срећом мало речи треба, и из два узрока је по моме мишљењу то корисно да се рече: прво, да вам се, као што је у истини, као неваљалац покаже; друго, да они, који од Филипа стрепе као од некога непобедљивога човека, виде да је он све исцрпао, чиме је пре варао, те силан постао, и да је са својим делима баш до краја дошао. Та и ја бих, Атињани, заиста и сам држао Филипа за страшна и за неко чудовиште, кад бих га видео, да се осилио праведно радећи. Али разматрајући и промишљајући налазим ја, да је он прво и прво нашу доброћудност тада, кад су неки отерали одавде Олинћане, који су хтели с нама се договарати, за се придобио тиме, што је говорио, да ће нам Амфипољ предати, и што је удесио онај тајни уговор,[1] о коме се једном говорило; а пријатељство Олинћана затим да је тиме стекао, што је Потидеју, која ваша беше, отео и вас, пређашње савезнике своје, оштетио, па је онима предао; напослетку Тесалце обећањем, да ће им предати Магнесију, и да

[1] Речи *„онај тајни уговор“* односе се на један тајни члан уговора, начињеног између Филипа и Атињана, по коме се Филип беше Атињанима обавезао, да ће им помоћи, да наново задобију Амфипољ, ако му они предаду град Пидну (види стр. 20.).

он на се прима вођење рата фокидског за њих. Једном речи, никога нема од оних, што су с њиме посла имали, кога он није преварио. Што је, дакле незнање свију оних, који га не познаваху, варао и за се употребљавао, тако се осилио. Но као што је тим средствима силан постао, док су поједини мислили, да ће им он корисно што учинити, тако га опет та иста средства морају и оборити, пошто је доказано, да он све себе ради чини. Тако стоје, Атињани, Филипове ствари. Или нека когод устане, па нека покаже мени, или још боље вама, да није истина, што ја казујем, или да ће они, што су једанпут преварени од њега, и у будуће му веровати, или да Тесалци, који су незаслужно покорени, не би сад радо слободни били?

Ако ко од вас држи, да је то истина тако, али ипак мисли, да ће он силом одржати садашњи свој положај тиме, што је напред позаузимао тврђаве и пристаништа и остало што шта, то се вара. Јер кад се моћ оснива на међусобној љубави и кад сви учесници у рату једне исте користи имају, онда су људи вољни и заједно радити и невоље сносити и истрајати; а осили ли се когод лакомством и неваљалством као овај, то онда први повод и најмања каква несрећа све поремети и поруши. Та није могућно, велим, није могућно, Атињани, да онај, који неправде чини и веру гази и који лаже, трајну моћ стече, већ тако стање за један мах и за кратко време се додуше одржи, шта више, ако срећа послужи, у најлепшој нади цвета, али с временом изиђе на видело, и само се собом сруши. Јер као год што по моме мишљењу и у куће и у лађе и у других таких ствари доњи део мора бити најчвршћи, исто тако ваља да су и у дела почетци и основе истините и праведне. Но тога нема у дела Филипових.

Ја изјављујем, дакле, да ми ваља Олинћанима да помогнемо; а како ко наведе, да је најлепше и најбоље, тако је мени по вољи; Тесалцима да изасланство пошљемо, које ће их о томе известити и уједно охрабрити; јер и они су сад одлучили да

ишту натраг Пагасу, и да због Магнесије поведу преговоре. Само то гледајте, Атињани, да наши посланици не оду само са речима, већ и с делом које има да покаже: да сте достојно града кренули се на бојиште и озбиљно се ствари латили, јер сваки говор, ако га не прате дела, изгледа као нешто ништаво и празно, а особито говор од стране нашега града, јер што се окретније ми њиме служимо, то мање му свако верује. Знатну, дакле, промену и велики пресбражај ваља да покажете: прилажући, идући на бојиште и све радо чинећи, ако ће још ко да се обзире на вас. Па ако хтеднете то извршити онако, као што приличи и као што треба, тада ће се, Атињани, не само показати, како су слаби и непоуздани Филипови односи савезнички, него ће се такође обелоданити, како зло стоји и са његовом домаћом владом и моћи.

У опште, дабогме, снага и сила македонска као додатак није незнатна, као што вам једном под Тимотејем[1] беше против Олинћана; други пут опет показала се у свези са Олинћанима против Потидеје као знатна; а сад је помогла побуњеним и немирним Тесалцима против њихове тиранске куће. Свака ма како незнатна сила, камо је додаш, по моме је мишљењу од користи, а сама за себе јесте слаба и пуна свакојаких недостатака. Па и овај је исту свима тим средствима, због којих га за силна држе, ратовима и војнама још слабијом учинио, него што већ од природа беше. Немојте, Атињани, мислити, да Филипа и поданике му једне исте ствари веселе. Он грамзи за славом и погибе за њом, и готов је, делајући и опасностима се излажући, ако би се што десило, и главу изгубити, пошто му је од сигурног живота милија слава, да је оно извршио, што никад ни један други краљ македонски није. Поданици његови пак не деле с њим славу, која отуда долази,

[1] ...*под Тимотејем,* тј. год 364. у ратном походу, предузетом у савезу са македонским краљем Пердиком против Халкидике,

већ навек, потезани тим војнама горе доле, јадикују и без престанка се пате, пошто се нити код пољских нити иначе код домаћих послова на миру не остављају, и пошто нису кадри продати оно, што при таким приликама с муком израде, јер су затворена трговишта у земљи због рата. Како, дакле, готово сви Македонци дишу према Филипу, може се лако отуд видети. А странци, што су око њега, и стражари извикани су додуше као дивни и извежбани ратници, али као што сам слушао од једнога од оних, што су баш у земљи рођени, од човека, који никако није кадар лагати, нису бољи од других, јер ако се деси међу њима који човек, који је искусан у рату и у вођењу, све те он — као што тај говораше — из частољубља од себе тера, пошто он хоће, да се сва дела њему приписују (јер осим осталих његових мана и частољубље му је претерано); а ако има који разборит или иначе честит човек, који није кадар сносити свакидашњу неумереност у живљењу, пијанку и бестидне игре, такав се одбија и ни пода шта не држи. Остали, што су око њега, јесу лопови и удворице и такви људи, који се изопијају, те такве игре играју, које се устручавам пред вама и спомињати. И то је очевидно жива истина. Јер оне људе, које су сви одавде протерали, пошто још много гори беху од опсенара, онога познатога роба државнога Калију и друге такве људе, лакрдијаше и састављаче бестидних песама, које они на другове своје састављају, да их смешнима начине, те он воли, те око себе има. Те ствари, ма их ко и за незнатне држао, разумним су људима, Атињани, јасни докази његовога мишљења и злога духа, који њиме влада. Сад их, дабогме, срећа застире; јер срећа може сакрити такве срамоте; али посрне ли ма у чем, оне ће му тада сасвим изићи на видик. Ја држим, Атињани, да ће се то показати за кратко време, ако богови хоће, и ако је ваша одлучна воља. Јер као год што се на телу, док је когод здрав, ништа не опажа, а кад бодест каква наиђе, све се покреће, било да се

што сломило, или пореметило, или да је иначе што труло, исто су тако недостатци држава и тирана, док у туђини ратују, већини сакривени; а чим рат на граници букне, он изнесе све на видело.

А ако ко од вас, Атињани, видећи Филипа у срећи, стога држи, да је опасно на њега завојштити, суди дабагме као паметан човек; јер је од велике важности, шта више главна је ствар срећа у свима људским стварима. Па ипак, кад би ми ко дао да бирам, ја бих волео срећу нашега града него његову, кад бисте ви само ма у неколико хтели чинити оно, што треба; јер, као што ја видим, ви куд и камо више изгледа имате, да стечете љубав богова, него он. Но ми седимо, ништа не радећи: а онај, који сам беспосличи, не може никако ни од пријатеља захтевати, да за њ што раде, а камо ли од богова. Није дакле, чудо, ако онај, који иде на војску, и сам ради, и у свему учествује, и никакву прилику нити време не пропушта, савлађује нас који оклевамо и одлуке доносимо и ово оно запиткујемо. Томе се ја ни најмање не чудим. Напротив чудно би било, кад бисмо ми, који ништа не чинимо, што ратници ваља да чине, надвладали оног, који све то чини. Али томе се ја чудим, Атињани, да ви једном против Македонаца за права јелинска устадосте, и ма да вам често могућно бејаше многе користи за се задобити, то опет не хтедосте, већ да би други до својих права дошли, своју имаовину као ратну порезу трошисте и на бојишту први у погибао идосте; а сад оклевате ићи на војску и скањујете се жртве чинити за своје рођено добро, и, док сте овамо друге често све заједно, а и једног по једног спасли, сада, изгубивши своју имаовину, скрштених руку седите. Томе се ја чудим; и осим тога још томе, да нико од вас, Атињани, није кадар прорачунати,[1] колико времена већ с Филипом ратујете, и у каквом

[1] Демостен рачуна од год. 357., када је Филип заузео Амфипољ.

је раду вашем то време прошло. Знате ви то зацело, да је све то време протекло, док се ви скањивасте, док се надасте, да ће неко други за вас радити, док један другог оптуживасте, док парнице водисте, па опет се надасте, док од прилике то исто чинисте, што и сад чините. Затим да ли сте ви, Атињани, тако неразумни, да се надате, да ће оним истим поступком, којим је стање града од доброга постало рђаво, од рђавога постати добро? Но то нити је паметно нити природно; јер од природе је све тако, да је оно, што ко има, много лакше сачувати него стећи. А сад услед рата ништа вам није преостало од наших негдашњих поседа, што бисмо сачували, већ стећи морамо. То је, дакле, сад наш задатак. Ја изјављујем, дакле, да ваља новаца да дамо, сами радо на бојиште да идемо, никога да не оптужујете пре него што постанете господарем од положаја; затим ваља да, по делима судећи, поштујете оне, који похвалу заслужују, а казните оне, што неправде чине, празним пак изговорима војвода и пропуштајима вашим крај да учините; јер није могућно строго испитивати, шта су други учинили, ако најпре сами не учинините оно, што треба. Јер сашта мислите, Атињани, да све војводе, које год пошљете, тај рат избегавају, па ратове на своју руку траже, ако треба и о војводама рећи што, што је истина? Што је ту награда, за коју се рат води, ваша; јер освоји ли се Амфипољ, одмах ћете га ви себи присвојити; опасности пак допадају војводама, а награде не; тамо су пак опасности мање, а добитак — тј. Лампаск, Сигеј[1] и лађе, које опљачкају — припада вођама и војницима. Свако, дакле, иде за оним, што је за њ корисно. А ви кад видите, да ствар рђаво стоји, позивате вође на одговор, па пошто им реч дате да се бране и чујете њихове неприлике, ви их онда пуштате. Отуда

[1] *Лампсак* и *Сигејон*, два малоазиска града на Хелеспонту.

дакле ништа не добивате до ли међусобну свађу и раздор, пошто једни ово, други оно уверење имају, а општа ствар при томе пропада. Та пређе ви, Атињани, плаћасте порезу по симоријама,[1] а сад управљате државом по симоријама. Једна и друга странка има по једнога говорника као вођу, а под овим је један стратег и триста људи што ће вику дићи; а ви остали придељени сте једни овима, други онима. Тога ваља да се оканите, и да још сада станете на своје ноге, те да општом ствари учините саветовање, бесеђење и делање. Али ако ви уздопуштате, да вам једни као са престола заповедају, а други да се принуђавају оружати лаће, давати новаца и ићи на војску, трећи опет да само против ових гласају, а иначе ништа друго да не раде, то вам онда никад не може се за времена извршити оно, што треба; јер ће свагда изостати онај део, коме је учињена неправда, те ћете ви тада бити тако срећни, да казните ове, место непријатеље. У главном, дакле, ја предлажем, да сви од оног, што ко има, према својим силама прилажу; да сви редом иду на војску, док никога не буде, који није био на бо-

[1] *Симорије* беху грађанске класе, по којима је разрезивана пореза на имање. Таких класа било је двадесет, и састојале су се из 1200 најбогатијих грађана, а свака појединна дакле из 60. Од ових 1200 опет узимато је 300 најимућнијих, 15 у свакој симорији. Ових 300 грађана беху дужни, да плате унапред разрезану порезу и за себе и за остале чланове своје симорије, а после су ову плаћену порезу могли по праву утерати до својих дужника.

Ондашње странке испоређује беседник с пређашњим обадвема пореским симоријама. Обе странке у држави, каже он, организоване су као пореске симорије. Као год што код ових један предстојник *(ἡγεμών)*, и под њим један управник *(ἐπιμελητής)* имађаше управу, и само 300 најимућнијих учесника пресудан глас имађаху, исто тако свака од обадвеју политичких странака има свог „беседника-предстојника,“ под њим једног стратега *(στρατηγός)*, и гомилу који су у свако доба готови да вичу *(οἱ βοησόμενοι)*; остали Атињани додати су као пуле обадвема странкама.

јишту; свима говорницима[1] да реч дате, па да онда усвојите оно, што је најбоље од онога, што сте чули, а не што је овај или онај рекао. Учините ли то, ви ћете не само хвалити говорника с места, већ и себе саме, ако се цело државно стање по вас на боље окрене.

---

[1] Демостен мисли овде по свој прилици Еубула, који је био вођа странке мира и државник у оно доба најмоћнији; противнике своје не спомиње Демостен у својим државним беседама никад по имену.

ТРЕЋА ОЛИНТСКА БЕСЕДА[1]

Не долазе ми, Атињани, једне исте мисли на памет, кад погледам на догађаје, што се збивају, и на беседе, што их чујем; јер ја видим, да се беседе говоре ради освете Филипу, а с положајем нашим да је дотле дошло, да нам се побринути ваља, да не бисмо сами зло прошли. Они дакле, који тако говоре, као што ми се чини, ништа друго не греше, сем што вам предмет, о ком се саветујете, не представљају онако, какав јесте. Ја врло добро знам, да пре граду нашем могућно беше и оно, што је његово сачувати, и Филипу се осветити, јер у моје доба, не одавно, обоје је то тако било; а сад сам уверен, да је довољно, ако пре свега то предузмемо, да савезнике наше спасемо. Је ли нам то обезбеђено, онда ћемо моћи и на начин се обазрети, на који ћемо се оном осветити. Но пре него што је почетак ваљано удешен, држим, да је лудо о свршетку и једну речцу потрошити.

Ако икоје, то заиста садашње време, Атињани, много старање и саветовање потребује. Ја, до душе, не држим за нешто особито тешко дати савет према садашњем положају; али то не знам, на који начин

[1] Којим је поводом Демостен ову беседу говорио, види страну 8.

да вам о томе говорим. Јер по томе што сам сам од других чуо, имам то уверење, да вам је више удесних прилика измакло стога, што не хтедосте чинити оно, што треба, а не стога, што ви то не бисте увиђали. Ја захтевам, дакле, да ми допустите, да слободно говорим, и да на то гледате, да ли истину говорим, и да ли беседим због тога, да би у будуће боље било. Јер ви видите, како су садашње прилике ужасно рђаве, што вам неки само по жељи говорише.

За потребно држим сад, да вас пре свега на нешто из прошлости опоменем. Сетићете се, Атињани, како вам је пре три или четири године јављено, да је Филип у Тракији тврђаву Хереоп[1] опколио. То је било баш месеца мемактериона.[2] Пошто се код вас много о томе говорило, па и вика подигла, закључисте ви да пошљете четрдесет ратних лађа, и да их наоружате вама самима, који нисте 45. годину прешли, и да приложите шездесет таланата. У пошто је затим прошла ова година и месеци хекатомбеон, метагитнион и боедромион, на послетку у последњем овоме месецу посласте ви, после светковине мистерија, Харидема са десет празних лађа и пет таланата сребра. Јер кад је био глас стигао, да је Филип болестан или да је умро — и један и други глас био је дошао — ви сте, Атињани, држали, да није удесно време за помагање, и обуставили сте шиљање помоћи. А то је баш било удесно време. Јер да смо тада, као што смо били закључили, драговољно помоћ послали, не би нас Филип сада, пошто је оздравио, узнемиравао.

Међутим не може више оно друкче бити, што се тада збило; но сад је у другом једном рату дошла згодна прилика, због које сам вас на оно опоменуо,

[1] Херин град, на северној страни Пропонтиде, западно од града Перинта.

[2] Месец мемактерион = 15. октобар до 15. новембра; месец хекатомбеон, метагитнион и боедромион = половини јула до половине октобра; година беше 351.

да вам се не би опет то исто догодило. Па како ћемо, Атињани, ову згодну прилику употребити? Ако ви, са целом силом, као што можете, не прискочите у помоћ, видећете, да ћете сву војну у Филипову корист учинити. Олинћани имађаху нешто моћи, и ствари стајаху овако: нити Филип њима, нити они Филипу вероваше. Ми закључисмо с њима, а они с нама мир; и то беше као нека препрека за Филипа и ствар немила, што се моћна једна држава с нама измирила, па њему сваком приликом за вратом стоји. Ми мишљасмо, да те људе треба на сваки начин у рат с њиме уплести; и што сви имадоше на језику, то је тако рећи и делом постало. Шта нам, дакле, Атињани, преостаје, него снажно и одважно Олинћанима у помоћ притећи? Друго ништа ја не видим. Јер осим срамоте, која нас чека, ако што због немарности пропустимо, видим ја такође и не малу опасност за нас, пошто знате већ, какви су Тивљани према нама, а Фокићанима да новчана средства сасвим недостају, Филипу опет да ништа не стоји на путу овамо против нас се окренути, чим садашњу своју намеру постигне. Но заиста, ако се когод од вас дотле устеже, да дужност своју изврши, тај жели, да опасност у близини види, ако би и могао и из даљине за њу чути, и воли потражити помагача за себе, него да он другима помаже. Јер да ће доћи дотле, ако садашњу згоду пропустимо, то од прилике сви знамо.

Да треба помоћи, рећи ће когод, увидели смо сви, и ми ћемо помоћи; али како, то ти нама кажи. Немојте се, дакле, Атињани, чудити, ако речем нешто, што ће многе изненадити. Поставите законодавце.[1] И овима законодавцима не дајте, да издаду и један нов закон, — та имате их доста — већ укините оне, који вам сад шкоде; разумем — да се јасно изразим

[1] Немотети беху законодавна комисија од најмање 500 чланова, који су коцком бирани између 6000 чланова атинског поротног суда. По Солоновој установи ова је комисија при ревизији закона, која је бивала сваке године у првој народној скупштини, решавала, који закони да се промене или укину.

— оне законе о позоришном новцу, и неке о војништву, од којих први ратни новац онима, што код куће остају, за позориште издају, а други оне, који војничку дужност не врше, заштићују од казне, те тиме и оне, који су вољни дужност своју чинити, мање храбрима чине. Пошто те законе укинете, и безопасан учините пут за саветовање о ономе, што је најбоље, онда тражите онога, који ће оно предложити, о чему сви знате, да је корисно. Но пре него што то учините, немојте гледати, ко би имао вољу вама најбољи савет дати и од вас пропасти; јер нећете наћи никога, а особито стога, што би при том то изашло, да би онај, који би у тој ствари усмен или писмен предлог учинио, не само неправедно гоњен био, ствари ништа не користећи, него да би шта више за будућност тај посао: дати најбољи савет, још много опаснијим учинио, него што је сада. Од оних, Атињани, који су те законе издали, треба захтевати, да их укину. Јер није праведно, да тадашњим законодавцима допадне захвалност од вас за услугу, која је целоме граду нашкодила, а напротив да незадовољство због тога, чиме би нама свима могло бити боље, буде казна ономе, који је најбољи савет дао. Пре него што ово урадите, не захтевајте, Атињани, да ико код вас толико важи, да ове законе може преступити, а да не буде кажњен, нити захтевајте, да ико буде тако луд, да се сам у очевидну пропаст баци.

Па ни то, Атињани, не смете с ума сметнути, да закључак какав ништа не вреди, ако се не придружи воља, да оно, што је закључено, радо извршите. Јер кад би закључци по себи довољни били, да вас принуде или чинити, што се пристоји, или извршити, ради чега су написани, не бисте ви код толиких ваших закључака нити тако мало, нити шта више ништа извршили, нити би Филип толико времена вама пркосио. Кад би само закључци што вредели, он би већ одавно био кажњен. Али то није тако. Јер делање, које је по реду иза говора и одлучивања, по важности иде напред и најглавније је.

То, дакле, мора још доћи; остало је ту. Јер ви имате, Атињани, међу собом људи, који су кадри назначити оно, што је потребно, и ви сами највећма сте оштроумни да оцените оно, што је говорено; а и извршити моћи ћете то сада, ако ваљано будете радили. Та које време, или коју прилику тражите ви, Атињани, која би од садашње боља била? Или кад ћете чинити ви оно, што треба, ако не сада? Зар вам није тај човек већ сва места преотео? Па ако и тој земљи постане господар, неће ли то бити највећа срамота за нас! Не војује ли се сада против оних, којима смо ми обећали, да ћемо их драговољно спасти, ако би се у рат уплели? Није ли он наш непријатељ? Није ли у његовим рукама оно, што је наше? Није ли он варварин? Није ли све, што год се само рећи може? Та, за бога, хоћемо ли све то с ума сметнути и њему готово на руку ићи, па затим тражити, ко је томе крив? Да за нас саме нећемо рећи, да смо криви, то врло добро знам. Јер и у ратним опасностима не оптужује себе ни један од оних, што побегну, већ војводу, и оне, што уза њ бише, и све друге пре; а поразу криво је баш то, што су сви побегли; јер онај, који друге окривљује, могао је остати на своме месту, и да је то сваки учинио, онда би се победило. Па тако и сад; ако један не саветује оно, што је најбоље, онда нека устане други који, и нека говори, а овога нека не оптужује. Дадне ли тај други бољи савет, онда чините то у име божје. Али тај савет није пријатан! Томе није више говорник крив, осим ако би морао само жеље изјављивати, па то пропушта. Желети, Атињани, то је лако, само се све, што ко хоће, укратко уједно скупи; али бирати, кад се о државним стварима већа, то није тако исто лако, већ тада се мора оно, што је корисно, пријатноме претпоставити, ако се обоје не може заједно имати. А ако је ко кадар, да нам новац за позориште остави, и за ратне трошкове друга средства назначи, није ли тај бољи, могао би ко казати? Ја то од своје стране, Атињани, потврђујем, ако такав који има. Но ја се чу-

дим, ако је икад икојем човеку или испало за руком, или ако испадне, да за потребне ствари нађе средства у ономе, што нема, пошто је оно, што је имао, на некорисне ствари потрошио. Таквим беседама, дабогме, добро долази општа жеља стога, што је најлакше себе самога варати; јер што ко жели, то и верује; прилике пак често нису такве. Сматрајте, дакле, Атињани, то онако, као што прилике собом доносе, па ћете моћи на бојиште ићи и новаца за плату имати. Заиста, паметним и племенитим људима не пристоји се, да због оскудице у новцу штогод од онога, што је за рат, пропусте, и тада лакоумно такву срамоту подносе; нити се пристоји, да против Коринћана и Мегарана оружја се лате, а Филипа да пусте, да због оскудице у средствима за издржавање војника покорава јелинске градове.

И све ово нисам ја тек онако узео да говорим, да се некима[1] од вас омразим, јер тако луд и слеп нисам, да ја, не мислећи и у чему од користи бити, мржњу на себе навучем; но ја држим за дужност поштеног грађанина претпостављати спасење државе допадању, које се говором добива. И тако чуо сам ја, а чули сте по свој прилици и ви, да су они, који су у време наших предака као говорници ступили, и које сви садашњи говорници обично хвале, а овамо им не подражавају, по овоме начелу и на овај начин државом управљали, онај Аристид, онај Никија, онај имењак мој, онај Перикле. А од како се говорници појавише, који вас запиткују: Шта желите? Шта треба да предложим? Чиме вам могу угодити? — од тога доба је напредак државе жртвован привременом уживању, и томе је последица, да код оних све врло добро стоји, а ваша ствар срамно. Промислите само, Атињани, шта се

[1] Демостен критикује оштро управу Еубулову и његових другова. Еубул беше, као што је већ напред поменуто, вођа странке мира, врло моћан државник, и врло велики противник Демостенов. Од год. 354.—350. био је он државни благајник и народу је атинском много угађао, дајући му из државне касе новаца за позориште и за разне свечаности.

као главно од дела у време наших предака навести може, а шта од дела у ваше време. Посматрање пак ово биће кратко и вама познато; јер да се на туђе примере и не осврћете, можете подражавајући домаћим примерима срећни бити. Они, дакле, којима говорници њихови по жељи не беседише, нити им ласкаше, као ови садашњи вама, владаху четрдесет и пет година[1] над Јелинима без њиховога противљења, донесоше више од десет хиљада таланата у Акрополь, и тадашњи краљ од оне земље (македонске) покораваше се њима, као што варварину приличи према Јелинима. Такође одржаше они многе славне победе, борећи се лично и на суву и на мору, и они једини између свију људи оставише изнад сваке зависти узвишену славу. Према осталим Јелинима беху они, дакле, такви; погледајте сад, какви и према својој држави беху, и то не само у јавним, већ и у приватним стварима. У корист државну подигоше тако красне и толике зграде и храмове са таким поклонима изнутра, да ни једном од потомака не остаде могућност њих надмашити; у приватном пак животу беху тако умерени, и карактеру устава тако верни, да сваки ко од вас куће Аристидову, Милтијадову и осталих мужева, који тада славни бише, зна какве су, увидети мора, да ни мало нису лепше, него у првог комшије; јер они не вршаху државне послове да се обогате, већ сваки мишљаше да треба опште добро потпомагати. Пошто, дакле, према Јелади поштено, према боговима побожно, а према својим суграђанима правично радише, стекоше дабогме велику срећу. Тако стајаху тада ствари, када људи, које сам споменуо, држави на челу бише. А како нам сад стоје под овим врсним мужевима? Да ли тако исто или налик? Остало ћутањем прелазим, све ако бих и имао много шта рећи. Али ма да смо, као што видите, без икаквих такмаца, пошто су Лакедемонци пропали, Тивљани ратом забављени, а

[1] Четрдесет и пет година, тј. од персиског рата па до почетка пелопонескога рата (476.—431. пре Хр.).

од осталих нико толико није снажан, да се с нама за првенство борити може, и ма да нам, дакле, до воље стоји, да оно, што је наше, у безбедности имамо, а ономе, што је туђе, судимо, ипак смо своју земљу изгубили, више од хиљаду пет стотина таланата на ништа потрошили, савезнике, које смо у рату стекли, за време мира смо због оних тамо изгубили, а непријатеља смо ми сами против себе извежбали и толиким начинили. Или нека устане когод и нека докаже, да ли је Филип друкче силан постао, него кроз нас саме? „Али, пријатељу, ако то рђаво стоји, оно је ваљада у граду сад боље!“ Па шта би могао ко за то навести? Врхове од зидова, које кречимо; друмове, које поправљамо; бунаре и друге ситнице? Погледајте само на оне, који то о државноме трошку уређују: неки од њих постадоше од просјака богати људи; неки, којима се ни имена није знало, стекоше гласа; а неки опет начинише куће лепше, него што су државне зграде, и у колико је држава пала, у толико је имање њихово порасло. Шта је, дакле, узрок свему томе, и сашта стајаше тада све тако лепо, а сад тако рђаво? Стога, што народ имајући одважности, да сам у рат иде, господар онима беше, што државом управљаху, и свима наградама располагаше, а свако други задовољан бити мораћаше, што је одликовање какво, или службу, или иначе какво добро од народа добио. Сада напротив су управитељи државни господари од свију добара и они све и сва извршују; ви пак, народ до костију исцеђен, и лишени новаца и савезника, ви сте постали слуге и пришипетље; задовољни сте, ако вам они даду новаца за позориште или ако вас свечаностима увесељавају; и што је свију људи најнедостојније, имате им још за своје добро бити захвални. А они држе вас у граду затворене, навикавају вас на то, праве вас мекушцима, и обрћу вас на своју руку. По моме мишљењу никако не може онај велике и узвишене мисли имати, који се о малим и ситничарским стварима бави, јер каква су у људи занимања, онаке им и мисли морају бити. Тако ми Димитре, ја се не

бих чудио, кад би ове речи моје код вас више мени нашкодиле, него онима, што су криви том рђавом положају; јер код вас нема свагда слободе говора, и ја се чудим да је мени и сад допала.

Ако се, дакле, бар сад још тих навика оканите, и ако хоћете, да сами на бојиште идете, те да достојно вас самих радите, ако сувишак од својих домаћих прихода на то употребите, да изван границе моћ стечете, моћи ћете може бити, Атињани, до потпуне и велике среће доћи, и опростити се оних јадних користи, што су налик на јела, која обично лекари болесницима дају. Јер као год што та јела нити снаге дају, нити умрети допуштају, тако исто и то, што сад уживате, нити вам сталан добитак даје, нити вам допушта њега се одрећи и друго што чинити, већ баш служи на то, да немарност сваког од вас потпомогне. „Ти захтеваш, дакле, рећи ће когод, ратну службу за плату?“ Јест, и то један исти ред за све, Атињани, да би сваки, који свој део од државних новаца добије, заиста оно и био, што држава потребује. Је ли могућно живети у миру, онда остаје код куће као грађанин у толико бољи, што га не нагони оскудица да силом што срамно чини. Деси ли се такав случај, као што је данашњи: онда од истих доходака живи као војник за отаџбину, као што је и праведно. А ако је који од нас службене године прешао, онда нека онолико, колико сада против реда добива, а за што ништа не користи, по једнаком реду добива, и нека зато све, што је потребно чинити, надгледа и управља. У опште, дакле, нити што одузевши, нити што додавши, осим неке маленкости, ја сам неред уклонио и државу у ред довео, одредивши мерило за примање, за војничку службу, за суђење, и за извршивање оног, што је сваки према својим годинама и према приликама чинити кадар. Нигде ја нисам саветовао, да онима, што ништа не раде, треба дати оно, што вреднима припада, нити да им се допусти беспосличити, скањивати се и сиротавати, а при том слушати, да најамници овог или оног војводе побеђују; јер то се

сад догађа. Такође ја никоме не замерам, који место вас извршује коју од ваших дужности, али захтевам, да и ви за себе чините оно, због чега друге поштујете, и да ви, Атињани, не оставите почасно место, што су вам га стари ваши у многим и славним бојевима стекли и оставили.

Рекао сам, од прилике, што мислим, да је корисно; а ви изабрали оно, што ће и вама и граду бити од користи!

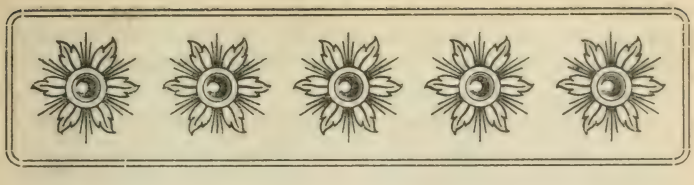

ДРУГА ФИЛИПИКА.[1]

Атињани! Кад год се о том говори, шта Филип против мира ради и насилно извршује, свагда видим, да су беседе, што се за нас држе, очевидно праведне и човечне, и да сви они, што против Филипа тужбу подижу, свагда, као што се чини, говоре оно што треба, али да тако рећи ништа не бива од онога, што је потребно, нити ишта од оног, чега ради би вредно било то слушати; шта више, дотле је већ у свему дошло у нашој држави, да је саветовање, шта треба чинити, у толико теже, у колико ко боље и јасније доказује, да Филип не само с вама уговорени мир руши, него да и свима Јелинима о глави ради. Узрок је томе, Атињани, ово: док би требало онима, што теже да још више имају, на пут стати радом и делима, а не беседама, дотле одустајемо сви, прво ми говорници од тога, тј. од каквог писменог предлога и од саветовања, бојећи се, да вам се не омразимо, те приповедамо само, шта он чини, каква чуда и томе слично. Затим ви, што седите, боље сте истина од Филипа приправљени, да можете беседе о правди говорити, и другог, кад говори, разумети, али како би му могли на пут стати, да не изврши оно, за чим сад иде, ни најмање се

[1] Којим је поводом Демостен ову беседу говорио, види стр. 10.

не мичете. Па тако се догађа оно, што по моме мишљењу мора бити и што је некако природно: чиме се и ви и он занимате и око чега се трудите, то обојима иде најбоље од руке — њему делање, а вама беседе. Ако вам је, дакле, и сад то доста, да говорите о ономе, шта је праведније, то је лако и никакав труд није с тиме скопчан; али ако се ваља о томе посаветовати, како садашњи наш положај да се поправи и да не буде још гори, а ми сви да и не видимо, и како да се не подигне против нас велика убојна сила, против које се ни макнути не бисмо могли, онда није исти начин саветовања, који и пре, већ онда морате сви, и говорници и слушаоци оно, што је најбоље и најспасоносније, претпоставити ономе, што је најлакше и најугодније.

Пре свега, Атињани, ако је ко од вас спокојан, ма да види, како је силан већ Филип и од чега је господар, и ако мисли, да то није никаква опасност за наш град, и да се све не приправља против нас, то се морам чудити и хоћу да вас све једнако молим, да чујете укратко моје разлоге, што ме побуђују, да се ја противноме надам и да Филипа за непријатеља држим, те да мене послушате, ако вам се свиди, да ја боље будућност предвиђам; а ако мислите, да боље виде они, што су спокојни и њему верују, да се њима придружите. Ја, дакле, Атињани, овако судим: Од чега је Филип после мира најпре постао господар? Од Термопила и од положаја у Фокиди. Шта даље? Како је то употребио? Волео је учинити оно, што је по Тивљане корисно, а не по наш град. А зашто то? Зато, што он, као што ја мислим, намере своје удешава према својој грабљивости и према миру или мировању, те врло добро то зна, да он граду нашем и нашем мишљењу не може ништа тако замашно обећати и учинити што би вас склонило, да ви ради своје користи жртвујете њему неке од Јелина, већ да ћете ви, обзирући се на право и избегавајући срамоту, што је скопчана с таквим делом, и пазећи на све оно, што је пристојно, њему, ако би он тако што покушао

чинити, исто тако одупрети се, као кад бисте се с њиме случајно заратили. За Тивљане мишљаше, што се и обистинило, да ће му за оно, што се њима учини, све остало допустити да ради, како му је вољa, и да му не само неће противно радити и сметати, већ да ће и војевати заједно с њиме, ако им заповеди. И сада се показивао с истом намером као добротвор Месењанима и Аргивљанима. Но то и јесте за вас највећи понос; јер због таквих дела ви се једини између свију и сматрате за такве, који ни за какав добитак не би жртвовали опште право Јелина, и који не би заменили своје љубави према Јелинима никаквом милошћу ни коришћу каквом. И то је сасвим природно, да тако мисли о вама, а посве друкчије о Аргивљанима и Тивљанима, кад погледа не само на садашњост, него се обазре и на прошлост. Јер, као што ја мислим, зна он и чује, како су ваши стари, и ако су могли владати над осталим Јелинима, само ако се они опет краљу персиском покоравају, ту понуду не само одбили, кад је тога ради предак ових Александар долазио, већ такође волели и земљу оставити и сваку несрећу подносити, и како су затим таква дела починили, која вазда сав свет тежи да опише, али још нико није кадар био достојно оценити, сашта их ја с правом прелазим (јер њихова су дела тако велика, да их нико не може речима представити); како су напротив претци Тивљана[1] и Аргљивљана једни заједно с варварима војевали, а други им одупрли се нису. Зна он, дакле, да ће се и једни и други својом коришћу задовољити, а да се неће на оно обзирати, што ће по све Јелине корисно бити. Он мишљаше, дакле, ако би вас узео за пријатеље, да ће у вама добити пријатеље само за праведне ствари, а ако би

[1] У персиском рату понашли су се Тивљани и Аргивљани издајнички. Тивљани беху од своје стране силом послали једну чету к осталој грчкој војсци, која је бранила термопилски кланац, и касније се покоре Персијанцима; шта више борили су се уз њих против своје браће у бици код Платеје. А Аргивљани не беху учествовали у рату против Персијанаца због мржње на Спартанце.

се с онима удружио, да ће у њима наћи помагаче за своју грабљивост. Стога он и онда и сада воли оне више него вас. Јер он не види, да у оних има више ратних лађа него у вас, а није ни унутра у земљи какву силу нашао, па да би се тога ради одрекао господарства на мору и трговишта, нити је заборавио на беседе и обећања, због којих је добио мир.

Али, тако ми Зевса — може рећи какав тобожни свезналица — није он тада тако радио због грабљивости нити због тога, за што га ја окривљујем, већ стога, што Тивљани праведније захтеве стављаху од вас. Но баш тај једини између свију узрока није њему могућно сад изустити; јер који од Лакедемонаца захтева, да се Месене окане,[1] како може тај некадашњу своју предају Орхомена и Коронеје Тивљанима тиме правдати, да је то стога учинио, што је мислио да је то праведно?

Али да, за бога, он је на то принуђен (јер само то још остаје) и допустио им је то против своје воље, пошто су га са свију страна опколили тесалски коњаници и тивски оклопници. Лепо! Стога се и говори да ће бити неповерљив према Тивљанима, и стога тумарају неки те разносе глас, да он хоће Елатеју[2] да утврди. Јест хоће, а и свагда ће он то хтети, као што ја мислим; али напасти с Месењанима и Аргивљанима на Лакедемонце, то не само хоће, него такође отправља тамо већ најамнике и шаље новаца, а и њега самог ишчекују с једном великом војском. Лакедемонце, дакле, живе непријатеље Тивљана, сатире, а Фокиђане, које је пре сатро, сада спасава! Ко је кадар то веровати? Ја напротив мислим: да је Филип спочетка присиљен и против своје воље радио или да он сада оставља Тивљане, он не би

[1] *Месену*, коју су Лакедемонци потраживали на основу својих старих права, Филип је потпомагао у њеној борби против Лакедемонаца. Напротив Тивљани нису имали никаквог права на Орхомен и Коронеју.

[2] *Елатеја* беше најзнатнија тврђава у средњој Грчкој, одакле су водили путеви кроз кланце у Тесалију, а на југ кроз Беотију у Атику.

тада постојано радио против њихових непријатеља; шта више судећи по томе, што сад чини, он је и оно очевидно с намером учинио. Из свега пак, ако ко добро расуди, излази, да он све и сва, што ради, против наше државе удешава. И то он сад на неки начин из невоље чини; јер, помислите само: он хоће да влада, али за једине противнике томе држи вас. Он неправде чини већ дуже време, и о томе је он сам најбоље уверен; јер тиме, што он има оно, што је ваше, све је остало себи обезбедио. Та кад би он оставио Амфипољ и Потидеју, он би држао да ни код куће своје не може остати сигуран. Он зна, дакле, обоје то, и да вам он о глави ради и да ви то видите. Но пошто он претпоставља, да сте ви разумни, то с основом мисли, да ви на њега мрзите, и он је раздражен стога, што ишчекује, да ће од вас нешто претрпети, чим ви прилику добијете, ако вас он у томе не претече. Стога је на опрезу, стога мотри на догађаје, стога се против наше државе некима удвара, Тивљанима и њиховим једномисленицима у Пелопонезу, за које мисли, да ће због грабљивости своје садашњим стањем бити задовољни, а због кратковидости да ништа неће од оног предвидети, што ће бити. Но и они, који само нешто памети имају, могу схватити јасне примере, које ми је допало казати и Месењанима и Аргивљанима, а које је може бити још вредније вама саопштити

„Шта мислите, Месењани“, говорио сам ја, „како Олинћани немило слушаху, кад би когод ма шта рекао против Филипа у оно време, кад им је Антемунт[1] уступао, за који су се сви пређашњи краљеви македонски отимали, и кад им је предавао Потидеју, растерујући атинске насељенике, те самом себи наше непријатељство навукао, а њима земљу на уживање дао? Мислите ли ви, да су се они надали, да ће тако што претрпети, или да би они на то и поми-

[1] *Антемунт*, град и област северно од Олинта, на граници Халкидике. О овај град отимали су се одавно Олинћани и Македонци. Год. 357. предао га је Филип Олинћанима; наскоро затим предао им је и Потидеју.

слили, да им је ко то предсказивао? А ипак су они", говорио сам даље", после кратког уживања туђе земље, од онога лишени на дуго време своје рођене земље, пошто су срамно истерани и не само покорени, већ такође један од другог издани и продани. Та то велико пријатељовање са тиранима опасно је за слободне државе. А како је било са Тесалцима? Зар ви мислите," говорио сам ја, „да су се они надали, да ће се код њих увести садашња декадархија,[1] онда, кад им је тиране терао и Никеју и Магнесију наново давао, или да ће им одузети њихове дохотке онај исти, који им је наново дао место и глас у амфиктионском савету? Зацело нису. И ипак је то тако било, и свако то зна." Даље сам говорио: „Ви видите истина Филипа, где даје и поклања, али, ако сте паметни, молите се боговима, да га никада не видите као таква, да вас је преварио и на странпутицу одвео." Затим сам говорио: „Има заиста свакојаких проналазака за заштиту и одбрану градова, као што су насипи, зидови, ровови и друго тако што; све су те ствари рукотвори и стају новаца; али једно опште средство за одбрану имају разумни људи од природе у себи, које је за свакога добро и спасоносно, а нарочито за народе против тирана. Па које је то средство? Неповерење. То чувајте, тога се држите. Сачувате ли то, не претрпесте никакве несреће. Шта тражите ви?" питао сам ја. „Слободу. Па не видите ли ви, да Филип има титуле њој најпротивније? Јер сваки владалац и тиранин јесте непријатељ слободи и противник законима. Зар се нећете дакле чувати," говорио сам „да, гледајући рат да избегнете, не стечете себи господара?"

Ма да су они то с бурним одобравањем слушали, и ма да су многе друге беседе од посланика чули, не само док сам ја тамо био, него и после

[1] *Декадархија* (влада десеторице) име, на које се од времена силеџиске владе спартанске највећма мрзело у Јелади, и од кога су зазирали особито Пелопонежани.

Никеју, град Локриду и Магнесију, град у Тесалији, повратио је Филип Тесалцима год. 374. пре Хр.

тога, ипак, као што се чини, неће они одустати од пријатељства Филипова, нити од његових обећања. И није то чудно, ако ће Месењани и неки од Пелопонежана против онога радити, што својом памећу за најбоље налазе, већ то, ако ви, који и сами увиђате, и од нас говорника чујете, како вам се замке плету, како се обзиђујете, — ако ви услед тога, што ништа не радите, неприметно, као што ми се чини, свашта поднесете. Толико је претежније тренутно уживање и нерад од оног, што ће после једном бити корисно!

О томе, дакле, шта вам с погледом на вас саме радити ваља, ви ћете, ако сте паметни, касније посаветовати се; а шта бисте имали одлучити с погледом на то, да сада дате онакав одговор, какав треба, ја ћу то одмах рећи.

Право би, дакле, било, Атињани, позвати оне, што су донели обећања, којима се дадосте склонити, да мир закључите; јер нити бих се ја икада примио послаништва, нити бисте ви — то знам — престали ратовати, да сте мислили, да ће Филип, докопавши се мира, тако што радити; али од тога беше далеко растављено оно. што је онда говорено. Такође и друге ваљало би позвати. Па које? Оне, што су тада — када сам после већ закљученог мира вратио се с потоњега послаништва, што је имало да прими његове заклетве, и кад сам, опазивши да се држава наша вара, то напомињао и доказивао, те вам не допуштао издати ни Термопиле ни Фокиђане — говорили, како сам ја водопија[1] и стога наравно незгодан и осоран човек, а Филип како ће, чим кроз кланце прође, оно учинити, што само пожелети можете, како ће Теспију и Платеју утврдити, охолости Тивљана крај учинити, Херсонез о свом трошку про-

[1] Кад је Демостен год 346. пре Хр. говорио у народној скупштини против мира, који се имао уговорити с Филипом, и који су препоручивали Филократ и Есхин, нису га скупштинари хтели слушати, него су се још смејали, кад му је Филократ упао у говор овим речима: „Па није ни чудо, што се не слажемо ја и Демостен; јер он пије воду, а ја вино!“

копати, а вама Еубеју и Ороп дати у накнаду за Амфипољ. Да је све то овде на говорници речено, знам, да се сећате, и ако нисте кадри запамтити оне, што вам неправде чине. И што је од свега најсрамније, такође за ваше потомке ваља да важи тај исти мир, што сте га услед пустога надања закључили! Тако потпуно дадосте се преварити! Но сашта ја то сад говорим и предлажем, да се ти људи позову? Ја хоћу, тако ми богова, слободно да вам речем истину, и нећу да је затајим! Не зато да се упустим у грдње и тиме да себи прибавим саслушање од ваше стране, а онима, што су од почетка били мени противници, да и сад дадем повода да опет штогод добију од Филипа, такође ни зато, да трошим узалуд речи, већ ја мислим, да ће вас оно, што Филип ради, једном већма затиштати, него што вас сад тишти. Јер ја видим, где зло све већи мах преотима, и ја не бих желео, да наслутим, али се бојим, да нам оно није већ одвећ близу. Кад вам, дакле, не стоји више на вољи, да скрштених руку гледате оно, што се збива, и кад не чујете само од мене и другог кога, да је то против вас управљено, већ кад и сами ви сви то видите и добро знате, то онда морате, мислим, бити љути и зловољни. Но пошто су посланици наши прећутали, у име чега су се, као што им њихова савест каже, дали подмитити, то се бојим, да се гнев ваш не излије како на оне што гледају да поправе штогод од оног, што су ови упропастили; јер ја видим, где многи гнев свој излева често не на кривце, већ понајвише на оне, што им дођу под руку. Еле, док још ствари припадају будућности и док су тек у зачетку и док још један другога слушамо, хоћу сваког од вас, и ако добро то зна, ипак на то да опоменем, ко је световао и израдио, да оставите Фокиђане и Термопиле, којом је стечевином Филип докопао се друма на Атику и у Пелопонез, и то вам учинио, да се не саветујете о нашим правима нити о спољним односима, већ о односима у нашој земљи и о рату против Атике, који ће пресести сваком, кад овде буде, и који је започео већ

поменутог дана. Та да ви нисте онда преварени, не би сад било никакве опасности по нашу државу; јер нити би Филип без победе на мору кадгод с флотом дошао до Атике, нити с пешачком војском прегазио Термопиле и Фокиду, него би или чинио оно што је право, и пазећи на уговор био на миру, или би одмах заплео се у сличан рат, као што беше онај, због кога је тада мир пожелео. Толико је сад довољно речено ради опомене; али никад, о свеколики богови, не дошло то време, да се то сасвим обистини. Јер ја не желим, да ико, ма и саму смрт заслуживао, казну своју претрпи, уз општу опасност и штету.

ТРЕЋА ФИЛИПИКА[1]

Атињани! Готово у свакој скупштини говори се много о неправдама, што их Филип чини не само нама, већ и осталим Јелинима од оног доба, од како је мир[2] закључио, и сви, знам, кажу бар, кад већ то и не извршују, да треба и говорити и радити о томе, како би он престао бити охол, и како би кажњен био; но ја видим, да је с положајем нашим дотле дошло и да је толико изгубљено, да се бојим, да није истина, и ако је тугаљиво рећи: Та да су се сви говорници заклели, да предлажу, а ви да закључујете оно, услед чега ће положај наш што јаднији постати, опет мислим, да не би могао бити гори, него што је сад. Много је што шта, дабогме, томе криво и није из једног или два узрока ствар дотле дошла, већ ако добро будете испитивали, наћи ћете, да су највише криви они, који воле улагивати се, него предлагати оно, што је најбоље, и од којих, Атињани, једни чувајући свој сјајан положај и свој утицај ништа се за будућност не брину, а други, оптужујући и оцрњујући оне, којима је до општег добра стало, ништа друго не чине, него да држава сама себе казни, и само се око тога бави, а Филипу да буде могућно и говорити и радити, што год му

[1] Којим је поводом Демостен ову беседу говорио, види стр. 10.

[2] Мир, тј. Филократов.

је воља. На тако државништво ви сте навикли, али оно је уједно узрок несрећи.

Ја вас, Атињани, молим, да се не љутите на мене због тога, ако истину какву слободно изречем. Јер помислите ово. Ви држите, да слобода говора ваља да је иначе свима у држави тако општа, да је и странцима и робовима дајете; и може човек видети, где слуге код нас с већом слободом говоре оно, што хоће, него грађани у другим гдекојим градовима, а из ваших саветовања сасвим сте је изагнали. Отуда сте то дочекали, да радо слушате, где вам се у скупштинама у свему угађа и ласка, а државне ствари да су већ у крајњој опасности. Ако ви и сад тако што хоћете, ја онда немам шта да говорим; а ако сте вољни без ласкања чути, шта је по вас корисно, ја сам готов да говорим. Јер и ако ствари наше врло рђаво стоје, и ако је много изгубљено, ипак је могућно још све то исправити, ако сте ви вољни своју дужност чинити. Чудновато може бити изгледа, што сам науман да вам речем, али је истина: Оно што је најгоре у нашој прошлости, то је за будућност најбоље. Па шта је то? Ствари ваше стога рђаво стоје, што ви ни у маломе ни у великоме ништа од онога не чините, што би требало чинити; јер да сте ви све, што је требало, чинили, а оне опет да су такве остале, онда не би било наде, да могу боље бити. Тако је сад Филип победио ваше лакоумље и вашу немарност, али није победио државу вашу; ви никако нисте подлегли, шта више ни помакли се нисте.

[Кад бисмо, дакле, ми сви били сложни у томе, да Филип с градом нашим рат води, и да руши мир, не би онај, који овде беседи, имао ништа друго напомињати и саветовати, доли то, како ћемо се најпоузданије и најлакше бранити од њега. Но пошто су неки тако чудни, да — и ако онај човек градове заузима и много што шта, што је наше, у својим рукама има и свему свету неправде чини — ипак мирно слушају, како неки те неки у скупштинама често говоре, да међу нама има и таквих, који подстичу на

рат, то треба бити на опрезу и у томе ићи правим путем; јер ваља бојати се, да на некога, ко предложи и препоручи, како ћемо се бранити, не падне кривица, да је на рат подстицао. Ја ево понајпре од свега напомињем и истичем то, да ли је у власти нашој саветовање о томе, хоћемо ли мировати или ратовати.]

Ако држави, да одатле почнем, на вољи стоји, да мирује, и ако је то у нашој власти, ја од своје стране изјављујем, да треба да мирујемо, и захтевам, да онај, који је тога мишљења, предлог учини и о извршењу његовом ради, и да не вара. А ако други, имајући у рукама оружје и силну војску, само вам ту реч „мир“ пред очи истиче, а у ствари сам ратује, шта друго преостаје него одупрети се! Хоћете ли пак да и ви говорите, да мирујете као онај, то ја против тога немам ништа. Но ко то држи за мир, на основу чега ће онај све остало позаузимати, па против нас доћи, тај је најпре луд, а после говори о миру, који ви држите према њему, али не он према вама. То је баш оно, што Филип за све своје благо које троши купује: он против вас да војује, а ви против њега не.

Ако ћемо ми дотле чекати, док он не призна, да с нама војује, ми смо најлакоумнији људи на свету. Та неће он то ни онда изустити, кад већ пође на Атику и на Пиреј, ако ћемо да судимо по ономе, шта је с осталима учинио. Тако је он Олинћанима, кад је само још четрдесет стадија био удаљен од њихова града, тек онда поручио, да мора бити једно од овога двога: или они из Олинта, или он из Македоније; а све дотле, ако би се когод због таког чега на њега потужио, он би се љутио и шиљао посланике, да га правдају. Тако је к Фокићанима, као својим савезницима, ишао, и посланици фокидски праћаху га на томе његовом путу, а код нас се још препираху врло многи, да тај долазак његов неће бити користан Тивљанима. Исто је тако недавно заузео Феру,[1] ушавши у Тесалију као пријатељ и са-

[1] Тесалци, а на челу им град њихов Фера, пријатељеваху са Филипом стога, што их беше ослободио од њихових тирана.

везник, и најпосле несрећним тима Орејцима изјавио, да им је из пријатељства војнике послао, да их надгледају, јер је слушао, како од домаћег раздора болују, а дужност је савезника и правих пријатеља, у таквим приликама код њих се наћи. И кад он воли служити се лукавством, а не силом против оних, који му никако не би наудили, а који би се на сваки начин бранили, да што не претрпе, мислите ли ви, да ће он вама најпре рат објавити и онда с вама војевати, и то док се ви својевољно дајете варати? То није могућно. Кад се ви, којима се неправда чини, ништа на њега не тужите, већ између себе самих многе оптужујете, он би био највећа луда на свету, кад би вашем међусобном раздору и свађи крај учинио, па изјавио, нека се то против њега обрати, и кад би својим најамницима одузео предмет за говоре, којима вас од рада задржавају, казујући, да он не ратује против града нашега.

Но има ли, тако вам Зевса, икога, ко би при здравом разуму пре по речима него по делима судио, да ли неко с њим у миру живи или ратује! Нема никог. А Филип је одмах спочетка, тек што је мир закључен и док Диопит не беше преузео врховно заповедништво и док још не бише послани они, што су сад у Херсонезу, Серион[1] и Дорискос

Но пошто му приликом једне његове експедиције одрекли беху помоћ, удари на њих год. 344. пре Хр., заузме Феру, и метне у њу своју посаду.

Град *Ореос* беше на северној страни острва Еубеје. Као готово свуда по грчким градовима, исто тако и у Орију беху тада две странке; демократска, која је држала са Атињанима, и аристократска, која је држала са Филипом. Год. 344. пошље Филип на Еубеју свога војводу Парменпона; овај освоји Ореос, па га преда Филиповом пријатељу, тиранину Филистиду.

[1] *Серион*, трачко предгорје, а тако исто и тврђава (*Σέριον τεῖχος*); *Дорискос* беше трачки град; а *Свети Брег* — гора на трачкој обали при уласку Хелеспонта у Пропонтиду.

Диопит, савременик Демостенов, један од бољих атинских војвода из последњег времена слободе, но који је често неспособнијима морао начинити места. Кад је Филип за време мира хтео да покори грчке градове на Херсонезу, стане му на пут Диопит 347. пре Хр.

заузимао и војнике из тврђаве Сериона и са Светог Брега терао, које ваш војвода онде беше поставио. А онај који тако ради, шта чињаше? Та он се био заклео на мир! И нека нико не рече: Па шта је то? или: Шта се то града нашег тиче? Да ли су то маленкости, или да ли се то вас баш ништа не тицаше, то је друго питање; али кад ко оно, што је свето и што је праведно, било у маломе било у великоме, погази, то је од једнаке важности. Па сад, кад он у Херзонез, који су признали за ваш и краљ персиски и сви Јелини, најамнике шаље и признаје, да он помаже, и то нама писмено јавља, шта онда он чини? Каже се, дабогме, да не ратује! Али ја не само не признајем, да према вама мир држи онај, који то ради, већ шта више ја тврдим, да он својим нападом на Мегару, постављањем тирана на Еубеји, садашњим уласком својим у Тракију, сплеткарењем у Пелопонезу и тиме, што све, што год ради, с војском својом ради, мир гази и с вама ратује, сем ако ћете рећи, да и они, који опсадне справе намештају, мирују све дотле, док их већ уза зидове не прислоне. Но то ви нећете рећи! Јер онај, који то ради и удешава, чиме бих му пао шака, тај са мном ратује, па ма на ме још не бацао се камењем и не одапињао стреле. Због чега бисте, дакле, ви били у опасности, кад би се што догодило? Због тога, што је Хелеспонт отпао, што је онај који с вама ратује постао господарем од Мегаре и Еубеје, и што су Пелопонежани уз њега пристали. Па ко такву спрему против нашега града чини, зар да речем, да тај живи у миру с вама? Никако, већ ја од онога дана, кад је Фокиђане сатро, рачунам ратно стање. А ви, ако се већ једном одупрете, кажем, да ћете паметно учинити; а ако то пропустите, нећете моћи то ни онда учинити, кад будете хтели. Јест, Атињани, толико се ја разликујем од осталих ваших саветника, што ја мислим, да се сад не треба обзирати ни на Херсонез ни на Византију, које иначе дабогме ваља потпомагати и од несреће какве бранити, већ да морате посаветовати се о свима Јелинима, пошто су у

великој опасности. А ја ћу да вам речем, сашта сам тако забринут за ток ствари, те, ако добро судим, да и ви моје разлоге усвојите и бар за вас саме колико толико побринете се, кад нећете и за друге; а ако вам се учини, да бенетам и да сам заслепљен, не обзирите се на ме ни сад нити икад више као на човека разумна.

Да је, дакле, Филип, који је спочетка тако мален и незнатан био, велики и силан постао, и да Јелини међу собом неповерљиво и несложно живе, и да је много чудније, што је из ничега дотле се подигао, него то, што сад, пошто је тако много поосвајао, још и остатком овлађује, то и све томе слично, што бих могао навести, ја ћу да пређем. Али ја видим, да је сав свет, а ви први, њему уступио нешто, због чега су кроз цело прошло време сви грчки ратови бивали. Па шта је то? Ето то, да може чинити, што год хоће; и да једног по једног од Јелина слаби и плени, и да на њихове градове напада, па их осваја. А ви стајасте седамдесет и три године Јелинима на челу,[1] Лакедемонци пак двадесет и девет година, а такође и Тивљани имадоше у ово последње време после битке код Леуктре неку моћ; па ипак ни вама Атињанима, ни Тивљанима, ни Лакедемонцима није никад од Јелина било допуштено чинити, шта бисте хтели, напротив, кад се чињаше, да ви, или шта више, ондашњи Атињани неправедно са другима поступају, мишљаху сви, па и они, што се ни због чега на њих не имадоше потужити, да им ваља војевати заједно с онима, што су увређени; други пут, опет, кад су Лакедемонци постали старешинама, дошавши после вас до те власти, те почели већма се ширити и оно што постоји обарати, устадоше сви против њих на оружје, па и они, који им ништа не имадоше пребацити. Али шта треба друге спомињати? Та ми сами и Лакедемонци, који ништа не имадосмо на-

[1] Хегемонија (превласт) атинска трајала од год. 477. па до 404., кад су Спартанци код Егоспотама потукли Атињане; а хегемонија спартанска трајала је од год. 404. до 376., кад је атински војвода Хабрија победио Лакедемонце код Накса.

вести, у чему смо један од других врећани, мишљасмо ипак, да нам ваља рат водити стога, што смо видели, где се другима неправде чине. Па опет све то, што су Лакедемонци погрешили за оних тридесет година, и стари наши за седамдесет година, износи, Атињани, мање него неправде, што их је Филип Јелинима починио за ових једва тринаест година, у којима је он на површини; шта више, не износи ни пети део од тих неправда. Нећу ни да спомињем Олинт, Метону, Аполонију и тридесет и два града у Тракији, које је он све тако нештедимице порушио, да онај, који тамо дође, не може ни рећи лако, да ли се у њима икад и живело; исто тако с ћутањем прелазим, како је толики народ у Фокиди сатрвен. А како је са Тесалцима? Није ли њихове установе поукидао и градове позаузимао, те понамештао тетрахије, да би му они робовали не само по градовима него и по срезовима? И градови на Еубеји зар немају већ тиране, и то градови на острву близу Тиве и Атине? Не пише ли он отворено у својим писмима: „Ја имам мир са свима онима, који хоће мене да слушају?" И он то не пише, а да делом и не извршује; он напада на Хелеспонт, пређе је ишао на Амбракију, има у рукама Елиду, тај знаменити град у Пелопонезу, недавно је ишао о глави Мегари; нити је Јелада нити земља варварска доста велика за његову грабљивост. И ми сви Јелини то видимо и чујемо, и опет тога ради не шаљемо једни другима посланике, нити се жестимо, већ тако зло стојимо и тако смо на поједине градове поцепани, да све до данашњег дана нисмо кадри ништа учинити нити од оног што је корисно, нити од оног што је потребно, да нисмо кадри нити заједно поустајати, нити учинити какав савез за међусобну помоћ и пријатељство, већ гледамо, како се човек све већма и већма сили, и сваки, као што се мени бар чини, сматра за добитак онај час, у који други когод пропадне, а не брине се и не ради зато, да се Јелада спасе, све и ако ником није непознато, да он, као каква периодична грозница или друго ка-

кво зло, спосада и оног, који мисли, да је врло далеко удаљен. Такође и то знате: што год су Јелини трпели од Лакедемонаца или од нас, то су бар неправде, које су им чинили прави синови Јеладе; и то је свако исто тако узимао, као кад у каквој богатој кући који прави син нечим лепо и ваљано не управља, те у том погледу истина укор и приговор заслужује, али се зато опет не може рећи, да је он то радио као странац или као онај, који није санаследник. А кад би какав роб или копилан какав упропашћивао и растицао оно, што му не припада, колико би то у свачијим очима било страшније и гнева достојније! Али према Филипу и садашњим његовим делима не понашају се тако, ма да он не само није Јелин, нити шта сродан са Јелинима, а ни варварин из такве земље, коју можеш без зазора споменути, већ куга македонска, одакле пређе не бејаше ни ваљана каквог роба!

Па ипак колико је он још удаљен од крајње обести? Поред свег тога, што је градове порушио, не уређује ли Питиске игре,[1] ту општу светковину јелинску, и ако сам не дође, не шаље ли тамо своје робове, да управљају светковином? (Није ли он господар од Термопила и путова, што воде у Јеладу, и не држи ли он та места у својим рукама стражама и најамницима? А није ли његово и првенство при питању делфскога пророчишта, пошто је нас и Тесалце и Дорце и остале Амфиктионце из тог права истиснуо, које ни сви Грци не уживају?) Не прописује ли он Тесалцима, како да управљају собом? Не шаље ли он једне најамнике у Портмос,[2] да демо-

[1] Питиске игре беху једна од великих народних светковина јелинских, што је светкована у Делфима, а у славу питиског Аполопа. Право ове игре приређивати и њима управљати имали су најпре Амфиктионци (посланици амфиктионског савеза), а год. 346. пре Хр. уступљено је то право Филипу одлуком једном амфиктионског савеза (то је био савез 12 грчких државица, које су имале уговор, да своје размирице расправљају мирним начином; састанке своје држао је тај савез у Делфима).

[2] *Портмос* беше утврђено еубејско пристаниште; *Наупактос* град у коринтском заливу, а *Ехинос*, град у Тесалији, су населили Тивљани.

кратску странку Еретринаца растерају, друге опет најамнике у Ореос, да Филистида за тиранина наместе? И то виде Јелини и опет трпе, и, као што се мени чини, исто тако гледају, као кад туча пада, па сваки жели, да остане поштеђен, а ни један не мисли, како томе да стане на пут. И не само не устаје нико против насиља, које он чини Јелади, већ не брани се ни против неправда, које сваки сам од њега трпи. Ту престаје већ све! Није ли он напао на коринтске градове Амбракију и Леукаду? Није ли се он заклео, да ће град Наупактос, који припада Ахејцима, предати Етолцима? Није ли Тивљанима одузео Ехинос? И не иде ли сад на Византињане, своје савезнике? Није ли у његовим рукама — да не спомињем остало — Кардија, наш највећи град у Херсонезу? То дакле сви ми подносимо, па ипак оклевамо и стојимо скрштених руку и погледамо на суседе, задахнути неповерењем једни према другима, а само не према ономе, који нам свима чини неправде. Па кад он са свима тако безобзирно поступа, шта мислите, шта ће он тек онда радити, кад појединце једном па другом од нас постане господар?

А шта је криво томе? Та без основа и оправданог узрока не беху Јелини нити тада тако спремни за слободу, нити опет сада за ропство. Беше тада нешто, беше, Атињани, у срцима премногих, чега сада нема, што је и персиско богатство свладало и Јеладу слободну држало, и што се не побеђиваше ни у једној битци, било на суву било на мору; а сад је то пропало, те све уништило и пореметило. Шта, дакле, беше то? Беше мржња свију на оне, што новац примаху од оних, који хоћаху над Јеладом да владају или да је сатру, и највећа срамота стигла би онога, за кога би се доказало, да је подмићен, а и највећом казном тога би казнити. Стога, дакле, не беше могућно купити од говорника и војвода ниги згодне прилике за рад, коју срећа даје често нехатнима против опрезних, нити међусобне слоге, нити неповерења према тиранима и варварима, нити у опште ичега таквог. А сад је то све као на вашару

распродано, те место тога је нешто уведено, од чега оболе и пропаде Јелада. Па шта то? Завист, ако је когод што добио; смеј, кад тај то призна; мржња, кад когод то осуди; и све остало, што уз подмићивање иде. Јер и ако сада има лађа, људи и новаца и друге спреме и осталога, по чему се снага које државе оцењује, у много већој и знатнијој мери него пређе, ипак је све то неупотребљиво, ништаво и некорисно због оних, што се подмићују.

Да је то тако, видите и сами, и није ни најмање потребно, да ја то истом доказујем. Но да је у пређашња времена друкче било, хоћу да вам докажем, не својим речима, већ написаним речима ваших предака, које су они у један тучни стуб урезали и на Акрополь поставили. „Артмије“, стоји забележено, „син Питонаксов из Зелеје, бесправан је непријатељ народа атинског и савезника му, и он и његово племе.“ Затим је забележен узрок, сашта је то било: „Што је злато персиско у Пелопонез донео.“ Тако гласи натпис. Сад расудите, за бога, како некад мишљење, какво достојанство беше у Атињана, који тада то чинише? Они неког Зелејанина Артмија, поданика краља персиског (јер Зелеја је у Азији) због тога што је, служећи свог господара, злато донео у Пелопонез, не у Атину, означише као свога и својих савезника непријатеља, и њега и његово племе, и прогласише их за „бесправне“. А то „бесправан“ не значи то, што се обично под бесправношћу разуме — јер шта би Зелејанину једном стајало до тог, што ће бити лишен атинскога права? — већ у законима о убиству пише о онима, за које није допуштено тужбу због убиства подићи: „и као бесправан нека умре.“ То значи, да је невин онај, који кога од тих убије. Они, дакле, мишљаху, да им се ваља бринути за спасење свију Јелина; јер да нису тако мислили, не би их се тицало, да ли когод у Пелопонезу овог или оног купује и подмићује. Тако они жигосаху и кажњаваху оне, које би приметили где друге подмићују, да им и имена у стубове урезиваху. Стога наравно беше Јелинство варварину страшно, а не

варварин Јелинима. Али сад више није; јер ви се не владате тако ни у сличним случајевима, ни у другим којим; већ како? (Знате сами; јер шта је потребно због свега вас кривити? А може бити нису ни сви остали Јелини ни мало бољи од вас. Стога кажем, да садашње прилике изискују много старање и добар савет. Какав?) Хоћете ли да речем, и нећете се љутити?

(Чита из преписа.)

Има један луд говор од стране оних, што хоће град наш тиме да теше, да Филип још није онако силан, као што некад беху Лакедемонци, који свуда и на мору и на суву владаху, краља персиског за савезника имађаху, а нигде на отпор не наилажаху; па ипак је и њима град наш одолео, и није њиховим пленом постао. И ако је, тако рећи, све голем напредак учинило, и ако садашње прилике нису ништа налик на пређашње, опет држим, да ништа није више променило се и напредовало него ратништво. Пре свега су, као што ја чујем, Лакедемонци и сви остали Јелини по четири или пет месеца, баш у згодно доба године, у земљу непријатеља својих упадали и пустошили је оклопницима и грађанском војском и затим се опет кући враћали. Тако они радише по старински, али више према достојанству државе, јер нико ништа за новац не куповаше, већ рат беше законит и јаван. А сад видите, да су издајице готово све упропастили, и да се ништа убојним редом нити битком не решава; и чујете, да Филип не продире куда хоће, тиме што води фаланге оклопника, већ тиме што са собом вуче војнике лако наоружане, коњанике, стрелце, најамнике — дакле, што такву војску са собом вуче. Па кад још уз то тамо упадне, где су међу собом несложни, и где нико због међусобног неповерења не излази на бојиште за своју земљу, намести он своје справе и започне опсаду. А то нећу ни да спомињем, да у њега нема никакве разлике између лета и зиме, и да нема за њега изузетнога годишњег доба, које пропушта. То ваља сви да знате, и на ум да узмете, те не треба

пустити рат у земљу, нити стрмоглавце срљати у пропаст, имајући пред очима лудост тадашњег рата против Лакедемонаца, већ треба из далека обезбедити се политиком и ратном спремом, пазећи на то да се он од куће не макне, а ни по што бити се с њим у отвореној битци. Јер за такво ратовање по нас је много што шта од природе згодније, само ако смо, Атињани, вољни чинити, што треба: природни положај његове земље, коју је могућно на многим местима пленити и пустошити, и друго што шта, чему нема броја. Али за отворену битку он је од нас боље спреман.

Но није доста само то увиђати и њему се ратним предузећима одупирати, већ уједно треба, да ви душом и срцем мрзите на оне, што код вас за њега говоре, имајући на уму да није могућно спољне непријатеље наше државе савладати пре, него што казните оне, који им у самом граду на руку иду. Али то ви, тако ми Зевса и осталих богова, нећете моћи учинити, јер сте у лудости или безумљу, или шта да речем ни сам не знам (јер често ми падне на памет, да се и тога бојим, да какав зао дух не гони државу нашу), дотле дотерали, да зарад погрде, зависти, подсмеха, или због другог каквог узрока на говор подстичете најмљене људе, од којих неки и не поричу, да су такви, и да се смејете, кад овог или оног руже. И то још није страшно, све ако и јесте страшно, већ то, што сте тима дали, да са већом сигурношћу у државној управи учествују, него они, који за вас говоре. Али зато погледајте, колико несреће то доноси, што хоћете такве људе да слушате. Навешћу дела, која сви знате.

У Олинту беху од оних, што управљаху јавним стварима, једни за Филипа и у свему га потпомагаху, а други опет за добру ствар и за то, да грађани не постану робовима. Па који од обојих отаџбину упропастише? или који коњанике издадоше, после чијега издајства Олинт пропаде? Они што с Филипом држаху, и који, док је још град њихов постојао, браниоце добре ствари дотле опадаху и

оцрњаваху, док се народ олинтски не даде навести да Аполонида[1] и изагна.

Но није само код ових, а иначе нигде, тај обичај ова зла проузроковао, већ и у Еретрији. Кад се народ Плутарха[2] и његових најамника ослободио, те тај град заједно с Портмом у својим рукама имао, једни вукоше на вашу страну, а други на Филипову. Па пошто јадни и несрећни Еретринци понајвише (шта више у свему) ове слушаху, дадну се напослетку наговорити, да протерају оне, који у њихову корист говорише. А њихов савезник и пријатељ Филип пошље им Хипоника и хиљаду најамника, поруши зидове Портма и намести три тиранина, Хипарха, Аутомедона и Клипарха, па затим, кад су двапут покушали да се ослободе, истера их из земље.

Али шта је потребно много говорити? Та ено у Орију радио је за Филипа Филистид и Менип и Сократ и Тоас и Агапеј, који сада град у својим рукама имају (и то знађаше свако), а неки Еуфреј,[3] који је једном и код нас овде живео, радио је да Орејци буду слободни и ничији робови. Како је овога народ кињио и грдио, могло би се много причати. На једну годину пре освојења града тужи он Филистида и његове другове због издаје, пошто беше приметио шта раде. Скупе се на то многи људи, који су онако играли, како је Филип свирао, те одведу Еуфреја у затвор као градског бунџију. То је гледао народ орејски, па место њему да помогне, а оне да избије, није се на њих ни љутио, већ говораше, да заслужује то да трпи, и радоваше се још томе! После тога радили су ови по вољи, како су хтели, на томе, да град њихов буде освојен,

[1] *Аполонид*, вођ народне странке у Олинту, би одонуд прогнат, и добије од Атињана право грађанства, које он опет наскоро изгуби.

[2] *Плутарх* беше тиранин у Еретреји, коме Атињани помагаху против македонске странке, предвођене Клитархом и Хипархом.

[3] *Еуфреј*, ученик философа Платона, био је вођа народне — антимакедонске — странке у Орију, а *Филистид* вођа македонске странке.

и настојаваху, да се то изврши; а ако би ко то и приметио — а тих беше много — он би ћутао и главу оборио, имајући пред очима, шта је снашло Еуфреја. Тако зло стајаху они, да, кад им већ таква несрећа беше близу, нико од њих не смеде писнути пре, него што се непријатељи наоружани створише пред градским зидовима. Сад се једни бранише, а други издајство вршише. А кад тако падне град срамно и ружно, стану издајице владати као тирани, то протеравши то поубијавши оне, који су их једном бранили и готови били да убију Еуфреја; а тај Еуфреј зада сам себи смрт, делом засведочивши, да је и с правом и без икакве своје користи за грађане своје устао био против Филипа.

Па шта беше узрок, чудите се може бити, те су и Олинћани и Еретринци и Орејци радије слушали оне, који су говорили за Филипа, него оне, што су говорили у њихову корист? Оно исто, што и код вас: они, који за добру ствар говоре, не могу код најбоље своје воље кад и кад што угодно рећи; јер они се морају на то обзирати, како ствари да се помогне; други напротив баш тиме, чиме гледају да се допадну, раде Филипу на руку. Они захтеваху новаца, а ови говораху, да ништа не треба; они да треба војевати и ништа не веровати, ови пак да ваља мировати, док не бише ухваћени у мрежу. Исто тако поступаху у свему осталом, да не наводим појединости: једни говораху оно, чиме ће вам се умилити, а други чиме ће се ићи на сусрет спасењу. Напослетку врло многи већ су много што шта допуштали, не тек тако ради угађања или због незнања, већ што су били клонули, јер мишљаху, да су у главном подлегли. Тако ми Зевса и Аполона, то се ја и бојим, да вам се не деси, ако будете премишљали, те до тог уверења дошли, да се за вас ништа више не може учинити. Но не дошло, Атињани, никад дотле! Умрети је онда хиљаду пута боље, него удварајући се Филипу учинити што и жртвовати неке људе, који у вашу корист говоре. Јест, лепу су награду многи Орејци добили сад за то, што су се Филиповим пријатељима пове-

рили, а Еуфреја изневерили! Лепу народ у Еретрији, што је ваше посланике одагнао, па Клитарху се предао; робује под бичем и на мукама џелатским. Лепо је Олинћане поштедео, који су за вођа својој коњици Ластена изабрали, а Аполонида прогнали! Лудост је а и слабост тако што себи уобразити, да сматрате рад наш за тако силан, да ма шта било никакву несрећу нећете претрпети, па ма се овамо и наопачке саветовало, и ништа не хтело чинити, што треба, већ само слушало на оне, што говоре за непријатеље. А заиста је и то срамно, касније једном (пошто се несрећа каква догодила) рећи: „Е ко би мислио, да ће се то догодити? Тако ми Зевса, та требало је то и то чинити, а то не чинити!“ Много би шта Олинћани сад имали рећи, што би их од пропасти сачувало, да су то онда напред знали; много Орејци, много Фокићани, много сви они, што су пропали. Али шта им то помаже? Док год се лађа каква, било велика или мала, још држи на води, дотле треба и лађар и крмар и сваки други без разлике, да живо ради и на то пази, да је нико ни хотимице ни нехотице не искрене; а кад једном у море потоне, онда је узалудан сваки труд. Тако, дакле, и ми, Атињани, док још постојимо и док имамо највећи град, највише средстава, најлепши глас — шта да радимо? тако би може бити радо по неко, што ту седи, већ одавно запитао. Ја ћу то, тако ми Зевса, рећи, а и предлог учинити, па да га као одлуку изречете, ако хоћете. Пре свега предлажем, да се сами бранимо, набавивши лађа и новаца и војника (јер баш да сви остали пристану на ропство, ми бар ваља да се боримо за слободу); па кад ми од своје стране све то спремимо и то на очиглед Јелинима, онда тек позивајмо остале и разашљимо посланике, који ће их о томе обавестити (на све стране, у Пелопонез, на Родос, на Хиос, персиском крању; јер и по њега је корисно не дати, да онај човек све себи покори), да бисмо у њима, ако их склоните, имали савезнике, који ће, ако устреба, делити с вама опасности и трошкове, а ако не устреба, да бисте бар времена добили за

рад. Јер пошто је рат противу једнога човека, а не противу моћи неке уређене државе, онда ни то није без користи, као год што не бише без користи ни она скорашња посланства по Пелопонезу и тужбе с којима ја и честити онај Полиеукт и Хегесип[1] и остали посланици бесмо унаоколо заредили, те израдили, да је онај застао, и да није ни на Амбракију отишао, нити се на Пелопонез кренуо. Но ја никако не кажем, да остале позивају људи, који сами ништа неће за се да чине, што је потребно; та и лудо је, да неко говори, да се брине за туђе добро, а овамо сам занемарује своје, и да неко друге због будућности страши, а овамо сам не брине се за садашњост. Тако ја не саветујем, већ ја велим, да треба онима у Херсонезу новаца послати, и остало чинити, што год захтевају, да нам самима ваља оружати се, а и остале Јелине сазивати, скупљати, упућивати, опомињати. То доликује држави, која има толики углед, колики је у ваше државе. А ако ви мислите, да ће Халкиђани спасти Јеладу, или Мегарани, ви пак да ћете од тегоба утећи, љуто се варате; та ови су задовољни, ако само сваки себе спасе. Већ ви сте дужни то чинити; вама су стари ваши тај дар стекли и у многим и великим опасностима оставили. А ако сваки буде седео, тражећи оно само, на што има вољу, и гледајући, како сам ништа неће радити, прво и прво тешко ће икад наћи оних, који ће радити, а друго, бојим се, да једном не будемо принуђени чинити наједанпут све, што год нећемо.

Ето то ја саветујем, то предлажем; и буде ли то, онда и сад још, мислим, може се стање наше поправити. А ако ко од тог има шта боље рећи и саветовати, нека то учини. Но што год ви будете одлучили, то испало на добро, о свеколики богови!

---

[1] Хегесип, уважен члан антимакедонске странке у Атини.

БЕСЕДА ЗА ВЕНАЦ.[1]

Атињани! Пре свега молим се свима боговима и богињама, да ме у овој парници с онолико љубави од ваше стране предусретнете, колико ја без престанка указујем држави нашој и вама свима; затим, да вам богови то у срце усаде, што највећма приличи вама, вашој савести и части вашој: да о начину, на који ћете ме слушати, не узмете противника мога за саветника (јер би то било ужасно), већ законе и заклетву вашу, у којој је уза све остале праведне прописе и то назначено, да се обадве странке једнако саслушају. А то значи не само, да се ништа унапред не одлучи и да се обадвема странкама једнака пажња поклони, него и то, да се сваком парничару остави на вољу, да се послужи онаким редом и онаком одбраном, каквом хоће и какву је себи изабрао.

Погледом на много штошта стојим ја у овој парници горе од Есхина, а нарочито погледом на две и то важне околности, Атињани! Прво и прво ја се с њиме не борим за ствар једнаку; јер кад бих ја изгубио ваше повереље, то сада не би за мене било то исто, што би за њега, кад би са својом тужбом пропао; већ за мене — но нећу ништа немило да речем у почетку говора: а од његове је

[1] Којим је поводом Демостен ову беседу говорио, види страну 15.

стране само обест, што је против мене тужбу подигао. Друго, свима је људима од природе урођено, да радо слушају грдње и окривљивања, а да се љуте на оне, који се сами хвале. Па што је од тога двога свакоме драго, пало је у део њему, а што је тако рећи свакоме несносно, остало је мени. Ако, дакле, обзирући се на то не наведем, шта сам учинио, онда ће изгледати, да нисам кадар збрисати окривљења, ни доказати, сашта хоћу да се одликујем; а прећем ли на то, шта сам радио као грађанин, бићу принуђен, да често говорим о себи. Ја ћу, дакле, покушати да то што скромније чиним; али за оно, на што присили сама ствар, ваља да је одговоран онај, који је такву парницу заподео.

Атињани! Сви ћете се, мислим, у томе са мном сложити, да се ова парница тиче и мене и Ктесифона, и да с моје стране заслужује исто толику озбиљност, колику и с његове. Јер боли и тешко је ма што изгубити, особито кад се то коме догоди са непријатеља; а још највећма боли изгубити ваше поверење и вашу љубав, јер шта више вреди него тако што задобити? А пошто је о томе ова парница, то вас све подједнако позивам и молим, да беспристрасно саслушате одбрану моју против окривљења, као што то прописују и закони, којима је творац њихов Солон, онај прави народни човек и пријатељ, не само тиме нашао за потребно важност да прибави, што их је написао, већ и тиме, што је наредио, да ви као судије заклетву полажете; а то је он, као што се мени чини, учинио не из неповерења према вама, већ што је увиђао, да од окривљења и потвора, којима тужилац утиче услед тога, што најпре говори, није могућно оптуженоме опрати се, ако сваки од вас, који судите, не имадне на уму своју одговорност пред боговима, те не дочека са љубављу правдање и оног, који после говори, и ако се према обојици не покаже једнаким и беспристрасним саслушачем, да би по томе пресудио о свему.

Како сам данас ево науман, да, као што приличи, рачун дадем о целом свом приватном животу

и о своме делању државничком, то хоћу још један пут да призовем богове, и да их пред вама замолим прво и прво, да ме у овој парници с онолико љубави с ваше стране предусретнете, колико ја без престанка показујем према држави и према вама свима; затим, нека би вам богови у срце улили, да о овој тужби то одлучите, што ће одговарати и части државе и савести сваког појединог.

Да се Есхин у својој тужби ограничио на сам предмет тужбе, и ја бих одмах прешао на обрану претходне одлуке.[1] Но пошто је он на приповедање других ствари исто толико речи потрошио и понајвише лажи против мене просуо, то мислим, Атињани, да је потребно а и право, да најпре укратко о томе говорим, како се нико од вас не би завео његовим речима, које не спадају на ствар, те како не би без воље слушао моју одбрану против тужбе.

Што се тиче његових погрда и потвора на приватни живот мој, чујте, како ћу просто и правично на то да одговорим. Ако ме као таквог знате, каквог ме овај представљаше (јер ја нигде иначе нисам живео него међу вама), не дајте ми ни уста отворити, па нека сам све јавне послове своје сувише добро вршио, већ дижите се, па ме сместа осудите; а ако ме знате за много бољег, него што је овај, и од бољих родитеља и — да ништа мрско не речем — ако сте нашли и држите за тако исто доброг, као што је ма који од честитих грађана, мене и моје, то не верујте овом ни у другим стварима (јер је очевидно, да је исто тако све измислио), а мени не ускратите оне љубави, што сте ми је свагда указивали у многим пређашњим парницама. Но и колико си, Есхине, препреден, опет си посве простодушно мислио, да ћу ја изоставити одбрану својих дела и свога државништва, те се у твоје грдње упустити. То никако чинити нећу; тако слеп нисам,

[1] *Προβούλευμα*, претходна одлука савета. Предлог Ктесифонов беше усвојен од државног савета. А да буде законом, те да се изврши, требаше још да буде усвојен и од народа То је сада Есхин гледао да спречи.

већ ја ћу оно, што си налагао и потворио на јавни рад мој, да прорешетам, а грдња оних, што си их као кишу просуо, дотаћи ћу се после, ако сте вољни то слушати.

Окривљења су многа и страшна, и за нека прописују закони велике и крајње казне; а сама намера ове парнице носи додуше на себи печат непријатељске озлојеђености и обести и ругања и каљања блатом, и свега, што је на то налик; но за та окривљења и споменуте тужбе, кад би биле основане, није држави могућно наћи ни близу ону казну коју заслужују. Истина не сме се ником, ко хоће да говори, закратити, да изиђе пред народ и да говори, али богова ми, Атињани, нити је умесно, ни уставно, ни праведно, да се то чини само из непријатељства и зависти; већ где ме је видео, да чиним неправде према држави, и кад толике беху, као што је сад изговорио и исприповедао, требало је одмах уза саме неправде да употреби законом прописане казне: требало је да ме пријави и на тај начин под истрагу код вас стави, ако је видео, да сам учинио што пријаве достојно; а ако је видео, да сам предлагао што противузаконито, требало је да ме тужи због противузаконитости. Јер кад може Ктесифона тужити мене ради, то је онда могао и мене сама оптужити, ако се уздао, да ће доказати што против мене. И заиста, ако је приметио, да ја грешим према вама у којој од других ствари, што их је подло изнео и навео, или и иначе у чему му драго, ту су закони о свему и казне и парнице и судови, и њему стајаше на вољу да све то употреби против мене; па кад би се видело да је он то чинио и на тај начин употребио против мене та правна средства, слагала би му се тужба са делима. Али он је сишао с правог и праведног пута и избегао доказе одмах уза сама дела, те је кроз толико време после скупљао клевете и оцрњивања и погрде, па их сада као глумац приказује; окривљује мене, а оптужује овог, и као повод целој парници истиче непријатељство према мени, а овамо нигде са мном због тога да се сукоби,

већ очевидно гледа, да другоме част одузме. Осим свега, дакле, другог, Атињани, што је право да се рече у атар Ктесифону, мени се чини да се и ово, и то с потпуним правом, може напоменути, да правда захтева, да ми непријатељство наше међу нама самима расправимо, а не да борбу међу собом напустимо, па трећега потражимо, коме ћемо беду натоварити. Јер од таког чега веће неправде нема.

Као што се већ одовуд може видети, сва окривљења његова подједнако нити су праведна нити иоле по истини речена; но ја ћу и свако поједино од њих да претресем, а нарочито оно, што год је потворио на мене о миру и о посланству, приписујући мени своја и Филократова дела. Но потребно је, Атињани, и умесно, да вам напоменем, како ствари у оно време стајаху, па да вам је све начисто погледом на он дашње прилике.

Кад је оно рат фокидски букнуо, не кроза ме (јер ја тада још не бејах учесник политичкога рада), ви прво бејасте овако расположени: желесте, да се Фокићани спасу, и ако гледасте где раде оно, што није право, и радовасте се свачем, што год би претрпели Тивљани, пошто огорченост ваша на њих беше основана и праведна, јер своју срећу код Леуктре не беху умерено употребили. Друго цео Пелопонез беше растројен, и нити они, што мржаху на Лакедемонце, беху толико снажни, да их сатру, нити они што пређе њиховом помоћу владаху, беху господари од градова, већ и код једних и код других свију беше највеће трвење и метеж. Кад то виде Филип — јер не беше сакривено — расипао је свуда новац издајицама, све је заваћао и једног против другог подстицао; затим, док су други грешили и један другом пакостили, он се оружао и свима преко главе растао. А кад свако виде, да ће тада бесни, а сада несрећни Тивљани, изнурени дугим ратом, у вас потражити заштите, Филип, да то не буде и да се градови не би споразумели, понуди вама мир, а онима помоћ. Шта му је, дакле, помогло, те је вас готово са вашом вољом добио у клопку? Осталих Јелина

— да ли да кажем неваљалство или незнање или и једно и друго? — који вама не помагаху ни новцем ни војницима нити ичим другим, а овамо ви водисте дуготрајан један рат без престанка, и то у корист свима, као што се делом засведочило. Стога се ви праведно и као што је приличило огорчисте на њих, те Филипа послушасте. Тиме, а не мојим заузимањем, као што овај потвара, дошло се до мира, што је тада углављен. А неправде ових овде и њихову поткупљивост наћи ће, ко збиљски ствар буде испитивао, као узрок садашњим неприликама. Па све то ја ћу зарад истине тачно да разложим и да прођем. Јер ако се при том ма како велика неправда нађе, мене се баш ништа не тиче, већ први што је говорио о миру и напомињао га, то беше глумац Аристодем; а онај, што га је прихватио и предложио и с овим се овде на ту цељ продао, то беше Агнужанин Филократ, твој друг, Есхине, а не мој, па ма се ти распао лажући; а они, што су за мир говорили, из какве му драго побуде (јер то остављам на страну за овај мах), то беху Еубул и Кефисофон;[1] али ја никако, па никако! Па ипак ма да ствар тако стајаше, и ма да се она на основу саме истине тако показује, он је дотле дошао у бестидности, да се усуђивао говорити, да сам ја не само томе крив био, што је мир учињен, већ да ја и држави нисам дао, да га углави заједно са савезном скупштином јелинском. Али ти — шта да рече човек, да би те правим именом назвао? — кад си ти својим очима гледао, где ја град наш лишавам тако важне радње и савезништва, као што си сад причао, да ли си ти при том ускипео, или да ли си устао те обелоданио и разложио то, сашта ме сада окривљујеш? Па ако ме је Филип поткупио, да спречим заједницу Јелина, теби беше преостало не ћутати, већ викати и засведочити и јавити то овима овде. Али ти то нигде не учини, нити ико тај глас од тебе чу. Наравно! Та онда нити је икоме од Јелина послана била каква депутација, него одавно

[1] Два пријатеља Есхинова и присталице Филипове.

беше познат расположај свију, нити је овај ишта истинито о томе навео. Но осим тога он и на град баца најгрђу потвору тим својим лагаријама; јер ако ви у исти мах Јелине у рат звасте, а овамо сами Филипу посланике зарад мира сласте, то ви онда чинисте као Еурибат,[1] а не као што ради држава, или као што честити људи раде. Али не! то не беше тако; никако не беше. Јер зарад чега бисте их ви и звали у оно доба? Зарад мира? Та у свију га беше. Или зарад рата? Та ви сами саветовасте се о миру. Очевидно, дакле, ја од првога почетка не бејах ни вођом ни узрочником мира, нити се ишта од осталога, што је на ме потворио, засведочава као истинито.

Погледајте затим овде, шта је сваки од нас двојице узео да ради, пошто је град наш мир закључио; јер и отуд ћете видети, ко је био онај, што је све и сва удешавао за Филипа, а ко опет онај, што је за вас радио, и тражио оно, што је корисно по државу. Ја сам у савету предложио, да посланици, што год брже могу, отплове у оне пределе, где чују, да се находи Филип, и да приме од њега заклетву; но они не хтедоше то учинити упркос предлогу мом. А шта је то значило, Атињани? Ја ћу да вам кажем. По Филипа беше корисно, да прође што више времена до заклетве, а по вас, да прође што мање. Сашта? Што сте ви обуставили све ратне припреме не само од оног дана, кад сте се заклели на мир, већ шта више од оног дана, кад сте се надали, да ће мир настати; а он је баш кроз све то време најживље делао, пошто мишљаше, као што је заиста и било, да ће све оно поуздано задржати, што год граду нашем отме, пре но што положи заклетву; јер нико неће мира нарушити због тога. Пошто сам то, Атињани, предвиђао и имао на уму, учинио сам тај предлог, нека се плови у оне пределе, где се налази Филип,

[1] Ефежанин Еурибат беше узео од Креза новаца, да наоружа војску против Персијанаца; но, место да то учини, он пређе персиском краљу Киру. Кад се, дакле, за кога у Грчкој хтело рећи да је варалица, рекло би се, да је Еурибат.

и нека се што је могућно пре прими од њега заклетва, те да је ова већ положена, док још Трачани, ваши савезници, имају у рукама та места, што их је овај сад с подсмехом напомињао: Серион, Миртенон и Ергиску,[1] а не да онај (Филип) напред позаузима најважнија места, те постане господарем од Тракије, нити да се отуда снабде обилато новцем и војницима, те тако лако предузме и остале послове. Овај предлог он дабогме не спомиње, нити га чита; а што сам у савету био тога мишљења, да посланике треба народу представити, то ми пребацује. А шта је требало да сам чинио? Да ли да предложим, да се не представе они, што су баш тога ради дошли, да с вама преговарају? Или да закупнику позоришном[2] забраним, дати им почасно место у позоришту? Та онда би за своја два обола гледали позоришну представу, кад то не би било закључено![3] Или је требало да се обзирем на мале користи државне, а продам целину, као ови? Зацело не. Узми, дакле, и читај ми тај предлог, што га је врло добро знао, но прешао.

Предлог. [Под архонтом[4] Мнесифилом, последњег хекатомбеона[5] за пританисања филе Пандионове,[6] учинио је Пеањанин Демостен, син Демостенов, овај предлог: Пошто је Филип послао

[1] Важна места у трачком Херсонезу; припадала су краљу Керсоблепту, атинском савезнику. Атињани су имали своје посаде у овим градовима.

[2] *ἀρχιτέκτων* (закупник позоришта) беше у Атини онај, који је добивао сав новац од позоришних улазница, а за то је дужан био држати позориште у добром стању.

[3] тј. да им се даде почасно место у позоришту.

[4] *Архонт* беше име највишој власти у Атини, пошто је укинуто краљевство. Од год. 682. пре Христа било је установљено, да се сваке године бира по девет архоната. По првом главном архонту, који се звао *епоним (ἄρχων ἐπώνυμος)* или само *архонт (ἄρχων)* означавана је свака поједина година.

[5] О атичким месецима гледај на крају књиге.

[6] Варош Атина беше подељена на 10 фила *(φυλή,* племе) које се на крају сваке године скупљаху, да бирају нов савет државни *(βουλή)*. Према томе беше савет подељен на 10 одељења,

посланике зарад мира и пошто је о условима споразумљење постигнуто, то савет и народ атински — да би утврдио мир, што је уговорен у првој скупштини народној — одлучује, да се из средине свију Атињана одмах изберу петорица посланика, па избрани да без икаквог оклевања онамо оду, где чују, да се бави Филип, и да што пре од њега приме заклетву, а такође му је и даду на основу услова, што их је уговорио с народом атинским, не искључујући уједно ни обостране савезнике. За посланике се бирају Еубул Анафлиштанин, Есхин Котокиђанин, Кефисофон Рамнужанин, Демократ Флиањин, Клеон Котокиђанин.]

На овај предлог, који сам ја онда учинио, и којим сам оно тражио, што је корисно по државу, а не по Филипа, ови се красни посланици мало осврташу, те сеђаху у Македонији читава три месеца, док год Филип није дошао из Тракије, пошто је тамо све покорио, а овамо су могли за десет, шта више за три или четири дана стићи у Хелеспонт, те спасти места, да су узели били од њега заклетву, пре него што их је освојио. Јер на наше очи не би их се он био дотакао, или га ми не бисмо били заклели, те би тако мир промашио, и не би обоје имао: и мир и места.

Ето то беше при оном посланству прва превара Филипова, а прво издајство ових неправедних и богумрских људи, и стога — ја јавно исповедам — и тада и сада и увек ја с њима ратујем и непријатељујем. Погледајте одмах затим један други, од тога још већи покор. Кад се заклео Филип на мир, пошто је најпре освојио Тракију кривицом ових, који не извршише предлог мој, наново их поткупи, да не оду из Македоније, док год он не удеси

од којих се свако састојаше од 50 чланова. Свако одељење беше дужно, да по једну десетину године — 35 или 36 дана — редом, одређиваним коцком, послове саветске врши. То вршење саветских послова зваше се *пританисање;* она педесеторица, што пританисаху, зваху се *притани (πρυτάνεις)*; време од 35—36 дана, за које свака фила један пут у години преко својих притана саветске послове вршаше или пританисаше, зваше се *пританија (πρυτανεία). Φυλή πρυτανεύουσα* беше дакле фила, која пританисаше.

све за војну против Фокијана, те да не би ви — кад би они овамо јавили, да се он таман приправио за полазак — изишли и с ратним лађама отпловили до Термопила, па затворили то место, као и пре, већ да у онај исти мах, кад чујете, где вам они то јављају, и он већ буде с оне стране Термопила, и ви ништа не узмогнете чинити. Но поред свега тог, што Филип и Термопиле беше заузео, он опет — да сте ви само на глас о томе одлучили помоћи Фокијанима пре савршене пропасти њихове — беше тако у страху и у толикој бризи за успех свог подузећа, да је овог подлаца овде најмио, и то не заједно с осталим посланицима, већ сама за се, да вама говори и јавља такве ствари, с којих све пропаде. А ја желим, Атињани, и молим вас, да течајем целе ове парнице имате то на уму, да ни ја не бих изустио ни једне друге речи, да је Есхин у своме говору остао при ономе, што спада у тужбу; но пошто се он уједно послужио свакојаким клеветама и грдњама, то сам и ја принуђен да укратко одговорим на свако од тих окривљења. Па како је гласио ондашњи извештај његов, са кога је све пропало? „Не треба се бојати због тога, што се Филип појавио с ове стране Термопила; та све ће бити, што год ви желите, ако само мирујете, и чућете за два или три дана, да је он онима пријатељ постао, којима је као непријатељ дошао, а којима као пријатељ, тима опет да је непријатељ. Јер не учвршћују речи пријатељства — говораше он свечаним гласом — већ истоветне користи; а корисно је по Филипа и по Фокијане и по вас све подједнако, да се ослободите тивљанске бездушности и обести.“ Речи ове његове слушаху неки радо због тадашње огорчености на Тивљане. Па шта је било одмах затим, а не тек после дужег времена? Фокијани пропадоше, градови њихови бише порушени, ви, који мировасте и овога овде послушасте, покуписте и однесосте мало после ствари своје са земаља ваших, а овај овде метну новац у џеп, и уз то још држава наша стече мржњу од стране Тивљана и Тесалаца, а Филип

захвалу за оно, што је учинио. Да је то тако, читај ми предлог Калистенов и писмо Филипово, одакле ће вам све то јасно бити. Читај.

Предлог. [Под архонтом Мнесифилом, у скупштини сазваној 21. мемактериона од војвода по одобрењу притана и савета, предложио је Фалеранин Калистен, син Етеоников, ово: „Нека нико од Атињана ни под каквим изговором не пренећива на пољу, већ у вароши и у Пиреју, осим оних што су постављени на стражу; а од ових мора сваки чувати место, које је заузео, не мичући се одатле нити дању нити ноћу. Који се не покори тој одлуци, има се казнити казном издајства, ако не докаже за се, да му је то било немогућно. А да ли му је било немогућно, то ваља да реше војнички стратег, управни начелник и писар савета државног. Уједно се има све имање уклонити са њива, што се брже може, и то, што је од вароши до 120 стадија удаљено, у варош и у Пиреј, а што преко 120 стадија, то у Елеусину, у Филу, у Афидну, у Рамнус и у Сунион.]

Да ли ви са таквим надама мир закључисте, или то ли вам је обећавао овај најамник?

Читај сад писмо, што га је затим овамо послао Филип.

Писмо. [Македонски краљ Филип поздравља савет и народ атински. Ви знате, да смо ми прошли кроз Термопиле, и да смо покорили Фокиду, а такође да смо поставили посаде у све вароши које нам се својевољно придружише; а оне, које се противише, оружјем смо заузели, те порушили и становнике им заробили. Но пошто чујем, да се и ви спремате, да им помогнете, то сам вам ево ово написао, да тога ради главу себи више не разбијате. Јер као што се мени чини, ви никако не радите паметно, кад после закљученог мира ипак оружја се лаћате против мене, а овамо још уз то Фокиђани нису ни узети у наше међусобне уговоре. Не останете ли ви, дакле, при оном, што смо уговорили, ви нећете ништа даље добити, до ли то, да сте први учинили неправду.]

Чујте ето, како у писму на вас јасно изјављује и довикује својим савезницима: „Ја сам ово учинио против воље Атињана и на њихову жалост, те ако сте паметни ви Тивљани и Тесалци, држите њих за ваше непријатеље, а у мени вере имајте.“ Није до-

душе тим речима написао, али ипак хоће то да каже. Тако је он и оманyо оне толико, да баш ништа од оног, што ће по том да буде, не видеше напред нити слутише, већ га пустише, да све покори; стога су кукавни људи и допали те несреће, у којој су сада. А онај, што је ширио то поверење према њему и бранио га, што је јављао овамо лажи и вас преварио, то је баш овај овде, што сад јадикује због тивљанских невоља и што их представља као големе, а овамо он сам има на души и те и фокидске невоље и све остало, што год су Јелини претрпели. Наравно да си ти, Есхине, невесео због тих догађаја, и да жалиш Тивљане, пошто имаш добро у Беотији и њихову земљу сејеш, а ја се опет радујем, што је онај,[1] који је то починио, одмах главу моју искао!

Но ја сам се упустио у примедбе, које ће после може бити згодније бити навести. Опет се, дакле, враћам на доказивање, да су недела ових људи узрок садашњим неприликама.

Пошто бисте преварени од Филипа помоћу ових, што су се као изасланици продали Филипу и што вам ништа истинито нису јављали, пошто даље преварени бише кукавни Фокићани и разорене им вароши, шта је било затим? Подли Тесалци и заслепљени Тивљани држаху Филипа за свога пријатеља, добротвора, спаситеља; све и сва он им беше; ни гласка не би слушали, ако би когод хтео друго што прословити. Ви пак гледасте додуше попреко оно, што се збило, и са болом у срцу, али ипак бејасте мирни; јер ништа вам друго не преостајаше. Па и остали Јелини, који су исто тако као и ви обманути и у нади се својој преварили, не нарушише мира, и ако се од дужег времена у неку руку против њих ратоваше. Јер у оно доба, кад је Филип овамо онамо идући Илире, Трибале, а такође и неке од Јелина покоравао, те многа велика помоћна средства задобивао, и кад су поједини из ове-оне вароши за време

[1] По освојењу Тиве искао је Александар од Атињана главу Демостенову и још деветорице других државника и војвода.

мира слободно тамо к њему одлазили и давали се поткупљивати, од којих један овај овде бејаше, — у оно доба против свију се оних војеваше, против којих онај те припреме чињаше. А ако то нису приметили, то је онда друга ствар, и мене се не тиче. Јер ја то предсказивах и свом снагом доказивах не само свагда код вас, већ и камо би год био послан; но државе тешко боловаху, пошто вршиоци јавних послова дарове примаху и подмићивати се даваху, а приватни грађани и светина које слепи беху, које свакидашњом небригом и нерадом се успављиваху, и пошто сви имађаху ма коју такву болест, а осим тога свако мишљаше, на њ неће наићи невоља, и хоће ли само, он ће неприликама других у сигурности одржати оно, што је његово. Тако је и дошло дотле, да су општине слободом платиле своју крајњу и превремену небригу, а да су они, што су на челу стајали и мислили, све друго продају само не себе, увидели, да су најпре себе продали; јер место пријатељи и побратими, као што се тада називаху, кад се даваху поткупљивати, називају се они сада удворице и богумрски људи и све друго што им приличи. Наравно! Јер нико, Атињани, не троши свој новац на то, да тражи корист издајникову, нити га више узима себи за саветника о осталом, пошто је задобио оно, зарад чега га је поткупио. Та иначе нико боље од издајице. Али то није тако. А и откуд би? Далеко је од тога. Него, чим је какав властољубивац докопао се власти, он је господар и онима, што су му је продали, па пошто је увидео њихов нитковлук, онда, баш онда мрзи на њих, не верује им, и презире их. Погледајте само. Та и ако је прохујало време догађаја ипак за паметне људе има свагда времена да им разјашњени буду такви догађаји. Дотле је Ластен називан пријатељем Филиповим, док није издао Олинт; дотле Тимолај, док није упропастио Тиву; дотле Еудик и Сим Ларишанин, док нису Филипу подвргли Тесалију. Од тога доба се цео свет напунио издајица, који се прогоне, презиру, и чији образ сваку срамоту подноси. Па како је са Аристратом у Си-

кону? како с Перилајем у Мегари? Нису ли срамно одбачени? Отуда се и може видети најјасније, да онај, што највећма бди над својом отаџбином и највише војује против ових — да баш тај вама издајицама и најамницима, Есхине, израђује, те имате прилику за примање дарова, и да овом народу овде и противницима ваших намера имате захвалити, што сте још живи и под платом, јер по вама самима ви бисте већ одавно пропали!

И ако бих о ондашњим догађајима могао још много што шта рећи, ипак држим, да је већ и с овим више него доста речено. Но томе је крив овај овде, пошто је просуо на ме талог свога неваљалства и својих неправда, који ми је спрати ваљало пред онима, што су млађи од оних догађаја. А вама је дабогме и несносно било, који сте знали за тадашње његово најамништво пре но што сам једну речцу о о томе прозборио. Он то наравно назива пријатељством и побратимством, па и сад негде у своме говору рече: „који ми пребацује Александрово побратимство.“ Ја теби Александрово побратимство? Откуд си га стекао или како ли га удостојен? Ни Филиповим побратимом ни Александровим пријатељем не могу ја тебе називати, тако луд нисам, сем ако треба и жетеоце и друге надничаре називати пријатељима и побратимима оних, који су их најмили. Но то није тако. А и откуд? Далеко је од тога. Већ најамником пре Филиповим, а сад Александровим, зовем те ја, зову те ови сви овде. А ако не верујеш, питај! Или још боље ја ћу то место тебе учинити. Држите ли ви, Атињани, Есхина за најамника или за побратима Александрова? Чујеш шта кажу?

Вољан сам сад, да се и због саме тужбе оправдам, и да прођем оно, што сам делао, па да Есхин, и ако зна, ипак чује, сашта ја тврдим, да је право, да добијем не само ово предложено, већ од овога још много већа одликовања.

Тужба. [Под архонтом Херондом, шестог елафеболиона, поднео је Котокићанин Есхин, Атрометов син, архонту тужбу

због повреде закона против Анафлиштанина Ктесифона, сина Леостенова, пошто је учинио овај противузаконити предлог: Нека се Пеањанину Демостену, сину Демостенову, златан венац даде, и нека се у позоришту о великим Дионисијама приликом представљања нових трагедија објави, да народ даје златан венац Пеањанину Демостену, сину Демостенову, због његове врлине и због љубави, коју је свагда показивао према свима Јелинима и према народу атинском, и због његове честитости и стога, што без престанка збори и твори оно, што је по народ најбоље, и што је готов учинити свако добро, које само може. Цео је овај предлог лажан и противузаконит, пошто закони не допуштају прво: сместити у архиву лажне списе, друго: дати венац ономе, који има рачуне да поднесе (а Демостен надгледа подизање зида и рукује позоришним новцем), најпосле још: објавити давање венца у позоришту о великим Дионисијама на представи нових трагедија. Него ако савет даје венац, то да се објави у кући, где савет већа, ако ли држава, онда на Пниксу у народној скупштини Казна је 50 таланата. Позвани сведоци[1] Рамнужанин Кефисофон, син Кефисонов, и Котокићанин Клеон, син Клеонов.]

Ето то је, Атињанин, на што у предлогу напада. Но ја држим, да ћу најпре и најпре баш тиме доказати, да ћу се у свему оправдати на праведан начин; јер ја ћу истим редом, што га је он у тужби поставио, говорити о свакој појединој тачци и хотимице нећу ништа обићи. Што се, дакле, тиче те тачке у предлогу: „да ја без престанка зборим и творим оно, што је најбоље по народ, и да сам готов свако добро учинити, које год могу, и да за то похвалу заслужујем“ — пресуда о томе зависи по моме мишљењу од мог државничкога делања; јер испита ли се ово, наћи ће се, да ли је истинито то, што је Ктесифон о мени изрекао, и да ли то заслужујем, или је лажно; а што предлогу свом, „да добијем венац, и да се у позоришту има објавити да-

[1] Сведоци (κλήτορες) позиваху се да сведоче, да је противник својим путем и начином позван пред суд; имена њихова беху на тужби прибележена, да би у толико пре добри стајали за своју изјаву; примити без те сведоцбе тужбу против кога, ко је одсутан, беше незаконито.

вање венца," није додао речи: „пошто дам рачун", и то, мислим, стоји у свези са политичким радом мојим (у толико, колико се пита), да ли сам венца и објаве о томе овде пред народом достојан или не; осим тога мислим, да ваља и законе показати, по којима му слободно бејаше то предложити. Тако праведно и просто, Атињани, ја сам одлучио да се браним, те прелазим одмах на јавно своје делање. И нека нико не мисли, да се ја удаљујем од предмета тужбе, ако се упустим у јелинске послове и ако их станем излагати; јер онај, што напада на речи предлога, „да ја зборим и творим оно, што је најбоље," и који их за неистину проглашује, онај је тај, што је учинио, да је разлагање свеколиког мог јавног рада у тесној и неопходној свези са тужбом његовом. Па како даље јавни рад многе гране има, то сам ја за себе избрао јелинске послове[1], те по томе и право имам, да доказе своје одатле узмем.

Шта је Филип отео и заузео пре но што сам ја пред народ ступио као државник и говорник, то ћу на страну да оставим; јер држим, да се ништа од тога мене не тиче; у чему му је пак и сметња учињена од онога дана, кад сам се томе позиву посветио, то ћу да напоменем и о томе ћу рачуна да дам, но само ћу још оволико напред да приметим. Нешто је, Атињани, било Филипу врло добро дошло. У Јелина, не у неких, већ у свију без разлике, појавило се било издајица, проданих душа и богумрских људи толика силесија, колике од памтивека никад не би; ове је он узео за своје помагаче и сураднике, те је Јелине, који и отпре бише несложни и поцепани, још већма поцепао, једне варајући, другима дајући, треће опет свакојако сатирући, и растројио их на много страна, а овамо једно беше корисно по све скупа: не дати му, да се осили. Кад се у таквом стању налажаху сви Јелини и уз то још не виђаху зло, што се спремаше и подизаше, то узмите не ум, шта је требало држава наша да дела

[1] Спољне послове.

и да ради, и о томе иштите рачуна од мене. Јер онај, што се на то место политике ставио, јесам ја. Да ли је држава, Есхине, требало да изневери своју мисао и своје достојанство, па да не само у једном реду са Тесалцима и Долопима помогне Филипу задобити власт над Јелинима, већ и да ногама погази славу и права предака својих? Или то додуше да не чини — јер то би заиста било ужасно — али скрштених руку да гледа, где се оно догађа, што је видела, да ће се збити, ако се нико не успротиви, и што је наравно већ одавно слутила? Но ја бих сада радо запитао онога, што највећма осуђује оно, што је чињено, на којој би страни он хтео да је била држава, да ли на оној, која је сукривац несреће и срамоте, што је Јелине постигла, где су били — могло би се рећи — Тесалци и њихови савезници, или на оној страни, која је, надајући се користи својој, равнодушно гледала, где се то догађаше, камо бисмо могли метнути Аркађане, Месењане и Аргивљане. Но и од ових су многи, шта више сви, горе прошли него ми. Јер да је Филип одмах, чим је одржао победу, отишао, па затим мировао, а уз то да није ни у чему увредио никога нити од својих савезника нити од осталих Јелина, онда би се још некако могли корети и окривљивати они, што су се противили његовим делима. Али кад је он свима без разлике одузео достојанство, моћ, слободу, шта више и устав, којима је год могао, зар онда ви нисте од свију најдичнију одлуку донели, кад сте мене послушали.

Но опет се онамо[1] враћам. Шта је приличило, Есхине, држави да ради, кад је видела, где Филип себи прибавља власт и тиранију над Јелинима? Или шта је требало саветник, шта је требало ја да говорим и да предлажем овде у Атини — јер до тога је баш највише стало — ја, који сам знао, да је отаџбина моја од увек па све до оног дана, кад сам и сам ступио на говорницу, вазда се борила за пр-

[1] На оно време.

венство, за част и за славу, и да је за име и за општу корист жртвовала више и новца и крви, него што су остали Јелини жртвовали сваки за себе? Шта је требало да говорим и да предлажем ја, који сам опет овамо гледао, где је сам Филип, са којим имаћасмо да се бијемо, зарад силе и власти око изгубио, голен пребио, руку и ногу осакатио, сваки део тела свога, који је хтела судбина узети, жртвовао, само да са остатком живи у части и у слави? А заиста ни то бар не би нико био смео рећи, да је приличило, да се он, који је одгојен у тада незнатном и малом месту Пели, до толике величине духа узвиси, да зажели власт над Јелинима, и да себи то у главу усели; ви опет, који сте Атињани, и који сваки дан у свима говорима и на свима представама гледате успомене на честитост ваших предака, ви да се до тога неваљалства понизите, да из своје побуде и од своје воље слободу Јелина издате Филипу. Нико, па нико није кадар био то рећи. Преостало, дакле, бејаше, што и потребно би: дати праведан отпор свима неправедним поступцима његовим према вама. То ви чинисте од почетка, као што је и право било и као што је приличило, а предлагао сам то и саветовао и ја у оно доба, када сам се бавио о државним пословима. То признајем. Но шта је требало да чиним? Јер сад те ја питам, остављајући све остало на страну: Амфипољ, Пидну, Потидеју, Халонез; ништа од тога нећу ни да напоменем; Серион и Дориск и разорење Пепарета и остали такви покори, што су држави учињени, не знам ни да су били. И ипак ти тврђаше, да сам ја својим беседама о тим догађајима увалио ове овде у непријатељство, а овамо су одлуке о томе од Еубула, Аристофона и Диопита, а но од мене, ти лакоумни брбљавче! Ни сад нећу о томе да говорим. Али онај, који Еубеју отима и за операциону је тачку против Атике удешава, и на Мегару напада, и Ореос заузима, и Портмос руши, и у Ореосу Филистида за тиранина намешта, а у Еретрији Клитарха, и који Хелеспонт покорава, и Византију опсађује, и вароши јелинске

једне разорава, а у друге прогнанике враћа — да ли је онај, који све то рађаше, чинио неправде и газио уговор и рушио мир или није? И да ли је требало, да когод од Јелина устане, који ће стајати на пут, да тај то не чини, или није требало? Јер ако није то требало, већ око је ваљало Јеладу видети штоно реч „као плен Мижана“,[1] док још живе и док су на свету Атињани, онда сам којешта радио ја, који сам о томе говорио, а којешта је радила и држава, која је мене слушала; све пак неправде и погрешке, што су учињене, нека су моје. Али ако је требало, да устане когод, који ће спречити она насиља, коме је другом доликовало то да чини, него народу атинском? Ето то је била моја политика, па пошто сам видео, где он сав свет покорава, ја сам му давао отпор, и без престанка сам вас напред поучавао и световао, да му ово све овде не жртвујете.

И заиста он беше тај, што је мир нарушио, јер је лађе похватао, а не држава наша, Есхине. Узми саме одлуке и писмо Филипово, па их читај редом; јер отуд ће се видети, ко је чему крив.

Одлука. [Под архонтом Неоклом, месеца боедромиона у народној скупштини, сазваној од војвода, предложио је Кипранин Еубул, син Мнеситов, ово: Пошто су војводе у народној скупштини јавиле, да је Филипов војсковођа Аминта у Македонију одвео и под стражом тамо држи заповедника од лађа Леодаманта и двадесет лађа, што су заједно с њиме послане биле, да прате жито до Хелеспонта, то нека се побрину притани и војводе, да се сазове државни савет и изберу посланици, који ће лично с Филипом преговарати о ослобођењу заповедника, лађа и војника. Па ако је Аминта то из незнања учинио, онда да га народ ништа не криви; а нађе ли се, да је Леодамант погрешио штогод против добивених налога, то ће га Атињани преслушати, па према ступњу погрешке његове казнити. А ако ни једно ни друго од тога не буде, већ ако је на своју руку неправду учинио или онај, који је слао, или онај, који је послан, онда и то нека јаве (посланици), па да народ то сазна и одлучи, шта да се ради.]

[1] *Δεία Μυσῶν* употребљаваше се у пословици, и значи то исто што и у нас *пусто масло*.

Ову одлуку, дакле, предложио је Еубул, а не ја; а одлуку за њом Аристофон, затим Хегесип, после опет Аристофон, затим Филократ, после сви остали; а ја ништа од тога не учиних. Читај.

Одлука. [Под архонтом Неоклом, последњега боедромиона, притани су и војводе са одобрењем савета поднели извештај о одлукама народне скупштине и изјавили, да је народ одлучио, да пошље посланике Филипу зарад повратка лађа, и да им даде налоге у смислу одлуке народне скупштине. И изабраше ове: Анафлиштанина Кефисофона, сина Клеонова; Анагиражанина Демокрита, сина Демофонова; Котокићанина Поликрита, сина Апемантова. Пританија беше филе хипотонтске. Колићанин Аристофон преузео је као председник на се састављање (налога).]

Као што ја ето теби ове одлуке показујем, тако и ти мени, Есхине, покажи одлуку, коју сам ја предложио, те рат изазвао. Али немаш је; јер да је имаш, ништа не би сад од ње пре изнео. Та ни Филип ме ништа не окривљује због рата, већ се тужи на друге. Читај само писмо Филипово.

Писмо. [Македонски краљ Филип поздравља савет и народ атински. Посланици ваши, Кефисофон, Демокрит и Поликрит дошли су к мени, и преговарали су са мном о издавању лађа, којима је заповедао Леодамант По свему ми се чини, да сте ви врло простодушни, кад мислите да ја не знам, да су лађе ове послане само да, бајаги, отпрате храну из Хелеспонта на Лемнос,[1] а овамо да у помоћ прискоче Селимбријанцима,[2] које сам ја опсео, но који нису узети у пријатељске уговоре, што постоје између нас. И ово је наложено заповеднику лађа без знања народа атинског од неких архоната и других особа, које су сад истина приватни људи, но које свакако хоће, да народ садашње пријатељство према мени замени ратом, до кога им је много више стало, него до помоћи Селимбријанцима. Претпостављају, да ће им тако што бити од користи; но мени се чини, да то није пробитачно ни по вас ни по мене. Стога вам отпуштам сада лађе, што су нам довезене, а иначе ћу гледати и ја, да одржим мир, ако поглаварима вашима не хтеднете допуштати подлу политику, већ ако их казните. Остајте здраво.]

[1] Лемнос припадаше Атињанима.

[2] Становници вароши Селимбрије у Тракији.

Нигде ту није споменуо Демостена, нити се ишта тужи на мене. Па сашта он, тужећи се на друге, моја дела не спомиње? Јер би своје неправде морао напоменути, кад би о мени што писао; јер тих сам се ја држао, тима сам се одупирао. Тако сам предложио најпре депутацију у Пелонопез, чим је први пут покушао, да се увуче у Пелонопез; затим депутацију у Еубеју, чим се дотакао Еубеје; затим војни поход у Ореос,[1] а не више депутацију, а исто тако и у Еретрију, пошто је у тим државама тиране понамештао. Затим су на мој предлог послане све експедиције, којима би спасен Херсонез и Византија и сви савезници. Услед тога добисте ви најлепше награде, похвалу, славу, част, венце и захвалност од оних, којима сте учинили услугу; од оних, на које се било напало, бише спасени они, који вас тада послушаше; а онима, који се на вас не осврташе, преостало беше то, да се често сећаху ваших световања, и да вас држаху не само за своје пријатеље, већ и за људе увиђавне и за предсказиваче; јер се све оно збило, што год сте ви предсказивали. А да би Филистид заиста силно благо био дао за то, да се одржи у Ореосу, силно Клитарх, да се одржи у Еретрији, а силно и сам Филип, да има та места против вас, и да се о осталим намишљајима његовим ништа не износи на јавност нити да игде ико разбира за оно, што је коме неправо учинио, није ником непознато и од свију још је најмање непознато теби. Јер посланици, што тада овамо долазаше од Клитарха и Филистида, код тебе се, Есхине, навраћаху, и ти их као госте своје дочекиваше; град их је наш одагнао као непријатеље и као људе, који нити што праведно нити корисно саветоваху, а теби беху они пријатељи. Од свега тога, дакле, не би ништа, ти клеветниче, који за ме кажеш, да ћутим, кад сам новац добио, а да вичем, пошто сам га потрошио. Дабогме да ти не чиниш тако, већ вичеш, кад га имам у

[1] Војним походом, што је предузет, да се протерају тирани на Еубеји, управљао је Фокион.

цепу, а престати никад нећеш, ако ти ево ови не запуше уста, прогласивши те данас за бешчасна. Па и ако сте ви тада мени стога венац дали, и ако је Аристоник саставио од речи до речи такав предлог, као што га је сада написао ево овај Ктесифон, и ако је давање венца у позоришту проглашено, те ми, дакле, већ други проглас такав у део пада, ипак није Есхин, који беше присутан, нити против тога говорио, нити против предлагача тужбу подигао. Узми, те ми читај и ту одлуку.

Одлука. [Под архонтом Херондом, сином Хегемоновим, 25. гамелиона, кад је леонтска фила притаписала, предложио је Фреаранин Аристоник ово: Пошто је Пеањанин Демостен, син Демостенов, не само пређе народу атинском и многим његовим савезницима учинио многе велике услуге, већ и у овај мах предлозима својима у помоћ притекао, те неке вароши на Еубеји ослободио, и пошто без престанка засведочава љубав своју према народу атинском, те и збори и твори свако добро које год може, не само Атињанима већ и осталим Јелинима: то је савет и народ атински одлучио, да похвали Пеањанина Демостена, сина Демостенова, и да му даде златан венац, и да давање венца обнародује у позоришту о Дионисијама, на представи нових трагедија, а за обнародовање давања венца да се побрине фила, што пританише, и агонотет.[1]]

Има ли кога међу вама, који би знао, да је држава наша срамоту какву на се навукла због те одлуке, или поругу, или подсмех, што по речима овога сада неће изостати, ако ја добијем венац? Та док је дело какво још ново и свима пред очима, оно се похваљује, ако је лепо; а ако је гадно, прати га казна. А свако зна, да сам ја тада добио похвалу, а не укор или казну.

Да сам ја, дакле, све до онога доба, кад је то учињено, свагда чинио оно, што је по државу нашу најбоље, признавало се тиме, што ја при саветовањима вашима побеђивах својим беседама и предлозима; што се извршиваху предлози моји и услед

[1] Тако се зваше председник при свечаним играма у Грчкој.

тога венце добиваше држава и ја и ви сви; што за то, као за благослове, у славу божју жртве приносисмо и литије обносисмо.

Пошто, дакле, Филип би истеран из Еубеје, оружјем вашим, а политиком и предлозима — ма попуцали неки од ових — мојим, стане тражити другу тачку за нападање на државу нашу. Видећи да нама више него ма коме народу треба жита са стране, он одлучи, да загосподари довозом хране, па груне у Тракију, и захте понајпре од Византињана, својих савезника, да заједно с њиме против вас ратују; а кад ови не хтедоше, и изјавише, да они нису у то име склопили савез, што и истина би, направи испред вароши опкоп, намести справе, па је опколи. Шта је пак ваљало ви да радите, док се то догађало, нећу да питам; јер то знају сви. Но ко беше онај, што је помогао Византињанима и спасао их? Ко ли онај, што није дао, да Хелеспонт падне у туђе руке? Ви, Атињани. А кад кажим „ви“, мислим државу. А ко беше онај, што је за државу беседио и писао и делао, и што се, једном речју, тој дужности нештедимице посвећивао? Ја. Па колико је то свима од користи било, не морате учити из моје беседе, већ сте на делу видели. Јер тада започети рат прибавио је вама не само велику славу, већ и то, да све оно, што је потребно за живљење, имаћасте у већем изобиљу и јевтиније, него за време садашњега мира, што га ови красни људи против отаџбине одржавају за своје будуће наде. Ове им се не испуниле, већ и они с вама уживали оно, што од богова молите ви, који сте ради сваком добру, а с вама не делили оно, што сами желе. Читај им и одлуке Византињана и Перинћана о венцима, којима су одликовали државу нашу услед тих догађаја.

Одлука. [Под хијеромнамоном[1] Боспорихом ово је Дамагет предложио, добивши од савета пуномоћ: Пошто је народ атински и у пређашња времена свагда се показао као пријатељ

[1] Тако се зваше у Византији највиша званична особа, пошто се уједно имађаше да брине и за службу божју.

према Византињанима и њиховим савезницима и сродним Перинћанима, и многе велике услуге им учинио; пошто је и у овај мах — кад је Македонац Филип напао на земљу и на варош, да протера Византињане и Перинћане, па по земљи палио и пустошио — са сто двадесет лађа, са храном, оружјем и оклопницима у помоћ прискочио, те нас избавио из големих опасности и сачувао нам отачаствени устав и законе и гробове: то је народ византиски и перинтски одлучио дати Атињанима право брака, грађанства, течења земље и куће, председништво при играма, улазак у савет и у народне скупштине најпре после жртава, и потпуно ослобођење од јавних намета онима, који су вољни у вароши настанити се; затим наместити у Боспориону три статуе од 16 аршина у вис, које представљају давање венца народу атинском од народа византиског и перинтског; најпосле још послати заступнике на народне зборове у Јелади, на Истмије, Немеје, Олимпије, Питије, и обнародовати давање венца којим смо ми одликовали народ атински, па да Јелини сазнаду не само за честитост Атињана, већ и за захвалност Византињана и Перинћана.]

Читај им и одлуку Херсонежана о давању венца.

Одлука Херсонежана. [Херсонежани, што живе у Сесту, Елеунту, Мадиту и Алопеконезу, награђују савет и народ атински венцем од шездесет таланата, и зарад вечне захвалности подижу жртвеник за народ атински, што је Херсонежанима прибавио највеће од свију добара, истргнувши их из руку Филипових и повративши им њихову отаџбину, законе, слободу и светилишта. А и у свако доба по том биће они увек захвални и чиниће добро, које год узмогну. То они одлучише у заједничком већу.]

Одлучна, дакле, политика моја учинила је не само то, да се спасе Херсонез и Византија, и да се не дадне Филипу заузети тада Хелеспонт, и да се поштује за то град наш, већ она је уједно свему свету показала честитост града нашег и неваљалство Филипово. Та свако је видео, где он, који беше пријатељ и савезник Византињанима, њих опсађује. Да ли је могло што од тога бити гадније и срамније? Ви пак, који сте им могли с потпуним правом много што шта пребацити због њиховог небратског

поступка према вама у пређашња времена, нити бисте злопамтила, нити их напустисте, кад им је чињена неправда, већ се шта више показасте као њиов спаситељ, те тиме задобисте свуда љубав и славу. А да сте ви венац дали већ многим својим државницима, то зна свако; но саветника и говорника, чијом је заслугом град венце добивао, именовати осим мене кога другог не може нико.

А да докажем, да су и грдње, што их је он просуо против Еубејаца и Византињана, потежући ово или оно неумесно дело њихово према вама, сушта опадања не само по томе, што су лажне (јер то, мислим, знате сами), већ и по томе, што, и кад би ма како истините биле, ипак корисно беше догађаје онако употребити, као што сам их ја употребио — то ћу ја с неколико речи да се дотакнем једног или двају од лепих дела, што их је за вашег доба варош учинила. Та и поједини човек, а и цела држава мора свагда гледати, да према најлепшим примерима из прошлости своје удешава остала дела своја. Чујте, дакле, Атињани! Када оно Лакедемонци бише господари на суву и на мору, и кад оно све око Атике унаоколо: Еубеју, Танагру, целу Беотију, Мегару, Егину, Клеоне, и остала острва у рукама својима држаше помоћу својих намесника и посада, а град наш не имађаше ни лађа ни тврђава — ви изиђосте у бој код Халијарта, а после неколико дана опет у бој код Коринта, ма да ондашњи Атињани довољно узрока имадоше, да се љуте и на Коринћане и на Тивљане због њихових дела за време декелејскога рата. Но на то не помислише они ни из далека. А и у једној и у другој тој прилици, Есхине, нити радише за своје добротворе, нити видеше безопасности. Па при свем томе они не напуштаху оне, који у њих утецишта тражаху, већ бише готови, да поднесу све страхоте за част и славу. Да дичне и величанствене одлуке! Јер крај животу свију људи јест смрт, па ма се когод у кавез затворио, па ту чувао: честити пак људи ваља да се са најлепшом надом лаћају свега оног, што је лепо, а што бог да, да сносимо

јуначки. Тако чинише ваши претци, тако старији између вас, који Лакедемонце — нити пријатеље нити добротворе, већ грдне силеџије града нашег — тада, кад их Тивљани код Леуктре савладаше, па уништити кушаше, спасосте, не презајући од тадашње силе и славе тивљанске, нити узимајући на ум, шта су вам и шта чинили они, за које ћете се изложити опасности. Но тиме сте и показали свима Јелинима, да ви за друге прилике остављате срџбу на оног, који се ма у чем противу вас огрешио; да нећете ни помислити на освету какву нити се с киме разрачунавати онда, кад му је на коцки опстанак или слобода. Па нисте се ви само у тим приликама тако показали; већ и тада, кад оно Тивљани гледаше да заузму Еубеју, не бисте ви према томе равнодушни, нити се сетисте неправда, што су вам их због Оропа учинили Темисон и Теодор (Еубејци), већ помогосте и овима, и тада је први пут град наш добио својевољних тријерараха,[1] од којих сам један био ја! Но о томе после. Лепо је од вас и то, што сте спасли острво, а од тога још много лепше то, што сте поставши господарима и од народа и од земље његове повратили једно и друго — као што је право било — баш онима, који су згрешили према вама, те што нисте ни мало водили рачуна о неправдама, што сте их претрпели. Хиљадама још других примера прелазим: битке на мору, војне на суву, походе, које је све град наш учинио за слободу и спасење осталих Јелина не само у старо време, већ и сад, за вашега доба. Пошто сам, дакле, видео, да је држава у толиким и таквим приликама била готова, да се бори за користи других, шта је ваљало да јој својски препоручујем, шта ли да саветујем, да ради онда, кад се некако ње саме тицало? Та за бога, да буде злопамтилом према онима, који желеше, да се спасу, и да потражи из-

[1] *Тријерарх (τριήραρχος)* звао се у Атини онај, који је или сам или у друштву с другим грађанима био дужан, да о свом трошку за државу снабдева људима и другим потребама једну тријеру (лађу тровесларку) или повећу какву ратну лађу, и да или сам или преко свог заменика њоме управља.

вијања, помоћу којих ћемо све и сва жртвовати. Ко ме не би с потпуним правом убио, да сам се усудио једном речцом само да окаљам штогод од стеченог лепог имена града нашега? Јер тако дело ви не бисте учинили, то знам зацело. Јер да сте хтели, шта вам је сметало? Зар вам није стајало на вољи? Зар ови овде нису били са таквим саветом при руци?

Хоћу сада да се вратим на оно, шта сам све даље чинио као државник; а ви опет и при томе имајте на уму, шта је по државу било најбоље. Видећи ја, Атињани, како ваша поморска снага пропада, и како се богаташи малим жртвама од државних терета ослобађају, а грађани средњег или мањег поседа своју имаовину губе; најпосле још, како држава услед тога прилике за рад згодне пропушта, — издао сам закон, којим сам богаташе на вршење оног, што је право, присилио, сиромахе неправде опростио, а држави оно израдио, што је по њу било најкорисније: да су јој свагда на време готове ратне припреме. Због тога будем ја оптужен, па дођем пред вас у суд и будем ослобођен, а тужилац не добије потребнога броја гласова.[1] А колико су ми, шта мислите, новаца давали предстојници порезних разреда[2] или други или трећи у њима, само да ни по што не изнесем тај закон, или, ако то не иде, да га бар одлагачком заклетвом обуставим?[3] Толико, Атињани, да ми је зазор то пред вама

[1] Петину гласова. Кад тужилац не би добио петине гласова, био би осуђен на глобу.

[2] 1200 најбогатијих грађана атинских беху подељени на 20 симорија (порезних класа); свака од ових симорија, састављена из 60 грађана, беше дужна, да људима и свима потребама снабдева 12 или 10 лађа. Предстојници (шефови) симорија били су најбогатији.

[3] Кад би се у Атини какав законски предлог изнео пред народ, да га овај усвоји, па кад би грађанин који устао, да доказује, да је предлог противузаконит, онда би тај грађанин био дужан уза заклетву изјавити, да тужбу подиже противу износиоца предлога. Онај који законски предлог брањаше, могаше га напустити, пре него што дође пред суд — а то се зваше *ἐᾶν τὸν νόμον ἐν ὑπωμοσίᾳ.*

и исказати. А да они тако чине, беше сасвим природно. Јер како је по пређашњим законима њих по шеснаест скупа могло сносити терет, то они плаћаху мало или ни мало, а сиромашне грађане сатираху. По моме пак закону дужан беше сваки плаћати према својој имаовини, те је сад многи био тријерархом од двеју лађа, који је пређе само за једну шеснаести део прилагао; они себе стога и не називаху више тријерарсима, већ прилагачима. Да се ово, дакле, осујети, и да се не приморају чинити оно, што је право, нема шта нису давали. Читај ми најпре одлуку, услед које сам као оптуженик дошао пред суд, а затим листе и по пређашњем и по моме закону. Читај.

Одлука. [Под архонтом Поликлом, шеснаестог боедромиона, за пританисања хипотонтске филе, поднео је Пеањанин Демостен, син Демостенов, о оружању лађа један нов закон место закона пређашњега, по којем се удруживаху заред сношења трошкова. И савет и народ гласаше за тај закон. Патрокло Флиањанин подиже тужбу против Демостена због противузаконитости, па не добивши потребног броја гласова, плати пет стотина драхама глобе.]

Читај ону красну листу.

Листа. [Из задруга, које плаћају прирез, нека се за тријерархе за једну лађу позивљу њих по шеснаесторица од двадесет пете до четрдесете године, и нека једнаке трошкове сносе.]

А сад читај листу по моме закону.

Листа. [Нека се тријерарси за једну лађу узимљу према процени њиховог имања, и то почевши са сумом од десет таланата; ако ли је имање на више процењено, онда нека се сразмерно отуда издржавају до три лађе и једна помоћна лађица. Према истој сразмерности нека се и они, чије је имање испод десет таланата, удруже, да десет таланата достигну.]

Мислите ли ви, да сам ја мало помогао онима међу вама, што су сиромашни; или да би богаташи вољни били мало потрошити на то, да не чине оно, што је право? Но не поносим се ја стога само, што нисам попустио или што сам ослобођен од тужбе,[1]

[1] Због тога подигнуте.

већ и стога, што сам благотворан закон издао и корисност му делом доказао. Јер за време целога рата, док су флоте по моме закону шиљане, не поднесе никад ниједан тријерарх какву тужбу због неправде, ниједан не потражи у Мунихији закриља,[1] ниједан не би у затвор бачен од интенданата ратних лађа[2], ниједна лађа не би на страни напуштена, па тако по државу упропашћена, нити иједна овде заостаде, што не би могла отиснути се. Па све то биваше поред пређашњих закона. А томе беше криво ово: трошак морадоше сносити сиромаси, па то беше често немогућно. А ја сам пренео тријерархије са сиромаха на људе имућне, те све и биваше, што је ваљало да буде. И заиста, баш и стога заслужујем, да добијем похвалу, што сам ја чинио све таква наређења, која држави прибавише и славе и части и моћи; подло пак и несносно и непоштено није ни једно моје наређење нити је икоје и државе недостојно. И тако сам ја очевидно имао једно исто начело и у стварима наше државе и у стварима јелинским; јер нити сам овде у граду правима народним претпостављао љубав богаташа, нити сам у јелинским стварима већма волео Филипове поклоне и побратимство његово него ли општу корист Јелина.

Мислим, дакле, да ми преостаје још да беседим о прогласу и о полагању рачуна; јер да сам ја чинио оно, што је најбоље, и да сам свагда ваш пријатељ, и да сам вољан чинити вам добро, мислим, да вам је довољно разјашњено тиме, што сам до сад рекао. Но ипак остављам на страну најважнија од мојих политичких дела, пошто држим, да ми прво и прво ваља дати рачуна о (тобожњој) повреди закона; а

[1] Тријерарси, који не могаху трошкове да сносе, подношаху молбу народу, мећући једну гранчицу од маслине на олтар, на коме се жртвоваше при отварању народне скупштине, или тражаху закриља у храму ботиње Артемиде у Мунихији.

[2] Интенданти ратних лађа (ἀποστολεῖς) зваху се у Атини десеторица званичника, који беху дужни да воде бригу о томе, да ратне лађе буду свачим снабдевене и да на време отплове, и који су тријерархе бацали у затвор.

затим, да од сваког од вас имам сведоџбу о осталим политичким делима, па ма ни једне једине речи о њима не прозборио.

Од речи што их је овај збркао, па изговорио о повређеним законима, нити, мислим, ви многе разуместе, нити их ја сам могох схватити. А ја ћу просто и без околишења да говорим о ономе, што је право. Та тако ни спомена нема о таквој изјави мојој, да ја нисам одговоран, као што овај подметаше и живо доказиваше, да ја шта више исповедам, да сам кроз цео живот свој одговоран за оно, што сам или предузимао или делао код вас. А за оно, што сам од свога рођенога имања својевољно дао народу, нисам — изјављујем ево — ни један дан одговоран (чујеш, Есхине?), нити ико други, па ма он био један од девет архоната. Јер камо тога закона, који би био толико неправедан и нечовечан, да ономе, који је дао штогод од свог имања и учинио дело човекољубиво и добротворно, не само захвалу одузме, већ и да га сикофантима[1] преда, и да ове постави за то да приме од њега рачун о ономе, што је на поклон дао? Нема тога закона. А ако овај тврди, да га има, нека га покаже, па ћу се ја покупити те ћутати. Јест, Атињани, нема таквог закона, већ овај клеветајући ме стога, што сам као тадашњи предстојник позоришне благајнице поклон учинио, вели: „похвалио га је савет, а он овамо беше одговоран“. Похвалио ме је, сикофанте, али не за тако штогод, за што бејах одговоран, већ за оно што сам поклонио. „Па ти бејаше“, виче он, „и повереник при подизању зидова.“ Па и због тога сам с правом похваљен, пошто сам трошак на то ја дао, а нисам га урачунао. Јер за рачун какав требају исправе и прегледачи, поклон пак заслужује да добије захвалу и похвалу. Ето стога је Ктесифон ово за ме предложио. А да је то тако одређено не само у законима, већ и у нашим обичајима, ја ћу лако доказати с више примера. Та ено прво и прво

[1] Клеветницима.

Наусикле је као војвода често венац добио од вас за оно, што је од свог имања жртвовао; даље доби венац Диотим, а затим Харидем за то, што поклонише штитове; па после ево овај Неоптолем, који многе јавне послове вршаше, би одликован за оно, што је поклонио. Јер то би доиста било ужасно, кад каквом званичнику не би због звања било допуштено, дати држави оно, што је његово, или кад би за оно, што је поклонио, место захвалности то добио, да га потежу на одговор. Да је истина ово што кажем, узми, те читај ми саме одлуке, што су за ове донесене.

Одлука. [Под архонтом Демоником Флиањанином, двадесет шестог боедромиона, учинио је Фреаранин Калија по одобрењу савета и народа овај предлог: Савет и народ закључују, да даду венац заповеднику оклопника Наусиклу стога, што је двема хиљадама атинских оклопника, који на Имбру беху и онде настањеним Атињанима помагаху — кад оно изабрани благајник Филон због буре не могаше отпловити и оклопницима плату издати — ову из свога џепа дао, а народу је није урачунао; уједно нека се ово давање венца обнародује о Дионисијама приликом представе нових трагедија.]

Друга одлука. [Фреаранин Калија учинио је по предлогу притана и уз одобрење савета овај предлог: Пошто заповедник оклопника Харидем, што је послан био на Саламину, и заповедник коњаника Диотим — кад оно у битци на реци непријатељи оружје одузеше многим војницима — о своме трошку наоружаше младе војнике са осам стотина штитова, то савет и народ закључују, да Харидему и Диотиму златан венац даду, и да се то обнародује о великим Панатинејама при свечаној игри и о Дионисијама приликом представе нових трагедија. А за обнародовање ваља да се побрину тесмотети, притани и агонотети.]

Сваки од ове двојице, Есхине, беше одговоран за звање, које је вршио; а за оно, за што је венац добио, не беше одговоран. Па, дакле, ни ја. Јер у истим стварима имам и ја она иста права, што их

[1] *Тесмотет* законодавац, *притан* један од педесет саветника, који су председали у савету и у народној скупштини, *агонотет* судија при утакмицама.

и други имају. Дадох од свог имања: стога се похваљујем, но нисам одговоран за оно што дадох. Вршах звање: па дао сам рачуна о томе, а не о оном, што сам поклонио. Да, али ја сам неправедно вршио своје звање. Па сашта не подиже ти тужбу против мене, ти који беше тада присутан, кад ме оно преслушаваху прегледачи рачуна?

Да, дакле, увидите, да ми и он сам сведочи, да сам добио венац за дела, за која не бејах одговоран, то узми те читај целу одлуку, што је мени у корист донесена. Јер из оних тачака претходне одлуке савета, којих се у тужби својој он није дотакао, видеће се јасно, да је он клеветник у осталим тачкама, на које напада. Читај.

Одлука. [Под архонтом Еутиклом, 21. пианепсиона, за пританисиња енеидске филе, предложио је Анафлиштанин Ктесифон, син Леостенов, ово: Пошто је Пеањанин Демостен, син Демостенов, као надзорник оправке зидова од свог имања на тај посао три таланта потрошио, па их народу поклонио; и пошто је као предстојник позоришне благајнице теорима[1] из свију фила сто мина на жртве поклонио, то је закључио савет и народ атински, да похвали Пеањанина Демостена, сина Демостенова, зарад врлине и честитости, коју непрестано у свакој прилици показује према народу атинском, и да му да златан венац, а то давање венца да се обнародује у позоришту о великим Дионисијама приликом представе нових трагедија. А за то обнародовање ваља да се брине агонотет.]

Што сам, дакле, поклонио, то је оно, чега се у тужби твојој ниси ни најмање дотакао; а што савет налази, да ваља да ми буде награда за то, то је оно, на што ти нападаш. Ти, дакле, признајеш, да је законито примити оно, што се поклања, а кад се захвалност на поклону изриче, ти то као незаконитост нападаш. Ако има човека скроз и скроз неваљала,

[1] У Атини зваше се *θεωρός* онај, који је у име државе или другога кога, или у име своје путовао, да присуствује при каквој служби божјој или да пита за савет какво пророчиште, и да овом принесе какву жртву, преда какав завет итд.

боговима непријатеља и у истину пакосника, би ли, за бога, такав човек могао бити друкчији од овога.

А што се тиче обнародовања у позоришту, нећу ни да напомињем, да су небројено пута бивала таква обнародовања, и да сам и сам пређе више пута онде добијао венац. Већ да ли си ти, Есхине, за бога баш тако пуст и безуман, да ниси кадар појмити, да венац за онога, коме се даје, садржи једно и исто одликовање, било обнародовање где му драго, и да зарад оних, што дају венац, обнародовање бива у позоришту? Јер сви они, који то чују, подстичу се на то, да чине добро држави, и да славе оне, што захвалност своју изјављују, већма него онога, што добива венац. Па стога је држава и издала тај закон. Узми сам закон, па ми га читај.

Закон. [Кад општина која даје коме венац, нека се у самим општинама врши обнародовање давање венца, осим ако народ атински или савет коме венац даје: овима нека је допуштено обнародовање у позоришту о Дионисијама.]

Чујеш ли, Есхине, да закон јасно гласи: „осим ако народ или савет одлучи, да коме даде венац; тога нека извиче (викач).“ Сашта дакле просипаш клевете, јадниче? Сашта кујеш измишљотине? Сашта се чемериком не лечиш од тог свог лудила? Зар те није стид, да подижеш тужбу из зависти, а не због какве неправде, и да једне законе изопачаваш, друге опет наводиш окрњене, а овамо би их ваљало у целини прочитати онима, што су се заклели, да ће по законима доносити одлуке? Па ти, који тако шта чиниш, стао си набрајати својства народног пријатеља баш као онај, који је наручио какву статуу по каквом писменом уговору, а кад ју је примао, а она нема оно, што би према уговору ваљало да има; или као да се народни пријатељи познају по речима а не по делима и по политичким поступцима њиховим. Уз то вичеш и брбљаш као оно бекрије с кола што год ти дође на језик, што доликује теби и твом роду, а не мени. Па још и ово, Атињани. Ја мислим, да се грдња тиме разликује од тужбе, што се тужба

односи на преступе, за које су у законима одређене казне; а грдња садржи прекоре, којима се према својој природи служе непријатељи међу собом. Уједно мислим, да претци наши нису зато саградили ове судница, да вас ту скупимо, па да један другом говоримо из приватног живота оно, што није за казивање, већ да на видело износимо, ако когод држави неправду учини. То зна Есхин, и опет је волео напасти на ме грдњама, него ли ме оптужити. Стога ни ту не заслужује, да боље прође. Но пре него што се у то упустим, најпре га ово само питам. „Да ли да те, Есхине, називамо непријатељем државним или мојим?“ Свакако мојим. И ипак си ти онде ћутао, где си ме у корист твојих суграђана могао по законима позвати на одговор, ако сам учинио какву неправду: при полагању рачуна, при криминалним и другим тужбама; а где ме све брани: закони, време, застарелост, пређашње многобројне судске одлуке о свему појединоме, то што је доказано да вам никад никакве неправде не учиних, и најпосле услуге моје, које држави мање више славе прибавише — ту си се на ме подигао? Дед' ти пази, да правећи се мојим непријатељем ниси у истини непријатељ ево ових овде.

Пошто је свима назначено савесно и праведно гласање, то сам, као што се чини, приморан, да у пркос томе, што сам од природе непријатељ грдњама, због клевета од овога просутих одговорим на силне његове лажи, рекавши о њему оно, што је баш најпотребније и показавши, ко је и одакле је — он, који тако олако заподева грђење, и који исмева неке изразе моје, а овамо је сам изустио речи, које би се сваки поштен човек стидео изустити. Та кад би тужилац био Еак, или Радамант, или Минос,[1] а не један продани букач, један сокачки протеривало, један неваљали писар, не верујем да би говорио тако што и да би употребљавао тако високопарне речи.

[1] Тако правичан човек, као што се за ову тројицу прича, да су били.

вичући као оно у трагедији:[1] земљо и сунце и врлине и т. п., и да би призивао увиђавност и васпитање, чиме се разликује лепо и ружно; јер то сте га свакако слушали где говори. А каква, ти, рђо, или твоји, имате посла са врлином? или какво је у тебе познање оног, што је лепо или што није лепо? Откуда ти или како га се удостоји? Откуд теби право, да изустиш реч „васпитање"? Јер ко га заиста има, тај није кадар тако о себи говорити, већ ће поцрвенети, кад други реч о томе поведе; а који га нема, као ти, па га из лудости ипак себи присваја, тај може, кад говори, слушаоцима бити на досаду, али не може их убедити, да је он оно, за што се издаје.

И ако нисам у неприлици због тога, шта треба казати о теби и о твојима, ипак сам у неприлици стога, шта најпре да напоменем; да ли како ти отац Тромет код Елпије, што је школу држао уз храм Тесејев, робоваше, у дебелим негвама дрвеним, или како ти мати свакидашњим удајама у колеби код ироја Каламита[2] васпита тебе лепу слику и славна глумца? [Но то зна свако да и не кажем.] Или како ју је лађарски свирач Формион, роб Фреаранина Диона, ишчупао из тога краснога пословања? Но тако ми Зевса и осталих богова ја се бојим говорити о теби оно, што приличи, да не бих изустио речи, које мени не приличе. То ћу, дакле, да оставим на страну, па да почнем опис искључиво његова живота. Та он не беше никако син оних, које његовим родитељима сматраху, већ онаких људи, које народ проклиње. Јер тек од скора — шта говорим ја, од скора? — тек јуче или прекјуче постао је он у један мах и атинским грађанином и говорником; и то додавши два слога, он је од оца Тромета направио Атрометоса, матер пак своју прозвао је сасвим достојанствено Глаукотеом, а овамо зна свако о њој, да се она зваше Емпуза,[3] и да

[1] Речи *писар* и *као оно у трагедији* односе се на то, што је Есхин био изнајпре писар и глумац.

[2] Ни у историји ни у митологији нема никакве напомене о Каламиту.

[3] Име авети, која се у свакојаким облицима показивала, и којом су плашена деца.

је то име отуда добила, што све и све чињаше и трпљаше и са собом допушташе; иначе откуда би она добила то красно име? И ипак си тако незахвалан и од природе тако покварен, да ти, који си помоћу ових овде од роба постао слободним и од просјака богаташем, не само никакве им захвалности не указујеш, већ си се шта више продао, па против њих јавно радиш. Но ја ћу да прећутим овде оно, што је он може бити беседио за државу, па ћу само оно да напоменем, што је очевидно делао за непријатеље.

Који од вас не познаје оног протераног Антифона, што је Филипу био обећао, да ће запалити ваше поморске арсенале, те што је стога дошао у наш град? Кад сам га ја ухватио у Пирају скривена, па довео пред скупштину, стао је овај подлац викати и дерати се, како ја покоре чиним у демократској држави, злостављајући пострадале грађане и улазећи у куће без допуштења, те тиме изради, да се тај пусти. И да није ареопашки савет ствар приметио и увидео, неразумље ваше, које је у невреме наступило, те човека тога потражио и ухватио, па опет пред вас довео, такав би се лупеж отео и без икакве казне пуштен био од овог овде сјајног говорника; али овако ви га измучисте и погубисте, као што би требало и овог овде. При свем том, ви онако исто слепо као и увек, кад год сте много што шта по државу изгубили, избрасте овог за свог заступника у ствари делскога светилишта;[1] и кад се затим обратисте и на ареопашки савет и право потврде му дадосте, овај знајући за тадашње смутње његове одби га као издајицу, те повери заступништво Хипериду. То учини ареопаг, узимајући гласачке таблице са жртвеника, и ни један једини глас не паде на овога поганца. А да је истина то, што кажем, зови ми за то сведоке.

Сведоци. [У име свију сведоче Демостену ови: Суњанин Калија, Флиањанин Зенон, Фалеранин Клеон и Маратоњанин Де-

[1] Атина присвајаше себи од давних времена Аполонов храм на Делу, те беше стога у завади са становницима тога острва.

моник, да смо ми тада, кад је оно једном народ изабрао Есхина за свог заступника у ствари делскога светилишта код амфиктиона, у седници прогласили Хиперида за достојнијега, да државу као говорник заступа, те је Хиперид и одаслан.]

Пошто је, дакле, савет њега, кад је хтео говорити (за народ), одбио, па другоме то поверио, то га је тада прогласио за издајицу и за вашега непријатеља.

Ето то је једно такво политичко дело тога момка, које је слично — није ли тако? — оним делима, због којих он мене оптужује. Но ви ћете се још једног другог сећати. Кад је оно Филип послао Византињанина Питона заједно са посланицима свију својих савезника, да државу нашу осрамоти и да докаже, да она неправедно ради, тада ја не узмакох испред Питона, који се продрзљиво понашаше и грдње против вас сипаше, већ устадох, те га побијах, и не издадох права државних, већ неправедно делање Филипово тако јасно доказах, да сами његови савезници поустајаше и мени за право дадоше. А овај (Есхин) се бораше за њега, и изношаше сведоџбе против отаџбине, и то лажне. И не беше доста то, већ после тога опет би у кући Трасоновој ухваћен, где се састаје са уходом Анаксином. А ко се с каквим непријатељским одаслаником између четири ока састајаше и договараше, тај већ по својој природи беше ухода и непријатељ отаџбини. Да је и ово истина, што кажем, дозови ми за то сведоке.

Сведоци. [Темелед син Клеонов, Хиперид, син Калесхров, Никомах, син Диофантов, положили су заклетву пред војводама, и сведоче, да знају, да се Котокиђанин Есхин, син Атрометов, у кући Трасоновој ноћу састајао и договарао са Анаксином, за кога је доказано, да је ухода Филипов. Сведоџбе те бише издане под Никијом, трећег хекатомбеона.]

Хиљадама још других ствари могао бих о њему навести, но ја их прелазим. Јер с тиме овако стоји. Могао бих доказати још много штошта од тога, у чему је овај у оно доба очевидно непријатељима помагао, а мени одмагао; но у вас нема за то добра

памћења, нити гнева, који би приличио; ви шта више по некој злој навици дајете потпуну слободу ономе, који хоће ногу да подметне и клеветањем да нашкоди заступнику ваших интереса, те тако жртвујете корист државну наслади и уживању у грдњама. Стога и јесте свагда лакше и безопасније служити непријатељу за плату него ли јавно за вас стајати на бранику.

Што је Есхин пре но што ће рат букнути јавно за Филипа се борио, тиме је — ко би хтео то порицати, о земљо и богови — страшно погрешио против отаџбине: но опростите, ако хоћете, опростите му то. А кад већ јавно наше лађе бише заробљиване, Херсонез би пустошен, а човек се онај на Атику креташе, те већ више ствар не беше у неизвесности, већ рат нам беше на прагу — у то доба шта је учинио за вас овај подли јамбождер,[1] није кадар навести, нити има икаквог било важнијег или незнатнијег Есхиновог предлога у корист државну. Ако он ипак тврди, да има, то нека ми га покаже још док ја имам да говорим.[2] Али нема никаква. Па тако једно од овога двога мора бити: или ономе, што ја делах, не имађаше тада ништа да приговори, те стога не стављаше никаквих противупредлога, или тражаше корист непријатељеву, те стога не излажаше на среду с оним, што би од тога било боље.

А кад је ваљало зло какво вама учинити, да ли и тада не говораше, да ли и тада ништа писмено не предлагаше? Тада не могаше други доћи до речи. Остале ствари додуше, као што се чини, могаше држава сносити и овај овде потајно вршити: али једно је, Атињани, такво дело учинио, које је свима пређашњим круну метнуло, мислим оно, о којем је приликом саопштавања одлука локридских

[1] Подсмевачко име за каквога глумца.

[2] Колико ће који говорник у Атини да беседи, одређивано је, као што је познато, воленим сатом *(κλεψύδρα)*. Клепсидра беше шупља кугла, која је горе имала кратак грлић, на који је наливана вода, а доле више малих рупица, кроз које је капала вода.

Амфишана силне речи просуо, не би ли само истину претрпао. Но у томе није успео. А и како да успе? Никад више не збриса ти оно, што си тамо учинио; никад, па ма колико речи још тога ради потрошио.

И тако призивам овде пред вама, Атињани, све богове и богиње, што имају под својим окриљем атичку земљу, тако исто питиског Аполона, који је заштитник нашем граду, и молим им се свима ово: Ако сад истину говорим пред вама, и ако сам ја тада одмах пред народом говорио, чим сам први пут видео овога овде поганца, где започиње свој гадни посао (јер ја сам га провидео, одмах сам га провидео), нека ми даду среће и благослова; а ако из непријатељства или личне мржње бацам на њега лажну кривицу, нека ми ускрате уживање свакога добра.

Но сашта сам стао преклињати и тако силно наваљивати? Што се ја при свем том — што у државној архиви имам списа, из којих ћу ја то јасно доказати, и што знам, да ћете се ви сећати онога, што је учињено — тога бојим, да се не помисли, да овај није кадар био учинити тако велика зла, као што је то пређе већ и догодило се, кад је оно својим лажним извештајима на вас овде упропастио јадне Фокиђане. Јер рат у Амфиси, који је довео Филипа у Елатеју и направио га вођом амфиктиона, који је све и сва у Јелина пореметио, овај је помогао приправити, и овај један човек крив је свима највећим невољама. И кад сам ја тада одмах подигао глас, те стао викати у скупштини; „Рат у Атику доносиш, Есхине, рат амфиктионски,“ једни, који по договору заједно с њиме држаху, не дадоше ми да говорим; други се опет снебиваше и мислише, да ја из личнога непријатељства бацам на њега неосновану кривицу. Чујте, дакле, сад, кад вам пре не дадоше, какве су природе биле те смутње, и чега ради су оне намештене и како ли извршене. Ви ћете видети ту један вешто спреден посао и много ћете се користовати за познавање јавних послова, а уједно ћете увидети, каква страховита снага беше у Филипа.

Не могаше Филип учинити крај рату против вас нити га се ослобидити, ако Тивљане и Тесалце не начини непријатељима нашој држави; но и ако јадно и чемерно ваше војсковође с њиме рат вођаху, ипак он небројена зла трпљаше баш од рата и од гусара. Јер нити се какав производ његове земље извожаше, нити се опет штогод, што би затребовао, увожаше; а на мору не беше тада силнији од вас, нити могаше (сувим) ући у Атику, ако му се Тесалци не придруже, а Тивљани му пролазак не допусте. И ма да је он у отвореној битци побеђивао од вас послане војсковође, па били они ко му драго — јер то остављам сад на страну — ипак обзиром на положај бојнога поља и на средства, што их једна и друга страна[1] имађаше, он горе стајаше. Кад би, дакле, Тесалце или Тивљане наговарао, да једино ради личне мржње иду против вас, не би се нико по мишљењу његовом ни осврнуо на њега; а кад би као заступник њихове заједничке ствари био изабран за врховнога вођа, он се надаше, да ће лакше успети које преваром које наговором. Шта да ради, дакле? Лати се он (погледајте само како вешто), да рат на врат навуче амфиктионима, и да начиии забуну у савезничкој скупштини; јер он претпостављаше, да ће при томе одмах њега затребати. Па кад би то подстакао когод било од хијеромнемона,[2] које он пошље, било од његових савезника, та би ствар — мишљаше он — била зазорна, те би и Тивљани и Тесалци, једном речју сви били на опрезу; али кад би који Атињанин и један од вас његових противника био онај, који би то учинио, онда би му се намера лако прикрила. То и би. А како изврши то? Поткупи овога

[1] Филипу беше тешко војевати с Атињанима, пошто не имађаше ратних лађа, на којима би могао одвести војску своју у Атину.

[2] Хијеромнемони се зваху посланици, што су шиљани у веће амфиктионскога савеза, и били стални чиновници тога савеза, којима је спадало у дужност, вршити управу, чинити спреме за веће скупштине, и ове руководити. После рата против Фокијана Филип је био задобио два гласа, које је овај народ имао у том већу. Хијеромнемон беше уједно име највишег чиновника у Византији (стр. 106).

овде. Па нико, мислим, ни да је слутио штогод о ствари или да је био на опрезу, као што то обично бива код вас, и овај би за пилагору[1] предложен, и са три или четири гласа изабран и проглашен. А кад доби то одликовање државно, па дође к амфиктионима, забаци и занемари све остале ствари, те стаде оно извршивати, за што беше најмљен; коваше и говораше красне беседе и приче, како је још кирска земља посвећена, па хијеромнемоне, људе невеште у говору и кратковиде, наговори, те одлучише да походе земљу, коју Амфишани као своју имаовину обрађиваху, а овај у својој тужби светој земљи присвајаше, ма да Локрићани никакве парнице против нас не подизаху нити иначе што чињаху, као што овај сад наводи у својим лажним извештајима. То ћете видети одовуд. Локрићанима не беше зацело допуштено, да без позива на суд подигну парницу против наше државе. Ко нас је позвао на суд? Под којом власти? Именуј онога, који то зна, покажи га. Но ниси ти то кадар; ти се само служаше тим празним и лажним изговором. Када, дакле, амфиктиони обилазише земљу по његову упутству, нападоше на њих Локрићани, те скоро све поубијаше, а неке од хијеромнемона и заробише. А кад се једном тиме даде повод тужбама и рату против Амфишана, предводио је најпре Котиф војску самих амфиктиона; па како једни изостадоше, а други истина дођоше, али ништа не чинише, то одмах у првој савезничкој скупштини радише за избор Филипов за војсковођу они Тесалци, што беху за то приправљени и већ одавно неваљали, и неки из осталих вароши. Па и добро смишљеним изговорима беху се они послужили: или морају сами — говораху они — сносити трошкове и издржавати најамнике, и казнити оне, који то не би чинили, или морају онога избрати. Но на што много и говорити? Услед тога би изабран за војсковођу. Одмах затим скупи војску, крене се ба-

[1] *Пилагоре* беху такође посланици појединих држава, који у већу амфиктионском интерес своје домовине заступаху; само они не остајаху ту стално као хијеромнемони.

јаги на Киру, па рекавши Киранима и Локрићанима збогом! збогом! заузе Елатеју. Па да се Тивљани, кад то видеше, одмах не опаметише, и нама не придружише, све би ово као бујица наишло на нашу државу; овако пак задржаше га они макар за часак, и то, Атињани, највише милошћу једног од богова према вама, а затим, колико то једном човеку беше могућно, и трудом мојим. Дај ми одлуке о томе заједно са назначеним временом, кад је што било, да увидите, колике је смутње починила ова погана глава, а за то казне не претрпивши. Читај ми одлуке.

Одлука амфиктиона. [Под свештеником Клинагором закључише у пролетњој скупштини пилагоре и приседници амфиктиона и скуп амфиктиона: Пошто Амфишани улазе у свету земљу, те је засејавају и своја стада у њој напасају, то нека пилагоре и приседници тамо иду и стубовима назначе међе, па забране Амфишанима у будуће тамо улазити.]

Друга одлука. [Под свештеником Клинагором закључише у пролетњој скупштини пилагоре и приседници амфиктиона и скуп амфиктиона: Пошто су Амфишани поделили свету земљу, те је обделавају и у њој своја стада напасају, и пошто тада, кад им се то не даваше чинити, са оружјем се појавише, те против заједничког већа јелинског силу употребише, па неке и ранише, то нека изабрани војсковођа амфиктиона, Аркађанин Котиф, оде као посланик к Македонцу Филипу, и нека га позове, да помогне Аполону и амфиктионима, и да не допусти, да безбожни Амфишани вређају бога, а зато га за неограничена војсковођу бирају Јелини, што учествују у већу амфиктионском.]

Читај и време, кад је то било; а то је онда баш, кад је овај био пилагора. Читај.

Време. [Архонт Мнеситид, шеснаестог антестериона.]

Дај ми писмо, што га је послао Филип својим савезницима у Пелопонезу, кад га оно Тивљани не послушаше, па да и одатле јасно видите, како је он праву циљ свог предузећа, нападај на Јеладу, на Тивљане, и на вас, сакривао, правећи се, да ради за опште добро и према одлукама амфиктиона; а

онај, што му је спремао прилике и изговоре за то, беше ево овај. Читај.

Писмо. [Македонски краљ Филип шаље поздрав предстојницима и приседницима пелопонеским, што савезу припадају, и свима осталим савезницима.[1] Пошто такозвани озолски Локријани, што живе у Амфиси, обесвећују светилиште Аполоново у Делфима, и са оружјем у свету земљу долазе, па је пустоше, то сам вољан, да заједно с вама богу помогнем, и да казним оне, који газе ма штогод од онога, што је људима свето. Да сте се нашли са оружјем у Фокиди, и са храном за четрдесет дана, и то у тока месеца лооса, као што ми рачунамо, боедромиона, као што рачунају Атињани, а панема, као што рачунају Коринћани. Који се не нађу са свеколиком својом силом, те ћемо казнити. Остајте здраво.]

Видите ето, како избегава своје сопствене побуде, те се крије за амфиктионске. Па ко је то, што је с њиме заједно то удешавао? Ко, што му је те изговоре прибавио? Ко је то, што је највише крив невољама, које су нас снашле? Зар не овај овде? Немојте, дакле, Атињани, ићи овамо онамо, па говорити, да је Јелада то све претрпела од једнога човека. Не од једнога, већ од многих неваљалаца, којих има свуда, о земљо и богови! Један од ових и овај је овде, којега ја, кад би без икаква обзира ваљало рећи истину, не бих се устезао назвати општом кугом свега онога, што је после пропало, људи, места и држава; јер који семе дадне, онај је крив несрећи, која отуда никне. Ја се чудим само, како одмах лице од њега не окренете, чим га видите. Али, наравно, нека је велика помрчина, као што се чини, између вас и истине.

Тако сам ето набрајајући овога дела проив отаџбине дошао на оно, што сам ја чинио за државу, војујући против тих дела; и из више узрока је право да ме о томе саслушате, а нарочито због овога, Атињани: кад сам ја тешка дела за вас поднео, било би срамота, кад ви не бисте речи о њима издржали.

[1] То су Аркађани, Месењани и Аргивљани.

Видећи ја, како су Тивљане, а у неколико и вас завели они, што овде и тамо с Филипом држаху и од њега поткупљени беху, те како равнодушно гледасте оно, што по једне и друге беше страшно и што велику опрезност од ваше стране захтеваше — неспречено растење силе Филипове, — и уместо заједнички да сте на опрезу против тога, како готови бејасте на непријатељство и на међусобно трвење: то сам се без престанка бринуо, како ћу тај сукоб спречити; а да је то корисно, не беше само моје лично уверење; већ ја такође знађах, да Аристофон, а затим Еубул, у свако доба хтедоше да остваре то пријатељство (са Тивом), и да у томе свагда једне мисли бише, ма да иначе у другим стварима често један против другога војеваше. Па ове људе, пред којима си се, ти лијо, за живота њихова удварајући савијао, без икаква осећања оптужујеш мртве; јер што ти мени због Тивљана пребацујеш, тиме подижеш тужбу, која се много мање тиче мене него оних, који су тај савез пре него ја одобравали. Но ја се опет враћам на ствар. Пошто овај произведе рат у Амфиси, а помагачи му распале мржњу на Тивљане, крене се Филип на нас; због тога ето гледаху они да заваде обе државе једну с другом. И да се мало пре не опаметисмо, не бисмо се могли опет опоравити. Толико су нас већ били завадили. Како једни према другима стајасте, сазнаћете прочитавши ево ове одлуке и одговоре. Узми их, па ми читај.

Одлука. [Под архонтом Херопитом, 25. елафеболиона, за пританисања ерехтидске филе, са одобрењем савета и војвода: Пошто је неке оближње вароши заузео, а неке опсео, а нарочито пошто се спрема, да продре у Атику, ни пода шта не држећи наше међусобне уговоре, и пошто за тим иде, да повреди заједничка уверења наша, те погази заклетву и наруши мир, то су савет и народ закључили, да пошљу њему посланике, који ће с њиме преговарати и позвати га, да нарочито споразумљење с нама одржи и уговоре, а у противном случају да даде држави времена за саветовање и да закључи примирје до месеца тарге-

лиона. Из савета бише изабрани: Сим Анагиранин, Еутидем Флианин, Булагора Алопечанин.]

Друга одлука. [Под архонтом Херопитом, последњега мунихиона, са одобрењем полемарха: Пошто Филип за тим иде, да нам Тивљане отуђи, и пошто је готов, да с нама подвезане уговоре погази, па са целом војском својом поседне места, што су Атици најближа, то су савет и народ закључили, да се један гласник и посланици њему пошљу, који ће га замолити и позвати, да учини примирје, па да се народ према приликама посаветује; јер до овога часа није народ још одлучио, да иде у помоћ, поред иоле умерених услова. Изабрани бише из савета: Неарх, син Сосиномов, Поликрат, син Епифронов, и за гласника Анафлиштанин Еуном, из народа.]

Читај сад и одговоре (Филипове).

Одговор Атињанима. [Македонски краљ Филип поздравља савет и народ атински. Није ми непознато, како од почетка према нама бејасте расположени, и колико се трућасте, да за се задобијете Тесалце, и Тивљане, а такође још и Беоћане; но пошто ови боље мисле и нису вољни, да им ви прописујете, како ће се владати, већ на ону страну стају, где је њихова корист, то сте ви сад променили ваше мишљење, те послали мени посланике и једнога гласника, па спомињете уговоре, захтевате примирје, и ако од нас нисте ни у чем увређени. Но ипак пошто сам саслушао ваше посланике, пристајем на ваш захтев, и готов сам закључити примирје, ако од себе уклоните оне, који вам добре савете не дају, и ако их наградите заслуженим презирањем. Остајте здраво.]

Одговор Тивљанима. [Македонски краљ Филип поздравља савет и народ тивљански. Примио сам писмо ваше, којим обнављате са мном добар одношај и мир. Но ја чујем, да вам Атињани сваку љубав узазују, само да вас склоне, да на оно пристанете, што они траже. С почетка вас, дакле, ја попреко гледах, што веровасте њиховим надама и следовасте намери њиховој; но сада, кад видим, да ви волите, да с нама живите у миру, него да се за мишљењем других поводите, то сам се обрадовао, и похваљујем вас у толико већма из више обзира, а нарочито стога, што сте при томе изабрали оно, што је поузданије, и што се показујете нама наклоњени. То ће вам, као што се надам, од не мале користи бити, ако при тој одлуци останете. Остајте здраво!]

Пошто је Филип обе државе једну према другој поставио у такав положај, он, како је уз то био занесен тим одлукама и одговорима, дође са својом војском и заузме Елатеју, мислећи, да се ми и Тивљани више не сложисмо, па ма шта било. А каква је тада узрујаност била у вароши, знате истина сви, но ипак чујте мало о томе, и то оно, што је најпотребније.

Беше баш вече, а ево ти дође неко пританима са гласом да је Елатеја заузета. Одмах затим поустајаше ови усред вечере,[1] отераше људе из чатрља на тргу, и запалише дрвенарије; уједно послаше по војводе, дозваше и трубача, и варош беше у највећој узрујаности. Сутрадан пак изјутра позваше притани савет у варошку кућу, а ви врвесте у скупштину, и пре него што ће савет ствар претрести и изрећи претходну одуку, сав народ већ горе[2] сећаше. А кад затим дођоше саветници, те притани обнародоваше оно, што им беше јављено, и дошлога гласоношу представише, и кад и овај поднесе извештај, питаше викач: „Ко хоће да беседи?“ Нико не устаде. Више пута понови викач то питање, но опет нико не устаде, ма да све војводе беху присутне, и сви говорници, и ма да глас целе отаџбине онога позиваше, ко ће за њено спасење беседити: јер глас, што га викач у име закона подигне, сматра се с пуним правом за глас целе отаџбине. Међутим, да је требало, да поустају они, што желеше спасење отаџбине, ви бисте дабогме сви а и остали Атињани били поустајали и на говорницу похитали, јер сви ви, знам ја, желесте спасење њено. Или, да је требало да устану они, што су најбогатији, биле би устале оне три стотине.[3] Или да је требало, да устану они, што обоје беху,

[1] Притани (саветски одборници) беху цео дан заједно у пританеју (великој судници), и ту заједно и јеђаху. То беше почаст, којом су одликовани страни посланици и заслужни грађани.

[2] Пникс, где су држане народне скупштине, беше изнад главног тржишта, на обронку једног брежуљка.

[3] 300 грађана, који су као најбогатији на челу стајали симоријама (порезним класама).

и родољубиви и богати, били би устали они, што су после велике жртве новчане поднели: јер су то они учинили из родољубља и што беху богати. Али наравно онај тренутак и онај дан захтеваше човека не само родољубива и богата, већ такође таквога, који је од почетка пратио ствари и добро схватио, сашта Филип то чињише и шта тиме смераше. Јер ко то није знао и одавно није брижљиво испитао, тај поред свега свога родољубља и богатства не могаше знати шта ваља радити, нити вам могаше савета дати. Као такав човек појавих се, дакле, онога дана ја, ступих на говорницу, и рекох вам, што и сад ваља с пажњом да саслушате из два узрока: прво и прво стога, да се уверите, да ја једини између говорника и државника у часу опасности не оставих места, на које ме беше поставила љубав према отаџбини, и да усред страхота говорах и писах, те оно испитивах, што по вас беше потребно; друго стога, што ћете потрошивши мало времена много дубље загледати у цео даљи ток догађаја. Еле ја сам ево ово рекао: „Ја мислим, да они не знају стање ствари, који држе, да су Тивљани пристали уз Филипа, и који су се стога одвећ забринули; јер кад би то баш тако било, онда — то знам зацело — не бисмо ми слушали, да је Филип у Елатеји, већ да је на нашој граници. Да је он онамо дабогме стога дошао, да у Тиви све за себе обезбеди, и о томе сам скроз уверен. А како с тиме стоји, говорах ја даље, чујте мене. Колико је год Тивљана могао поткупити или преварати, ти су сви његови; а који су му се од почетка противили, и који се и сада противе њих заман тражи да за се задобије. Шта смера он, дакле, сашта је заузео Елатеју? Да се примакне са својим оружјем и покаже силу своју, те тиме пријатеље своје охрабри и осмели а противнике застраши, па да било од страха допусте оно, што сада нису вољни допустити, било да се силом на то принуде. Будемо ли ми — говорах даље — изабрали овај тренутак за то, да се сећамо, ако су нам Тивљани штогод неповољно учинили, и да их с непо-

верењем предусретамо, што су они тобоже на страни наших непријатеља, онда ћемо прво и прво учинити оно, што Филип само пожелети може; а затим се бојим, досадашњи ће противници његови пристати уз њега, сви ће једнодушно Филипову ствар пригрлити као своју, те с њиме заједно напасти на Атику. А ако мене послушате и ако озбиљно расудите оно, што вам ја саветујем, и не станете са страшћу то побијати, онда мислим, да ћу вас убедити о томе, да ја саветујем оно, што је потребно, и да ћу отклонити опасност, што држави нашој прети. Шта, дакле, по моме мнењу ваља да буде? Пре свега ваља да избијете из главе садашњи страх, па на другу страну га упутите, и да се сви за Тивљане бојите; јер они су много ближи страхотама него ви, и опасност им пре грози. Затим ваља да изиђу у Елеусину они, који су за оружје, и коњаници, и да свету покажу да сте ви сами собом под оружјем, па да вашим пријатељима у Тиви буде могућно, да и они од своје стране слободно подигну глас за праведну ствар, јер ће видети, да сте ви браниоци слободе у случају каквога напада на њих готови прискочити у помоћ исто тако, као год што у Елатеји стоји спремна сила, која ће помоћи онима, што продају Филипу своју отаџбину. Даље предлажем, да изберете десет посланика и да ове заједно с војводама овластите, да одреде, кад да се пође тамо и како. А кад дођу у Тиву, како ће по моме мнењу ваљати ствар да удесе? На то ми нарочито обратите пажњу. Нипошто не захтевајте што од Тивљана (за то је сасвим незгодан тренутак), већ изјавите, да ће им се на позив прискочити у помоћ, јер они су у крајњој опасности, а ми боље од њих видимо, шта ће бити. Приме ли они те наше понуде, и послушају ли нас, ми ћемо тада извршити оно, што хоћемо, и то извршићемо на начин, који држави нашој доликује. Не постигнемо ли пак оно, што смерамо, онда нека се они сами на тебе туже због какве кривице своје у овај мах; а ми нисмо ништа унинили, што је срамно, што је ниско.“ После ових речи и овима сличних сиђем

са говорнице. И кад се сви у томе са мном сложише и нико ништа противно не рече, ја не изговорих то само, већ уједно и написах; не написах само, већ се и послаништва примих; не примих се само послаништва, већ и задобих Тивљане; једном речи од почетка па до краја ја све обавих, и просто се изложих за вас опасностима, што државу окружаваху. Овамо и одлуку, што је тада изречена.

Па коју улогу хоћеш, Есхине, теби да одредим за онај дан, коју мени? Мени дабогме улогу Баталоса,[1] као што ме с подсмехом и поругом називаш, а теби улогу јунака, и то не обичнога, већ каквог великог са позорнице, једног Кресфонта или Креона, или и Еномаја,[2] којег си једном у Колиту[3] представом својом онако страшно осакатио? Тада, дакле, у оно доба показа се, да ја Пеањанин Баталос отаџбини више вредим од тебе, Котокићанина Еномаја. Ти нигде ни за што не беше користан, а ја делах све, што доликоваше добром грађанину. Читај ми одлуку.

Одлука Демостенова. [Под архонтом Наусиклом, за пританисања филе еандитске, шеснаестог скирофориона, ставио је Пеањанин Демостен, син Демостенов, овај предлог: Пошто је македонски краљ Филип очевидно порушио уговоре о миру, које је у пређашње време са народом атинским подвезао; пошто је погазио заклетву и све, што је Јелинима свето; пошто заузима вароши, које му не припадају, а и неке је, које су атинске, оружјем отео, ма да му пре тога никакве неправде није учинио народ атински; пошто он у овај мах наставља своје насиље и свирепство: јер у једне јелинске вароши мење посаде и укида им њихов устав, друге опет разорава и становнике им одводи у ропство, у неке

[1] *Βάτταλος*, име подругљиво, којим је Есхин Демостена ружио, но чије је право значења непознато.

[2] *Кресфонт*, муж Меропин; то је наслов једној изгубљеној трагедији Еурипидовој. *Креон*, тиранин тивљански, једна од главних особа у Софокловој *Антигони*. *Еномај* наслов позоришном комаду Софокловом.

[3] *Демос* (општина) у Атици, где су о светковини Дионисија даване позоришне игре, и где је Есхин једном у улози Еномаја имао Пелопса да вија, па том приликом пао.

пак место Јелина насељава варваре, којима предаје храмове и гробове; пошто он све удешава према обичајима своје отаџбине и према своме карактеру; пошто се неумерено служи садашњом срећом својом и ни најмање на то не мисли, да је од маленог и незнаног човека против сваког очекивања силан постао. И докле је народ атински гледао његове нападаје на вароши, које истина Атињанима припадаху,[1] но од варвара насељене беху, сматрао је то за мањи преступ према себи; но сад, кад види, где се по јелинским варошима свакојака насиља чине, а неке и руше, то мисли, да би било срамно и недостојно славе предака, кад би и даље гледао равнодушно, како Јелини постају робовима. Стога савет и народ атински одлучише, да сврше молитве и жртве боговима и јунацима, што штите варош и земљу атинску, и да обзиром на врлину својих предака, који су слободу Јелина већма ценили него своју отаџбину, на море иду са две стотине лађа, заповеднику флоте да наложе отпловити до Пила, а војсковође и заповедник коњице да одведу пешаке и коњанике у Елеусину; даље, да пошљу посланике осталим Јелинима, а најпре Тивљанима стога што се Филип њиховој земљи најближе находи, па да ове позову, да се ни најмање не застраше од Филипа, већ да бране слободу своју и осталих Јелина; а и то да им јаве, да народ атински ни на крај памети неће имати пређашње какве поцепаности држава међу собом, већ да ће им у помоћ притећи и војском и новцем и стрелама и оружјем, пошто је уверен, да је за њих као Јелине поносно борити се међу собом за првенство, али да је недостојно славе јелинске и јунаштва предака њихових доћи под јарам једноме странцу и првенства бити лишен од њега. Осим тога народ атински не сматра страним народ тивљански нити погледом на сродство, нити погледом на заједничко порекло. А сећа се и услуга, које су претци његови учинили претцима тивљанским. Јер они су Херакловим синовима, кад су их Пелопонежани лишиди власти очинске, ову повратили, савладавши оружјем оне, који хтедоше ићи против потомака Хераклових; исто тако примили смо Едипа и оне, што с њиме заједно беху прогнани, и још много друго човекољубиво и славно дело наше према Тивљанима можемо показати. Стога ни сад неће народ атински напустити оно, што је корисно по Тивљане и остале Јелине, и готов је, да с њима закључи заједничко војевање и жењење, и да о томе за-

[1] На обали македонској.

клетву даде, а и да је добије. Посланици су: Демостен, син Демостенов, Пеањанин; Хиперид, син Клеандров, Свећанин; Мнеситид, син Антифанов, Фреаранин; Демократ, син Софилов, Флианин; Калесхар, син Диотимов, Котокићанин.]

То је ето био почетак и први помирљиви корак у тивљанској ствари, а пре тога ови беху обе државе навели на међусобно непријатељство, мржњу и неповерење. Одлука ова учини, те као облака нестаде опасности, што тада прећаше држави нашој. Добар грађанин, дакле, ако је знао што боље од тога, требало је да то још онда свима каже, а не да сада замера. Јер народни саветник и сикофант иначе ни у чем нису слични, а највише се један од другог у овоме разликују: први изјављује своје мишљење пре догађаја, и прави себе одговорним пред онима, који га послушају, пред судбином, пред приликама, и пред сваким, који год хоће; а други ћути, кад би ваљало говорити, и ако се деси каква несрећа, онда на сва уста виче. А баш оно, као што рекох, беше најзгоднија прилика за онога, коме је стало до државе и до добрих савета. Но ја идем још тако далеко, да признајем, да сам погрешио, ако је и сада још когод кадар навести што боље, или ако уопште могућно буде друго што, него што сам ја био предложио. Има ли ма шта, што је когод пронашао сада, што би нам било користовало, да је тада учињено, то ми — ја ево изјављујем — није смело бити непознато. Али ако тога нема, нити га беше, нити га и данас ко може навести, шта је онда ваљало да чини народни саветник? Зар не, да од онога, што му беше пред очима и што се могаше извршити, избере што је најбоље? То сам ето ја учинио, Есхине, кад је викач питао: „Ко хоће да беседи?“ а не „Ко хоће да подиже тужбу против оног, што је прошло?“ или „Ко хоће да стоји добар за оно, што ће бити?“ Ти сећаше тада у скупштини као нем, а ја ступих на говорницу, те говорах. Па кад тада ниси говорио, а ти сад говори. Казуј, који савет, што сам га требао изнаћи, или коју прилику, што је по државу нашу била корисна, ја пропустих?

Камо тога савеза, камо дела, на које сам пре требао склонити своје суграђане?

Но оно, што је прошло, сматра вазда свако за свршену ствар, и нико се даље о томе не саветује; будућност пак или садашњост позива народног саветника на своје место. Еле тада беше страхотâ, од којих неке, као што се чињаше, још у изгледу, а друге већ наступиле беху; циљ политике моје усред ових страхота узми на ум, а немој празну вику подизати на оно, што се збило. Јер свачему је свршетак онакав, као што бог хоће, а само циљ показује мишљење саветниково. Немој, дакле, мени у кривицу уписивати, ако је Филип био срећан, те одржао победу у битци; јер исход њен био је у руци божјој, а не у мојој. Но да ја нисам све оно, што по људском расуђењу могућно беше, употребио, и да нисам то право, брижљиво и ревносно преко сила својих извршио, или да нисам започео дела дична, и државе наше достојна, и потребна, то ти мени докажи, па тек онда подижи тужбу против мене. А ако је бура, која је наишла, била јача не само од нас, већ и од свију осталих Јелина, шта се онда може чинити? Треба ли због тога, кад се лађа каква разбије, бацати кривицу на господара од лађе, који је зарад сигурности све учинио, који је лађу своју свачим снабдео, што за обезбеђење њено потребним сматраше, а затим се дигне бура, па јој се опрема оштети или шта више сасвим и упропасти. Али ја не управљах лађом, рећи ће он. Па ни ја не управљах војском, нити бејах господар срећи, већ она беше господар свему. Па и ово још узми на ум и погледај. Кад је било суђено, да војујући заједно са Тивљанима тако прођемо, чему бисмо се онда имали надати, да ни ове нисмо имали за савезнике, већ да су прешли Филипу, за којег је овај тада развио био сву своју вештину говорничку? И кад је тако ужасан страх обузео варош нашу сад, кад је битка била три дана хода далеко од Атике, чему бисмо се онда имали надати, да се та невоља догодила гдегод у нашој земљи? Зар ти не знаш, да сад један, два,

три дана довољно рока за нас беше, да се придигнемо, саберемо, душом одахнемо, и да се онога латимо, што је за спасење државино, а иначе... но не треба никако ни да напомињем оно, од чега је држава поштеђена љубављу божјом и помоћу оног савезништва, против којега ти сад тужбу подижеш.

А све ово, ове многе речи, само су за вас, судије, и за оне, што на пољу стоје и слушају; јер за овога поганца довољна би била једна кратка и разговетна реч. Ако је теби јединoм између свију, Есхине, познато било оно, што ће бити, онда је требало то да предскажеш још онда, кад се држава наша саветовала о томе; а ако то ниси напред знао, онда си одговоран због једног истог незнања као и остали. Сашта, дакле, оптужујеш ти због тога више мене него себе? Та баш у томе, о чему сад говорим (јер о осталим стварима нећу још да поведем реч) показао сам се ја бољим грађанином од тебе, пошто сам без зазора од какве личне опасности и без премишљања посветио се оном, што по свакога спасоносно изгледаше; а ти нити даде бољег савета него што мој беше — јер иначе овај не би били послушали — нити се при извршењу његовом ти ишта корисним показа, већ што би учинио најгори човек и најљући непријатељ државни, то си ти учинио, пошто се несрећа већ била догодила. И у оно исто време, кад Аристрат на Наксу, а Аристолај на Тасу, они осведочени непријатељи државе наше, на суд повлаче пријатеље атинске, подиже у Атини Есхин тужбу против Демостена. А коме несрећа Јелина на то служи, да се прослави, онај пре заслужује, да пропадне, него да против другога тужбу подиже; и коме су добро дошле оне исте прилике, које и непријатељима државним, онај никако не може бити пријатељ отаџбини. То ти засведочаваш својим животом, својим делима, својим политичким радом и после својим нерадом. Ради ли се што год, што изгледа, да је корисно по вас, Есхин је нем. Деси ли се каква несрећа, и испадне ли што онако, као што не би требало, ето ти ту Есхина; баш као што се

оно уломи и грчеви у телу мичу, чим га какво зло снађе.

Пошто толико потеже несрећни свршетак, то хоћу нешто да речем, ма и чудно изгледало. Но нико, за име бога, нека се не чуди смелости мојих речи, већ нека о њима с љубављу размисли. Та да су сви предвиђали оно, што ће бити, да су сви то унапред знали, и да си ти, Есхине, то предсказивао и с виком из свега грла потврђивао, ти, који ради тога ни уста отворио ниси, ни онда не би држава била смела ову одлуку своју напустити, ако је хтела обазрети се на своју славу, на своје претке или на суд потомства. Сад је она несрећно прошла са својом ствари, што се свима људима може догодити, ако је божја воља; но да се тада натраг повукла она, која захтева да на челу стоји осталима, на њу би била пала кривица, да је све Филипу издала. Да је без боја жртвовано то, за што су преци наши свакој се опасности излагали, ко не би попљувао тебе? А богме не државу или мене. С каквим би, за бога, образом гледали ми оне људе, што долазе у нашу варош, да је ствар тако као и сад свршила се, тј. са избором Филипа за вођа и господара над свима, а други да су без нас бој били, којим би то спречили, без нас, чија држава у пређашња времена срамно живљење никад није претпоставила најопаснијем боју за част и славу. Јер коме је Јелину, коме ли варварину непознато, да би не само Тивљани већ и пре ових силни Лакедемонци, па и сам персиски краљ радо и весело и са највећом захвалношћу држави нашој дали били све што жели да узме, а што има да безбедно ужива, само ако би хтела чинити, што јој се заповеди, и допустити другоме, да Јелинима на челу стоји? Но то нису тадашњи Атињани од својих старих научили, нити им је то било сношљиво, нити урођено, нити је икад ико могао државу нашу на то склонити, да се онима придружи, који силни бише, али неправедно радише, па да безопасно робује, већ је она борећи се за првенство, част и славу свагда без престанка

пркосила ма каквој опасности. И ви сами држите таква дела за тако сјајна и тако достојна имена вашега, да баш оне од ваших предака, који су тако делали, највећма славите. А тако је и право. Јер ко да се не диви честитости оних мужева, што се одважише, да земљу и варош оставе, па на лађе се склоне, само да не узморају туђе заповести вршити; који Темистокла, што је то био саветовао, за војсковођу изабраше, а Кирсила, који је био напоменуо да се покоре, камењем засуше; па није само он био камењем засут, већ и жену му жене ваше камењем засуше. Јер тадашњи Атињани не тражише нити говорника каквог, нити војсковођу, који би их начинио срећним робовима, већ они ни живети не хтедоше, ако би им живот био без слободе. Та сваки од њих мишљаше, да је рођен не само за оца и матер, већ и за отаџбину. У чему се пак састоји ту разлика? У томе, што онај, који мисли, да је само за родитеље своје рођен, суђену природну смрт очекује; а који мисли, да је и за отаџбину на овоме свету, онај је готов и умрети за то, да је не види у ропству, и сматра за страшније штогод и од смрти, обести и осрамоћења, која се подносити морају у подјармљеној држави.

Кад бих се, дакле, усудио тврдити, да сам ја био тај, што вас је на то склонио, да предака ваших достојно мислите, свако би ме с пуним правом могао корети за то. Напротив ја изјављујем сада, да то ваше рођене одлуке бише, и доказаћу, да је и пре мене такав дух владао у држави; но исповедам уједно, да сам и ја суделовао у свему, што је учињено. Овај пак (Есхин), што све осуђује, и што вас против мене подстиче, јер сам тобоже ја крив страхотама и опасностима, које је држава поднела, овај гледа истина да мене за овај мах лиши предложеног одликовања, али би уједно тиме вама за сва будућа времена с главе скинуо венац славе. Јер ако ви овог човека овде (Ктесифона) стога осудите, што ја нисам држави саветовао оно што је најбоље, онда ће се мислити, да сте ви погрешили,

те стога допали несреће, а не због тога, што вам је судбина била ненаклоњена. Но никако, и опет велим никако нисте ви погрешили, Атињани, кад сте започели рат за слободу и спасење свију; кунем се претцима нашим, што код Маратона опасности пркосише, код Платеје у убојном реду стајаше, код Саламине и Артемисиона на мору се борише; кунем се толиким осталим јунацима, што у јавним гробовима почивају, и које је све без изузетка, а не само оне, Есхине, што срећни бише и што победу одржаше, држава једнако сјајним погребом одликовала. А и право је тако; јер што беше дужност врлим мужевима, чинише сви; среће пак само онолико свакоме допаде, колико коме би од божанства намењено. И ти, клеветниче и надрикњиго, да би ме лишио поштовања и љубави од стране ових овде, приповедао си нам о трофејима, о биткама и о старим делима јуначким, као да ова парница има каква посла с тим стварима. Ја, који сам држави говорио и говорио о првенству, са каквом сам мисли, делијо позоришни, требао да ступим на говорницу? Да ли са таквом, која је недостојна предака наших? Тада бих смрт заслужио! Јер ни ви, Атињани, не смете по једнаким начелима решавати парнице грађанске и парнице државне, већ у стварима свакидашњега живота узимате на ум посебне законе и обичаје, а у јавним стварима обзирете се на славна дела предака. Кад, дакле, улазите у судницу, да о државним делима судите, онда сваки од вас, ако мисли да му ваља делати достојно предака, мора том мишљу бити проникнут, да са палицом и улазницом прима уједно на се заступање мишљења своје отаџбине.

Ова напомена дела предака ваших учинила је, те сам прешао преко неких одлука и неких подузетака. Стога, дакле, опет хоћу да извештај свој онде наставим, где сам га прекинуо.

Кад дођемо, дакле, у Тиву, затечемо онде посланике Филипове, тесалске и осталих савезника; пријатељи наши беху застрашени, а његови гордо

дизаху главу. А да ја то не казујем сад ради какве користи своје, то ми читај писмо, што смо га ми посланици били одмах овамо послали. И опет овај иде дотле у свом опадачком занату, да тврди, да се оно што је срећно испало, има приписати приликама, а не мени; а што год је несрећно испало, за то све треба мене кривити и моју судбину. И као што се чини, ја саветник и говорник нисам по њему ни у чем суделовао, што је извршено говором и саветовањем, а несрећи оружја нашег на бојноме пољу једино сам ја крив. Може ли бити подлијег и проклетијег сикофанта? Читај писмо.

[Писмо.]

Кад, дакле, Тивљани сазваше скупштину, уведоше најпре оне, пошто их сматраху за савезнике. Ови устану, па пред народом Филипа хвалама обасипаху, а вас тужбама, напомињући све што сте ма кад учинили против Тивљана. А нарочито захтеваху, да се Тивљани захвале Филипу за доброчинства, која им је учинио, а вама да се освете за неправде, које су од вас претрпели; то пак да учине како им је воља: било да Македонцима и њиховим савезницима допусте пролазак до нас, било да с њима заједно упадну у Атику. Послушају ли овај њихов савет, доћи ће — доказиваху они — из Атике у Беотију стада и робови и остало благо; а послушају ли нас, у Беотији ће све и сва уништити рат. То и још много што шта друго они говораху, а све на једно те једно смераху. Шта смо пак ми на то одговорили, ја бих вам волео све то појединце исприповедати него бог зна шта; но пошто су она времена прошла и тако рећи током времена претрпана, то се бојим, ви ћете беседе о тадашњим стварима сматрати за празну досаду. Чујте, дакле, шта смо им ми саветовали и шта су нам они одговорили. Узми то, па читај.

[Одговор Тивљана.]

Затим вас, дакле, позиваху, и шиљаху по вас. Ви изиђосте на бојно поље, похитасте им у помоћ,

и — да пређем, што се између тога догодило — они вас тако својски дочекаше, да су војску нашу примили у своје куће и у варош ка својој деци и својим женама и ка највећим својим светињама, а њихова пешадија и коњица беше изван вароши утаборена. Па и троструку одличну сведоџбу издадоше вам Тивљани онога дана пред целим светом, једну о храбрости, другу о правичности, а трећу о умерености. Јер пошто су одлучили, да се боре уз вас, а не против вас, изјавили су тиме, да вас за боље држе од Филипа, а захтеве ваше за праведније од његових; и пошто су оно, што се код њих и код свега света најбрижљивије чува, пошто су децу своју и жене вама у руке предали, показали су, какво поверење имају према вашој умерености. У свему овоме Атињани, засведочило се, да су они о вама право судили. Јер кад је војска ваша ушла у варош, нико ни због чега, па ни неправедно, на вас се не потужи; тако се умерено ви понашасте. И кад оно у првим биткама, у битци на реци и у зимској битци, у два маха стајасте уз њих у убојном реду, показасте не само да вам нема замерке, већ уједно задивисте свакога вашим редом, вашом спремом и одважношћу. Зато вас други славише и хвалише, и ви опет жртве боговима приносисте и литије обносисте. Овде бих ја сада имао вољу запитати Есхина, да ли је он онда, кад се ово збивало и кад је Атина била пуна дивљења и весеља и радосних усклика, заједно са својим суграђанима жртвовао и веселио се, или је код куће седео, па туговао, уздисао и љутио се због тих по државу срећних дана. Јер ако је присутан био (при жртвама) и чинио што и остали, није ли онда ужасно, није ли шта више безбожно од његове стране, да захтева, да оно, што је он сам пред боговима означио као срећу, ви сада прогласите за несрећу, ви, који сте се заклетвом обвезали боговима? А ако није био присутан, није ли онда сто пута заслужио, да га нема, ако је са жалошћу гледао оно, чему су се други радовали? Читај ми, дакле, и те одлуке.

(Одлука због жртава.)

Ми се, дакле, бависио тада о жртвама, а Тивљани имаћаху уверење, да смо их ми спасли, и тако изиђе, да ви, који услед делања Есхинова и другова му изгледасте, да вам треба туђе помоћи, услед мојих савета другима помагати могосте. А какве је речи Филип тада изушћивао, и како је због тога био узнемирен, видећете из писама његових, што их је слао у Пелопонез. Узми, па ми их прочитај, да видите, шта је израдила моја истрајност, моја путовања овамо онамо, моји напори и многе одлуке, које овај сада исмева.

У вас је, Атињани, истина и пре тога времена било много славних и великих говорника, као: онај чувени Калистрат, па Аристофон, па Кефал, па Трасибул, и још премного других, но ипак ни један од њих не посвети се сасвим држави, већ онај, који би стављао предлоге, тај се не би примио послаништва, а који би се примио послаништва, тај опет не би стављао предлога. Јер сваки од њих гледао би, да сачува себи времена за одмор, а уједно у случају невоље какво склониште. Шта? рећи ће когод, зар си ти остале толико надмашио снагом и одважношћу, да си све сам радио? То ја не велим, но само по мом уверењу беше толика опасност, што је држави претила, да се мени чињаше, да се нема кад ни помислити на своју личну безбедност, већ да човек мора бити задовољан, ако само потпуно врши дужност своју према држави. Ја бејах о себи уверен, може бити кратковидо, тек ја бејах о себи уверен, да нити ко боље што предлаже, него што ја предлажем, нити ко боље то извршује, него што ја извршујем, нити да когод, ко се прими послаништва, са већом га вољом врши и са светлијим образом. Стога сам се ето ја свега тога лаћао. Читај писма Филипова.

[Писма.]

Дотле, Есхине, беше моја политика довела Филипа; тако говораше он, који је пре тога толике обесне речи против државе наше просипао. Као

праведну награду за то добио сам ја од суграђана мојих венац; а ти, који си био сведок томе, не прозбори ни речи противу тога; а Дионда, који због тога беше тужбу подигао, не доби петине гласова. Читај ми и одлуке те, што тада осуди измакоше, а и од Есхина нападнуте не бише.

[Одлуке.]

Ове одлуке, Атињани, садрже исте слогове и исте речи, што их је пре написао Аристоник, а сада ево овај Ктесифон. И нити Есхин на то нападе, нити уз онога, што беше тужбу подигао, пристаде. А ипак би он с кудикамо већим правом напао на тадашњег предлагача Демомела и на Хиперида, него на Ктесифона, да је садашња његова тужба против мене основана. А како то? Што се Ктефисон може позвати на оне људе и на судске одлуке, као и на то, што Есхин сам није тада подигао тужбу против оних, који оно исто беху предложили, што сада предлаже Ктесифон, и затим на то, што закони не допуштају, да се поново подиже тужба против ствари, које су једном тако свршене, и још на много што шта друго: а тада би се ствар сама за се решила и не би се за тако што имало ухватити. Но тада дабогме није могао као сада износити клевете, покупивши из старих летописа и многих одлука оно, што нити ко напред знађаше нити данас чути мишљаше; није могао збркати времена и подметнути делима лажне побуде место истинитих, те тако чинити се, да нешто (важно) каже. То тада не беше могућно, јер како дела бише близу и још живо вам у памети, и како их све тако рећи рукама могосте дохватити, сви би се говори држали на очиглед истини. Стога је, дакле, он избегао доказе одмах иза самих догађаја, те је сад тек дошао, мислећи, као што се мени чини, ово је само борба говорничка и ви нећете предузети испит нашега рада политичког, и изрећи ће се пресуда о речима само, а не о ономе, што је по државу корисно.

И сад је стао он мудровати, па каже, како би ваљало, да се не обзирете на оно мишљење о нама, с којим сте од куће овамо дошли; и као год што сте задовољни при полагању каквога рачуна, кад изиђе на чисто и ништа не претече, и ако сте овамо мислили, да нешто мора претећи, како би и сад ваљало да се задовољите оним, што изиђе из говора његова. Погледајте сад, како је од природе све оно труло, што није учињено праведно. Јер баш овим оштроумним примером признао је Есхин, да је јавно мнење о нама оваково: ја сам говорио за отаџбину, а он за Филипа. Јер кад се не би тако мислило о нама двојици, не би он гледао, да ваше мишљење преокрене. А да он не говори оно, што је право, кад од вас захтева промену тога мишљења, ја ћу вам то лако доказати, и то рачунајући не рачунским камичцима (јер така оцена није за дела), већ тиме, што ћу да вас са неколико речи на све подсетим и што ћу вас, моје слушаоце, да узмем за судије и сведоке. Моја политика, дакле, коју Есхин осуђује, учинила је, те Тивљани не упадоше заједно са Филипом у нашу земљу, као што свако мишљаше, већ стадоше уз нас у убојни ред против њега; она је учинила, те рат не би у Атици, већ седам стотина стадија далеко од наше вароши на беотској граници; она је учинила, те нас не робише из Еубеје гусари, већ за цело време рата беше Атика на миру са морске стране; она је учинила, те Филип не заузе Византије и не овлада Хелеспонтом, већ се Византињани с нама заједно борише против њега. Мислиш ли ти, дакле, оцена је дела нас двојице слична рачунању са рачунским камичцима? Или једна ваља друга да потру, а не да се гледа, да се вечно спомињу? А то нећу ни да додајем, да је другима пало у део, да искусе нечовечност, која се свуда онде може видети, где је Филип једном завладао; плодове пак љубазности,[1]

[1] Филип беше после битке херонејске повратио Атињанима заробљенике без икаква откупа, закопао погинуле јунаке атинске и послао у Атину посланике, да уговарају мир.

што је он истицаше, кријући остале намере своје, ви сте срећно побрали. Но то остављам на страну.

Па ни ово нећу да се устежем изјавити. Онај, који је рад, да праведно оцени једног говорника, а не да га клевета, тај не би тужбу своју тако удесио, као што си ти сада учинио, не би измишљао упоређења и подражавао речи и кретање тела (јер, наравно, ко не види, да је судбина Јелина била за то везана, да ли сам ја употребио ову реч а не ону, или да ли сам руку овамо пружио а не онамо), већ би обратио пажњу своју на саме чине, какава је средства, какву ли убојну снагу имала држава, кад сам ја долазио на управу, и каква сам јој средства прибавио, кад сам затим ја управи стајао на челу, па после како је све то стајало код непријатеља. Па ако сам умалио убојну снагу, он би доказао, да је кривица до мене; а ако сам је много већом направио, не би ме клеветао. Пошто си, дакле, ти то избегао, ја ћу то да учиним; а ви гледајте, да ли ћу говорити као што је право.

Снагу државну сачињаваху острвљани, и то не сви, већ најслабији; јер ни Хиос ни Родос ни Керкира не бише уз нас; приход од данка износио је до четрдесет и пет таланата, а и тај беше већ надред подигнут; пешака или коњаника не имађаше држава осим домаћих ни једнога. А што од свега и најстрашније и по непријатеље најпробитачније беше, ови овде беху ближе непријатељству него пријатељству према вама примакли све ваше суседе: Мегарце, Тивљане, Еубејце. Тако стајаше са државом, и нико није кадар друго што рећи него то. Погледајте сад, како је Филип стајао, с којим у рату бејасмо. Прво и прво заповедаше он онима, који му следоваху, као неограничен господар, а то је у рату најважније од свега; затим, ови имађаху вазда оружје у рукама; па, после, он имађаше силан новац, и чињаше, што год би му се свидело, а не казиваше то напред у одлукама, нити о томе јавно већаше, нити га сикофанти окривљаваху, нити беше оптуживан због противузаконитости, нити икоме беше одговоран, већ просто он

један беше самовласник, вођ, господар свему. Ја пак, који њему бејах насупрот стао, јер и то заслужује да се на ум узме, од чега бејах господар? Ни од чега. Јер ето одмах и само бесеђење пред народом — једино оружје којим се ја служих — давасте ви Филиповим најамницима у истој мери, у којој и мени, и колико су год пута ови нада мном победу одржали (а то биваше много пута, сад под овим, сад под оним изговором), толико сте пута одлазили из скупштине са донесеном одлуком за непријатеље. Но упркос таквим сметњама, ја сам савезницима вашим учинио Еубејце, Ахејце, Коринћане, Тивљане, Мегарце, Леукађане, Керкиране, који од своје стране сакупише петнаест хиљада најамника пешака и две хиљаде коњаника, не рачунајући овамо њихову грађанску војску. Новаца пак скупио сам од њих толико, колико сам год могао. А ако ти о томе говориш, Есхине, шта праведно беше према Тивљанима, или према Византињанима, или према Еубејцима, или ако ти сада напомињеш једнаку поделу ратних терета, то онда прво и прво не знаш, да је и пређе од три стотине лађа, што се борише за Јелине, две стотине дала наша држава, а не мишљаше, да је тиме оштећена, нити на одговор оне позиваше, који то беху саветовали, нити се показиваше, да се због тога љути (јер то би била срамота); шта више она беше боговима захвална, што је тада, кад је општа опасност претила Јелинима, она сама за спасење свију двапут онолико дала, колико сви остали скупа. А друго никакву захвалу нећеш себи стећи код својих суграђана тиме, што мене клеветаш. Шта си сад стао говорити, шта је требало чинити? Сашта ниси чинио такве предлоге тада: био си у вароши, а био си и у скупштини, ако то још могућно беше у тадашњем критичком времену, кад се морало примити, не што хтедосмо, већ што нам прилике пружаху? Јер готов стајаше неко, који би трговао, који би од нас одбијене одмах примио и уз то још и новаца им дао.

Па кад се и због овог (успешног) рада мога против мене тужба сад подиже, шта мислите, шта

би ови бесавесни људи тек онда радили, шта ли говорили, да сам ја тада у тој ствари цепидлачио, па да су оне вароши од нас одступиле, па уз Филипа пристале, а он да је уз то постао господарем од Еубеје, од Тиве и од Византије? Зар не би говорили, да су издани, да су одбијени они, који хтедоше бити наши савезници? Па даље: „Помоћу Византињана завладао је Филип Хелеспонтом и постао господарем од пута, којим Јелини храну довозе; помоћу Тивљана донесен је са границе наше у недра Атике тежак рат; од гусара, што са Еубеје нападаје чине, не може се морем пловити.“ Зар не би они то говорили, а осим тога још много што шта друго? Ниско је створење, Атињани, сикофант, ниско, и свагда и на свакоме месту подло и подругљиво. Али овај људски створ ово је већ од природе гуја, која, од како је... ништа здраво, ништа слободоумно није учинила, овај трагични мајмун, овај сеоски Еномај, овај надриговорник. Јер шта је користовала отаџбини твоја страшна речитост? Сада ли си нам стао говорити о ономе, што је прошло? То је баш тако, као кад би лекар какав долазио својим болесницима, па им за време болести њихове не би говорио ни преписивао, чиме ће се опростити болести, а пошто који од њих умре и последња му се почаст чини, да га и он прати, и да му на гробу стане говорити: „Ај, да је тај и тај човек то и то учинио, не би умро.“ Безумниче, тако ти сада говориш!

Па тако ћете наћи, да се ни онај пораз државе наше, због којег би, јадниче, ваљало да уздишеш, а не у радости да пливаш, никако не може мени приписати. Узмите само ово на ум. Никад, ни откуд, камо ме год посласте као посланика, не вратих се побеђен од Филипових посланика, нити из Тесалије, нити из Амбракије, нити из Илирије, нити од трачких краљева, нити из Византије, нити иначе откуд, па најпосле ни из Тиве; али што год би његови посланици изгубили речима, то би он задобио оружјем. Па то ти натраг иштеш од мене, и не стидиш се оног с подсмехом називати кукавицом, од кога овамо захтеваш

да он један буде јачи од војске Филипове? и то још речма? Јер шта друго беше у мојим рукама? Нити срце појединога војника, нити срећа ратничка, нити заповедништво над војском, за које од мене рачун тражиш; ето како си заслепио. У свима пак стварима, за које говорник један може бити одговоран, предузмите какав год хоћете испит, ја се не противим. Па које су то ствари? Да схвати догађаје у њихову почетку, да их напред уочи и друге на њих пажљивима учини. То сам ја учинио. Даље: да свуда на што мању меру своди оклевања, страховања, будалаштине, трвења, — што су све мане које су нераздвојне од слободних држава и с њима се срасле, — а напротив да подстиче на слогу, на пријатељство и на ревност у вршењу онога, што треба. И то сам све ја чинио, и неће никад нико наћи, да сам штогод занемарио што је до мене стајало. Ако, дакле, когод пита, чиме је Филип извршио највећи број својих дела, свако ће одговорити: својом војском, својим поклонима и подмићивањем оних, што на челу бише државним пословима. Војсци нашој не бих ја ни господар, ни вођ, те, дакле, о каквој одговорности мојој у томе погледу не може бити ни говора. А што се не дадох поткупити, тиме сам одржао победу над Филипом. Јер као год што онај, који новаца нуди, онога победи, који новац узме, исто тако онај, који новац не узме и који се не дадне поткупити, победи оног, који је новац нудио. Колико је, дакле, до мене стајало, држава је остала непобеђена.

Ето то је поред многог другог чега, томе подобног, што сам ја од своје стране учинио, да Ктесифон може предложити ону одлуку за мене; а шта сте сви ви за то учинили, ево ћу сместа да наведем. Одмах после битке, усред страхота и ужаса, кад ни мало не би било чудно, да је светина учинила према мени какво иступљење, народ, знајући и видевши све оно, што сам делао, пре свега је усвојио моје предлоге о спасењу вароши наше; и штогод се зарад њене одбране предузимало, као: постављање стража,

копање шанчева, купљење новаца за оправљање зидова, све је то бивало услед мојих предлога. Бирао је после народ повереника за набављање хране, па је између свију мене за то изабрао. И кад се затим они удружише, којима то беше брига, да ми зла чине, те кад ме заокупише тужбама, истрагама, потказивањима и свима могућим бедама таквим, и то изнајпре не сами собом, већ преко лица, иза чијих леђа мислише да ће се најлакше сакрити (та ви знате и опоменућете се још, како сам ја у прво време сваки дан потезан на суд, и како од стране ових не остаде против мене неупотребљена ни лудост Сосиклова, ни сикофантија Филократова, ни беснило Диондино и Мелантово, нити ишта друго), избавих се ја из свију ових неприлика највише помоћу богова, затим вашом и осталих Атињана. И заиста с правом. Јер то је истина, а тако и доликоваше судијама, који су се заклели, и који су верни својој заклетви. Тада, дакле, кад због велеиздаје бејах оптужен, а ви ме за невина прогласисте и тужиоцима ни потребни део гласова не дадосте, тада ми уједно сведоцбу дадосте, да сам чинио оно, што је најбоље; а што се ослободих од окривљења због противузаконитости, тиме је засведочено, да сам ја предлагао и говорио оно само, што се слагаше са законима; тиме пак што одобристе рачуне моје, признасте, да сам ја у свему право и неподмитљиво радио. После свега тога, дакле, какво је име с правом могао Ктесифон дати мојим делима? Зар не онаково, какво је видео, да им даје народ, да им дају заклете судије, да им даје јавним мишљењем потврђена истина?

Јест, каже он, али поносно је не бити никад оптужен, као оно Кефал. То је заиста лепа срећа. Но да ли се стога може кудити један грађанин, који је истина чешће оптуживан, но за кога никад не би доказано, да је учинио какву неправду? Па ипак, према њему, Атињани, ја бих се могао поносити срећом Кефаловом, јер он ме никад не оптужи, никад на суд не потеже: бар од твоје стране, дакле, признато је, да нисам ништа гори грађанин од Кефала.

Са сваке стране, дакле, може се видети његово неразумље и пустоловство, а не најмање из његових речи о срећи. Ја уопште сваког оног човека сматрам за неразумна, који другом његову срећу пребацује. Јер кад онај, који мисли, да му иде најбоље, и који себе за најсрећнијег сматра, не зна, да ли ће тако до ноћи остати, како се онда може говорити о срећи, или како се због ње могу другоме чинити пребацивања? Пошто се Есхин и о томе као и о многом другом чему обесно изражава, то погледајте, Атињани, и расудите, колико ћу ја од њега истинитије и човека достојније о срећи говорити. Ја од своје стране мислим, а налазим то и пророштвима додонског Зевса потврђено, да је срећа државе наше прилична; напротив, дабогме, да за тешку и страшну сматрам судбину, што је сада снашла све људе. Јер камо тога Јелина, камо варварина, који у садашњим приликама није многа зла претрпео? Што смо, дакле, изабрали што је најдичније, и што смо уз то мање несрећни него они Јелини, који мислише, да треба само нас да изневере[1], па ће бити срећни и блажени, у томе ја налазим доказ за срећу државе наше. А што се и посртало и што није све онако испало, као што желесмо, тиме смо по моме мишљењу добили део опште судбине људске, који је на нас падао. Личну пак срећу, моју као и сваког од нас појединце, ваља, као што ја мислим, оценити према личним одношајима сваког појединог. Ја тако ето мислим о срећи, и то је мишљење, као што се мени чини, а рекао бих и вама, право и истинито. Он пак тврди, да је моја срећа била силнија од среће целе државе, да је мала и незнатна срећа била силнија од добре и велике среће. Да ли је то могућно?

Но ако ти, Есхине, ипак по што по то хоћеш, да моју срећу испитујеш, а ти погледај своју, па нађеш ли, да је моја од твоје боља, а ти онда престани јој се ругати. Погледај, дакле, на своју срећу

[1] Ове се речи тичу оних народа у Пелопонезу, што су били одбили савез са Атињанима против Филипа.

одмах од почетка. И нека ми овде нико, за бога, не пребаци, да сам посве без нежна осећења. Јер и ако ја држим, да нити онај има памети, који другоме сиромаштво пребацује, нити онај, који се стога размеће, што је у изобиљу одрастао, ипак ме грдње и клевете овога подлаца присиљавају, да се упустим у таква разлагања; но ја ћу при томе, у колико предмет буде допуштао, поступити што год будем могао умерније.

Као дечак, посећивао сам, Есхине, угледну школу, и имао сам толико, колико је потребно, да се због оскудице не чини што срамно; кад изиђох из дечачких година, делао сам према овим одношајима, давах игре народу, оружах ратне лађе, прилагах на државне потребе, укратко, у дарежљивости не изостајах иза других, било у приватном било у јавном животу, већ бејах користан и држави и својим пријатељима; а кад затим одлучих, да се посветим државним пословима, држао сам се таквих начела политичких, да сам често добио венац и од отаџбине и од многих осталих Јелина, и да се ни ви, моји непријатељи, не усуђиваште говорити, да оно не беше лепо, што сам ја предузимао. Таква ме је ето срећа пратила у мом животу; и ја бих још много што шта друго могао о њој навести; но ја то прелазим, бојећи се, да не бих, тиме се поносећи, овом или оном био на досади. А ти, славни човече, који друге презиреш, упореди са овом срећом своју срећу. Провео си детињство своје у крајњој сиротињи, служећи са оцем својим у школи, приправљајући мастила, бришући скамије и чистећи школу, имајући, дакле, занимање једног роба, а не слободног дечака. А кад поста човеком, читао си молитвенике матери својој, кад би вршила своје тајанствене послове, и помагао си јој у осталим њеним пословима, бацајући ноћу кожу од ланета преко оних, што се у тајанствене послове посвећиваху, точећи им вина, поливајући их водом и таруући их иловачом и мекињама, подижући их после свршена посвећења и опомињући их, да говоре „избегох зло, нађох боље“, а уз то размећући се, да никад нико није тако урликао (и ја то верујем,

јер ко тако јако може викати, тај зацело може и преко мере јако урликати). Дању пак водио си по сокацима красне, вењом и тополовим лишћем окићене литије, стискајући своје питоме змије и дижући их више главе, вичући „еуој сабој“,[1] и играјући „хиес атес, атес хиес“, а уз то те старе жене називаху својим песмовођом и коловођом и ношачем бршљана и носачем котарице итд., и награђиваху те за то колачима, перецима и медењацима. Поред таквих ствари ко да себе не назове у истини срећним, ко да се не понесе срећом својом? А кад се ти уписа међу грађане, нећу да испитујем како, чим се уписа, ти одмах изабра најлепши посао: да будеш писар и помагач код најнижих власти. И кад најпосле би уклоњен и одатле, где си сам све оно чинио, што другима пребацујеш, ти доцније животом својим не осрамоти, тако ми Зевса, ни једно од пређашњих својих занимања; ти се најми као статиста код оних злогласних глумаца, што беху прозвани „тешко уздишући“, код Симила и Сократа, па као какав закупник воћа бра са туђих земаља смокве, грожђе и маслине, и заслужива отуда више него од представа, које ви са опасношћу живота давасте. Јер ви имадосте непомирљив и жесток рат са гледаоцама, од којих си ти многе ране задобио, те стога наравно оне као кукавице исмеваш, који се са таквим биткама нису упознали. Но нећу даље да се задржавам код ствари, које се могу твојим сиромаштвом оправдати, већ прелазим одмах на оно, што се самом карактеру твом може приговорити. Кад оно једном паде теби на памет, да се и ти бавиш политиком, ти такву одабра, поред које си, докле год отаџбина срећна беше, као зец живео, страхујући и стрепећи и без престанка казну ишчекујући за неправде, које ти савест пребацивaше; а кад остали суграђани твоји бише несрећни, тада те је свако обесна видео. Но ко поред смрти хиљаде својих суграђана може бити обестан, шта заслужује

[1] Ове су речи јамачно сачињавале почетак или рефрен какве не баш најпристојније песме.

тај да претрпи од оних, који су живи? И тако бих могао још много што шта друго навести о њему, но ја ћу то да пређем; јер ја не мислим, да ваља безобзирце све оно навести, што бих код њега могао доказати као срамно и постидно, већ онолико само, што могу рећи а да не поцрвеним.

Упореди, дакле, Есхине, мирно, без жестине једно с другим, што ја и ти проживесмо; затим питај ове овде, чију би срећу сваки од њих изабрао, да ли моју или твоју. Ти учаше друге слова, а ја иђах у школу. Ти имађаше друге да посвећујеш, а ја се посвећивах. Ти беше писар, а ја већах у народној скупштини. Ти беше глумац, а ја гледалац. Ти пропадаше на позорници, а ја звиждах. За непријатеље си ти као државник све и сва радио, а ја за отаџбину. О свему осталом ћутим. Но данас се за мене о томе ради, да ли сам достојан венца, а признато ми је, да ни у чем не делах неправедно; теби је пак допало, да се сматраш за сикофанта, а о томе се за те ради, да ли ћеш и даље смети терати тај занат, или ћеш га се већ једном оканити, не добивши петине гласова. Ти си, као што видиш, велику срећу имао до сада у животу, па ипак презиреш моју.

Ја ћу да вам прочитам и сведоџбе о јавним дужностима, што сам их испунио; а уз њих и ти ми прочитај стихове, што си их накарадио:

„Дођох из мрачне дубине са Адових врата“

и „Несрећу навешћујем ја, знај, против воље своје“. И тебе несрећника упропастили на најнесрећнији начин богови, а затим и сви ови овде, тебе рђава и грађанина и глумца.

Читај сведоџбе.

[Сведоџбе.]

Такав сам ето ја био према држави. А што се тиче мога приватнога живота, ако не знате сви, да сам био услужан и човекољубив и готов сиротињи у помоћ притећи, ја о томе ћутим и нећу ништа да напомињем, нити хоћу какву сведоџбу да доносим о томе, било како сам многог искупио од непријa-

теља, било како сам многоме помогао опремити ћерку при удаји, било иначе тако што год. Јер моје је начело ово. Ја мислим, да онај, коме је учињено какво добро, ваља свагда да га се сећа, а који га је учинио, да ваља одмах да га заборави, ако је вољан један да ради онако, као што доликује човеку, честиту, а други онако, као што доликује човеку, који није духа ниска. Своја пак лична доброчинства напомињати и говорити о њима, то је скоро то исто што и чинити прекоре за њих. Ништа такво што нећу ја чинити, дотле се нећу дати навести; како му драго ко мислио о мени у томе погледу, ја сам задовољан.

Но оставимо на страну приватне ствари; хоћу да вам још неколико речи рекнем о стварима јавним. Ако ми, Есхине, можеш једног човека под овим небом именовати, било Јелина или варварина, који је остао неповређен пре од владавине Филипове, а сад од Александрове, па добро, ја онда допуштам, да је свему била крива моја срећа, или ако хоћеш, моја несрећа. А кад су и од оних, који нити ме кадгод видеше нити чуше, премногі толике страхоте поднели, и то не само поједине особе, већ читаве државе и народи, колико би онда било праведније и истинитије сматрати за узрок томе општу људску судбину и тешку, ускосну силу догађаја? Ти се, дабогме, на то не осврћеш, ти бацаш кривицу на мене, који сам код ових управљао политиком, ма да овамо знаш, да ова поруга, и ако не цела, а оно бар један део, њен пада на све, а највише на тебе. Јер да сам ја сâм као неограничен господар решавао јавне ствари, тада бисте ви остали говорници могли бацати кривицу на мене; али кад ви у свима скупштинама бејасте, кад вас све скупа држава позиваше на већање о ономе, шта је корисно, и кад се тадашњи моји савети свима чинише најбољи, а нарочито теби (јер од добре воље ти мени ниси остављао изгледе и славу и части, сва одликовања која беху награда тадашњем делању мојем, већ очевидно стога, што си подлегао истини и што ништа боље ниси

могао навести): не радиш ли ти онда неправедно и ружно, кад сад осуђујеш оно, од чега тада не могаше навести што боље? Ево правила, која у томе погледу видим одређена и утврђена код свију осталих људи. Учини неко неправду са намером: стиже га негодовање и казна. Учини погрешку против своје воље: треба му опростити, а не казнити га. Нити учини неправде, нити погрешке, већ се даде за нечим, што се свима чињаше корисно, па не имаде успеха као год и сви други: такав заслужује, да се с њиме заједно туга дели, а не да се ружи и исмева. Сва ова правила нису основана само на законима писаним, већ их је и сама природа освештала законима неписаним и у људско срце усађеним. Есхин, дакле, толико превазилази све људе бездушношћу и клеветањем, да мене прави одговорним и за оно, што је сам означио као ударце судбине.

Па не само то: као да су беседе његове задахнуте самом невиношћу и доброћудношћу, тако вас он светује, да се мене чувате и да будете на опрезу, да вас не оманем и не преварим; назива ме опасним човеком, варалицом и софистом, као да је ствар одмах тиме и свршена, кад когод најпре говори, па своје мане другоме придене, и као да слушаоци неће даље узимати на ум, ко је тај што то говори. Но ја знам, да ви сви њега познајете, и да сте уверени, да све то куд и камо пре њему приличи него мени. Па и то знам добро, да моју снагу говорничку — нека ми је допуштен тај израз, ма да ја видим, да говорников утицај највише зависи од расположаја слушалаца, јер према томе, како говорника примите и колико му саучешћа поклоните, оцењује се и увиђавност његова. — Ако дакле и у мене има какве вештине такве, то ћете сви наћи, да је у јавним стварима свагда за вас огледана, а нигде противу вас, па ни онде, где се моје личне користи тицало; напротив, Есхин да је своју огледао не само говором за наше непријатеље, већ и против својих суграђана, ако му је који ма што учинио на жао или га увредио. Јер он је не употребљава за

правду нити за оно, што је по државу корисно. Међутим честит и ваљан грађанин не сме захтевати од судија, зарад општих ствари сакупљених, да повлађују мржњи његовој или личном непријатељству или иначе каквој страсти таковој, нити сме тога ради излазити пред њих, већ ваља управо и да нема тих страсти у срцу свом; а ако већ не може бити без њих, а оно ваља да их стишава и умерава. У којим пак приликама ваља државник и говорник да да маха свој својој ватрености? Кад држави загрози голема опасност, и кад народ има посла са непријатељима. У тим приликама. Јер то доликује честиту и ваљану грађанину. Али не потражити од мене рачуна нити у име државе нити у име своје никад ни због каква преступа у мом јавном животу, а додајем, и у мом приватном животу, па сад доћи приправљен са тужбом против намењенога ми венца и похвале, и потрошити тога ради толико речи, то је знак личнога непријатељства и зависти и нискости, ничега лепога. Не напасти пак сада на мене непосредно, већ устати против овога овде, то је вршак неваљалства. Мени се, дакле, чини, Есхине, да си ти парницу ову заподео тога ради, да покажеш своју говорничку вештину и лепоту гласа свога, а не да заиштеш казну за какав преступ. Но није реч, Есхине, нити лепота гласа оно, што се у говорника поштује, већ то, да има исте тежње које и народ његов, и да оне исте мрзи и љуби које и отаџбина. Ко таким духом дише, тај ће говорити све и сва у доброј намери; а ко служи онима, од којих отаџбина ма какву опасност за себе предвиђа, тај не гради на оном истом темељу, на којем и народ, и не очекује спасење своје с оне стране, с које и народ. Но са мном није тако, као што видиш; јер ја се латих баш оног, што је корисно по све овде, и не учиних за се ништа изузетно нити посебно. Можеш ли и то о себи рећи? Ти, који си одмах после битке ишао као посланик Филипу, виновнику несреће, што је тада задесила отаџбину, а овамо си дотле увек одбио ту услугу, као што свако зна. Ко је дакле тај, што вара државу? Није ли онај, који друкчије говори

него што мисли? Кога оно проклиње викач с пуним правом? Зар не таквога човека? И какав се већи преступ може пребацити једном говорнику, него то, да ће мисли онако као што говори? Тебе су као таквога нашли. И ти ипак говориш и усуђујеш се овима гледати у очи? Мислиш ти, да они не знају, ко си ти? Или да је све обузео такав сан и заборав, да се не сећају говора, што си их за време рата говорио пред народом, проклињући и заклињући се, да немаш никаква посла са Филипом, већ да ја бацам на те такву кривицу због личнога непријатељства, а не на основу истине? Чим пак дође глас о битци, ти све то заборави, па стаде одмах јавно издавати се пријатељем и побратимом Филиповим, стаде та имена давати своме најамништву. На основу какве би једнакости или права Есхин, син тамбурашице Глаукотеје, био побратим или пријатељ или познаник Филипов? Ја то не видим, већ ти беше најмљен, да убијеш овима овде срећу. Па ма да си тако очевидно ухваћен као издајица, и ма да си погледом на оно што се збило постао сам својом поткази-вачем, ипак мене ружиш и кориш због оног, чему је, као што ћеш наћи, свако други пре крив него ја.

Много је што шта лепо и велико, Есхине, држава наша започела и срећно извршила по моме савету, и она то није заборавила. Ево доказа. Кад је оно народ одмах после оних догађаја бирао говорника, који ће говорити беседу у спомен погинулим јунацима, не изабра тебе, који си био предложен и који уз то леп глас имаш, нити изабра Демада, који беше баш мир закључио, нити Хегемона, нити икога другог из ваше средине, већ мене. И кад затим устадосте ти и Питокле онако, боже, бесно и бестидно, те стадосте ме онако исто нападати и ружити, као ти сада, тада ме још пре народ изабра. Узрок томе није теби непознат, но ипак ћу и ја да ти га кажем. Обоје знадоше они моје поштење и ревност, с којом државне послове вршах, и ваше неваљалство; јер против чега се заклетвом ограђивасте, док се напредоваше, то признасте одмах, чим државу задеси не-

срећа. Они мишљаху, да су они, који тек у време опште невоље стекоше сигурност за изјаву свога мишљења, одавно били државни непријатељи, а сад да су као такви и обнажени. Даље мишљаху они, да онај, који ће говорити у спомен погинулим јунацима и који ће славити њихову врлину, није смео бити под једним кровом и за једним столом са онима, који су против тих јунака стајали у убојном реду; нити се по мишљењу њихову онај, који је у Македонији због јелинске погибије са убицама тих јунака частио се и певао, сме при повратку своме овамо одликовати таквом почашћу, јер не приличи оплакивати судбину њихову речима само, као оно на позорници, већ ваља је у души својој жалити. Ово болно осећање видеше они у себе и у мене, а у вас не. Стога и изабраше мене, а не вас. Тако беше према мени расположен народ, а исто тако и оцеви и браћа погинулих, које народ беше изабрао, да се побрину за сахрану. Јер и ако је ваљало, да по обичају држе дању код најближега сродника умрлих, они је ипак држаше код мене. Свакако с пуним правом: јер по крви беше им свако други ближи сродник од мене, али по осећању не беше ни једном од њих нико ближи од мене. Коме највише беше стало до њихова живота и успеха, тај од свију највећма осећаше и тугу због судбине која камо да их нигда не задеси!

Читај му натпис, што га је држава одлучила ставити им на гроб, да и отуда, Есхине, видиш, да си један неосетљив и јадан сикофант. Читај.

[Натпис.]

[Ови овде латише се оружја да се боре за отаџбину, и распршташе обесне непријатеље. Борећи се храбро и одважно жртвоваше живот свој, па сиђоше к општем судији Аду, да не би Јелини на врат метнули ропски јарам и подносили страшну обест. Земља отачаствена крије у својим недрима кости погинулих јунака, јер овако је за смртне одредио Зевс: Не промашити ништа и успети у свему само је богу дато, човеку пак није могућно у животу избећи судбину.]

Чујеш ли, Есхине, шта се каже у том натпису: *„не промашити ништа и успети у свему само је*

богу дато"? Није државнику у руке положен успех ратника, већ боговима. Сашта дакле, рђо, мене стога ружиш и говориш оно, што се, да бог да, теби и твојима на главу свалило.

Многобројне су, Атињани, остале његове тужбе и лажи против мене, но опет ми је од свега највише то у очи пало, што он напомињући тадашњу несрећу државе наше не показа да осећа као добар и праведан грађанин, што не проли ни једне сузе нити ишта тако осети у души својој, већ подиже глас, те стаде ликовати и из свега грла викати, мислећи зар да мене оптужује, а овамо баш против себе доказ изношаше, да га они страшни догађаји нису ни мало онако дирнули као остале. Па ипак онај, који труби да се брине за законе и за устав државни, као што овај сада чини, ваљало би, ако ништа друго, а оно да има бар толико осећања, да са народом својим дели радост и жалост, а не да у политици стане на страну противника. То си ти сада очевидно учинио, кад трубиш, да сам ја свему крив и да сам ја државу увалио у несрећу, као да сте ви почели помагати Јелинима тек од времена моје управе и делања. Кад бисте мени ви то дали, да је отпор ваш сили, што се стварала против Јелина, био моје дело, ви бисте дали мени већи дар него што су сви дарови што их другима дадосте. Но нити ја могу то тврдити (јер бих вам учинио неправду), нити бисте ми ви, знам, могли то допустити; и кад би овај чинио оно, што је право, он не би због личнога непријатељства према мени врећао и каљао ваш највећи понос.

Но шта ја то пребацујем, кад је он још друге много грђе тужбе и лажи против мене изнео? Јер ко мене, земљо и богови, криви, да сам ја био Филипов човек, шта тај није кадар рећи? Међутим, тако ми Херакла и свију богова, ако ће се на страну оставити лажа и свака реч, која би се рекла због личног непријатељства, па ако се само са истином у руци хоће да испитује, ко су у истини они, на чију би главу могао свако с пуним правом свалити

кривицу због онога, што је било, то ћете наћи, да су у свакој вароши они, који су њему равни а не мени; који тада, кад је Филипова моћ била још слаба и сасвим незнатна, успркос нашим честим опоменама и световањима и најбољим саветима опште добро зарад свога гаднога користољубља жртвоваше, варајући и обмањујући своје суграђане дотле, док их не начинише робовима; тако код Тесалаца Лаох, Кинеа, Трасидај; код Аркађана Керкида, Хијероним, Еукампида; код Аргивљана Миртис, Телемад, Мнасеа; код Елејаца Еукситеј, Клеотим, Арискехам; код Месењена богу мрски Филиадови синови Неон и Трасилох; код Сикионјана Аристрат и Епихар, код Коринћана Динарх и Демарат; код Мегараца Птиодор, Хеликс, Перилај; код Тивљана Тимола, Теогитон, Анемита; код Еубејаца Хипарх, Клитарх, Сосистрат. Дан не би био доста за набрајање издајица поименце. Сви ови скупа, Атињани, чинили су сваки у својој отаџбини оне исте смутње, које ови овде код вас, ови неваљалци и ласкавци и злочинци, који сваки своју отаџбину упропастише, који јој слободу продадоше пређе Филипу, а сада Александру, који по трбуху и по најгаднијим уживањима срећу мере, који оно, што пређашњим Јелинима беше темељ и крајња мета срећи — слободу и немање никога за господара — у корену уништише.

За ово тако гадно и злогласно друштво и за неваљалство или шта више, Атињани, ако ваља ствар назвати њеним именом, за ово издајство слободе јелинске, држава је политиком мојом остала неодговорна у очима свију људи, а ја у очима вашим. И ти ме још питаш, ради какве врлине ја хоћу да будем одликован? Ево ћу ти сместа рећи. Док се свеколики државници јелински, почевши од тебе, дадоше поткупити пређе од Филипа, а сад од Александра, дотле мене нити каква прилика нити ласкавост речи нити величина обећања нити каква нада нити страх нити друго што подстаче нити наведе, да издам ма што од оног, што сматрах за праведно

и по отаџбину корисно! нити сам ја овима овде икад ишта саветовао по вашем обичају, да као оно језичац у мере нагињем добитку, већ сам саветово са чистом и праведном и неподмитљивом душом, и ступивши на чело најважнијим пословима мојега доба све сам то право и поштено вршио. Ето стога хоћу да будем одликован. Она пак оправка зида, којој се ти ругаше, и оно копање шанца, заслужују истина по моме мишљењу захвалу и похвалу — а и сашта не? — но ипак ја то куд и камо забацујем према своме државничкоме делању. Не обзидах ја варош нашу камењем ни опекама, нити ја у томе налазим највећи свој понос, већ ако хоћеш добро да узмеш на око моју оправку зида, то ћеш наћи, да се она састоји у оружју и варошима и местима и пристаништима и лађама и многим коњима и многом људству, које ће то бранити. Тим утврђењима заклоних ја Атику, колико то људској увиђавности могућно беше; тиме ја обзидах (целу) земљу, а не само Пиреј и варош. И не подлегох ја лукавству Филипову, од тога је далеко, нити оружју његову, већ војсковође и војска савезничка подлегоше судбини. Па које су докази за то? Ево их и јасни су као сунце. Узмите само на ум.

Шта је требало да чини добар један грађанин, шта је требало да чини онај, који за отаџбину своју политиком управљаше свом обазривошћу, оданошћу и праведношћу? Зар није требало да заклони Атику с морске стране утврђењем Еубеје, с копна утврђењем Беотије, а према Пелопонезу утврђењем места што се са овом земљом сучељавају? Зар није требало побринути се, да се све поред пријатељских обала довози храна до Пиреја? Затим зар није требало да нам и сачува, што имадосмо: Проконез, Херсонез, Тенед, шаљући тамо помоћ и према тој цељи беседећи и пишући, и опет да нам пријатељима и савезницима учини Византију, Абид, Еубеју? Најпосле, зар није требало да непријатељима одузме највећи део помоћних извора, а држави нашој да прибави оно што јој недостајаше? Све је ово учи-

њено мојим предлозима и мојим политичким мерама, и ко ове хоће без зависти да оцени, наћи ће да су добро промишљене и поштено извршене, да ни једна згодна прилика није од мене пропуштена или превиђена или жртвована, и да од свега онога, докле снага и увиђавност једнога човека допираше, није ништа пропуштено. А ако је моћ каквога непријатељског божанства или судбине, или неспособост војсковође, или неваљалство оних, што вароши ваше издаваху, или ако је све ово скупа целину потресало, док је није и срушило, шта је ту Демостен крив? Да је у свакој јелинској држави био само по један човек, који би тако као ја овде код вас стајао на своме месту; шта ја говорим? да је барем Тесалија и Аркадија имала по једнога човека, који би исто тако мислио као и ја, не би ни један Јелин ни с ове ни с оне стране Термопила садашње невоље подносио, већ би сви били слободни и самостални те живели сваки у својој отаџбини мирно, поуздано и задовољно, захваљујући толике и такве благодати вама и осталим Атињанима и мојим саветима. А да се уверите, да ја чувајући се зависти много мањим се речима служим него што су дела, то узми ово овде, па прочитај број помоћне војске по мојим предлозима изаслане.

[Број помоћне војске.]

То и томе подобно, Есхине, ваља честит грађанин да чини; и да је то срећно изведено, ми бисмо без сумње дошли до највећег угледа, и то на начин праведан; но пошто је то друкчије испало, остало нам је барем лепо име и то, да нико не кори државу и њену намеру, већ да се на судбину тужи, која је тако ствар решила. Но неће честит грађанин заиста напустити корист своје државе; неће се продати противницима, па тражити згодне прилике за непријатеље, уместо за своју отаџбину; нити ће опадати оног, који је себи предузео да говори и да пише о делима државе достојнима, и да у томе истраје; нити ће какву личну увреду памтити и пред очима имати;

нити ће, најпосле, као што ти често радиш, одавати се неоправданом и лажном мировању. Има свакако, има једно оправдано и по државу корисно мировање, а то је оно, којем се премногі од вас онако просто одају. Но овај се ни из далека не одаје таквом мировању, већ кад му се свиди (а често му се свиди), изгуби се са јавности, па вреба, кад ћете бити сити оног, који вам без престанка говори, или да ли се немилошћу судбине десила каква несрећа или иначе што год неповољно, као што то често бива у људском животу, онда у таквом тренутку на један пут се после свога мировања појави као какав вихор, па стане својим громовитим гласом јасно и недахнимице низати покупљене речи и изразе, које нити какве користи доносе нити иначе каква добра, већ овом или оном грађанину пропаст, а држави срамоту. Ово вежбање и ово деловање, Есхине, кад би потицало из душе праведне, из душе за напретком отаџбине прегле, морало би донети красних и лепих и по свакога корисних плодова, као што су савезништва са државама, умножење прихода, напредовање трговине, увођење корисних закона, сузбијање осведочених непријатеља. Ето то су све ствари, за које се пређе разбираше, па и последње време даде честиту човеку хиљаду прилика да се покаже, но ти се ни уједној не показа ни као први, ни као други, ни као трећи, ни као четврти, ни као пети, ни као шести, нити иначе на ком месту, барем не онде, где би отаџбина ваљало да добије што. Јер какво је савезништво добила држава твојим заузимањем? Какву помоћ, какво је пријатељство или славу она стекла? Камо тога посланства, камо услуге твоје, којом је држава постала славнија? Која је домаћа или јелинска или спољна ствар поправљена, којој ти на челу би? Какве лађе? Какве стреле? Какве оружнице? Какви зидови? Каква коњица? У чему си ти у опште од користи? Какву јавну и општу олакшицу новчану за имућне и за сиромахе ти назначи? Никакву. „Али, пријатељу, ако тога ничега не беше, а оно беше бар добре воље и готовости.“ Где? када? Та ти, јадниче, ни онда, кад зарад спасења државе сви прилагаху,

који ма кад с говорнице прозборише, када најпосле и Аристоник жртвова свој новац, што га беше скупио за повраћај части грађанске, — ти ни онда не устаде нити ишта приложи, и ако ниси сиромашан. А и како да си сиромашан, кад си од свога рођака Филона наследио више од пет таланата, а од предстојника пореских разреда добио два таланта као награду за то, што осакати закон о оружању лађа? Но да не бих, нижући реч по реч, удаљио се од главне ствари, то нећу о томе даље да говорим. Из овога, што наведох, јасно је, да ти не ускрати свога прилога због оскудице, већ стога, што си се чувао ма у чему од своје стране бити противан онима, за које све и сва радиш. У којим, дакле, приликама беше ти момак; кад си се одликовао? Кад год је ваљало учинити што против ових овде, тада би се глас твој највећма захорио, памћење би твоје било најјаче, глумачку улогу своју ти би најбоље играо, био би трагички Теокрин.

Затим си спомињао честите мужеве, што су пређе живели. То је лепо од тебе. Само није право, Атињани, да он ваше поштовање, што га имате према тима покојницима, на то употреби, да мене с њима упоређује и према њима оцењује, мене, који сада међу вама живим. Јер коме није познато, да је свако за живота мање више изложен зависти, а на мртве да ни од непријатеља нико више не мрзи? Па кад је то тако од природе, зар да се ја сада оцењујем и мерим према онима, што пре мене бише? То никако. Јер то нити је праведно, нити правично, Есхине, већ ти упореди мене са собом или с ким год хоћеш другим, који то исто исповеда, што и ти, и живи као и ти. Па и ово узми на ум. Да ли је лепше и боље по државу, да она услуге, што јој се сада чине, награђује незахвалношћу и презирањем стога што су услуге наших предака превелике, што су толике, да величину њихову није нико кадар назначити, или је боље и лепше по њу, да се свима онима, који ма што са љубављу учине, укаже за то признање и поштовање? Најпосле, нека ми је допу-

штено и ово рећи. Ко моју политику узме добро на око, тај ће опазити, да се она сасвим подудара са политичким начелима тада слављених мужева и да јој је један исти смер; напротив, твоја политика да се подудара са начелима оних, што тада такве мужеве опадаху. Та познато је, да и у оно доба беше људи, који тај исти подли занат твој тераху, који савременике своје ружаху, а претходнике у звезде коваху. И онда си стао говорити, да ја нисам ни најмање налик на оне људе! А јеси ли ти налик, Есхине? Или твој брат? Или други когод од садашњих говорника? Ја велим: ни један једини. Не, честити мој човече — да те један пут тако назовем — упореди ти живога са живима и са савремеменицима његовим, као што то иначе свуда бива, код песника, код играча, код бораца. Филамон не оде без венца из Олимпије стога, што беше слабији од Глаука из Кариста и од неколицине осталих атлета који пређе живеше; већ пошто се најбоље бораше међу онима, што се с њиме у борбу упустише, доби венац и би проглашен за победиоца. Па тако и ти упореди мене са садашњим говорницима, са собом, с ким год хоћеш: ни једном се не уклањам. Јер тада, када држава могаше још изабрати оно, што је најбоље, и када се још сви могаху надметати у љубави према отаџбини, у мени гледаху најбољега саветника, и све се вршаше по мојим предлозима, законима и посланствима: вас пак не беше нигде ни једнога, осим ако је ваљало овима овде у чему нашкодити. А када се догоди оно, што камо да се никад није догодило, те када се више не разбираше за саветнике већ за оне, који туђе заповести врше, који су готови да буду најамници против своје отаџбине, и који хоће другоме да се удварају, тада ти и сваки друг твој беше на своме месту, беше и велик и сјајан разметач с коњима; ја пак, признајем, бејах слаб, но овима овде већи пријатељ него ви.

Двоје се, Атињани, иште од једног доброг грађанина (а таким се могу назвати, а да ни у коме

зависти не побудим): у срећи држави да чува част и достојанство, у свако доба пак и при сваком делу љубав своју према њој. Јер од тога је човекова природа господар; од моћи пак и успеха господар је друго што. Ова љубав, дакле, остала је у мени, и то ћете лако наћи. Погледајте само. Нити кад је искана моја глава, нити кад су дизане против мене амфиктионске парнице, нити кад ми се претило, нити кад су ми давана обећања, нити кад су ови несрећници као дивље звери на мене подстицани — никада се ја не поколебах у љубави према вама. Та одмах од првог почетка изабрах ја у политици прави и поштени пут, да служим части, моћи и слави отаџбине, то да множим, за то само да живим. Ја не идем, дакле, кад непријатеље срећа послужи, по тржишту весео и ликујући, пружајући десницу и казујући радосни глас онима, од којих очекујем, да га онамо (у Македонију) јаве; нити слушам за успех државе наше, стрепећи и уздишући и земљи главу обарајући, као ови овде несрећници, што отаџбину своју исмевају, као да не исмевају саме себе, кад то раде, који на страну погледају и оно славе и хвале, што непријатељу, услед несреће јелинске, срећно испадне, и који говоре, да ваља гледати, да то траје за сва времена.

Но ни један од вас, свеколики богови, не дао томе свога благослова, већ у колико је могућно подајте и овима бољу памет и мишљење; а ако се не даду излечити, а ви их збришите с лица земље, да им нема ни трага ни гласа, нас пак остале ослободите што пре из опасности, које нам прете и дарујте нам срећу трајну. [1]

---

[1] Да би се боље разумеле одлуке, што се у беседи находе, додајемо имена атичких месеца.

Летњи месеци: хекатомбеон (2. пол. јула и 1. пол. августа) 30 дана, метагитнион 29 дана, боедромион 30 дана. Јесењи месеци: пианепсион 29 дана, мемактерион 30 дана, посидеон 29 дана. Зимњи месеци: гамелион 30 дана, антестериoн 29 дана, елафеболион 30 дана. Пролетњи месеци: мунихион 29 дана, таргелион 30 дана, скирофорион (2.пол. јуна и 1. пол. јула) 29 дана.

САДРЖАЈ.

Демостенов живот 1
Прва филипика 17
Прва олинтска беседа 32
Друга олинтска беседа 40
Трећа олинтска беседа 49
Друга филипика 59
Трећа филипика 68
Беседа за венац 84

3 A 1038

60

PA
3951
S53
1912

Demosthenes
Demostenove besede

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY